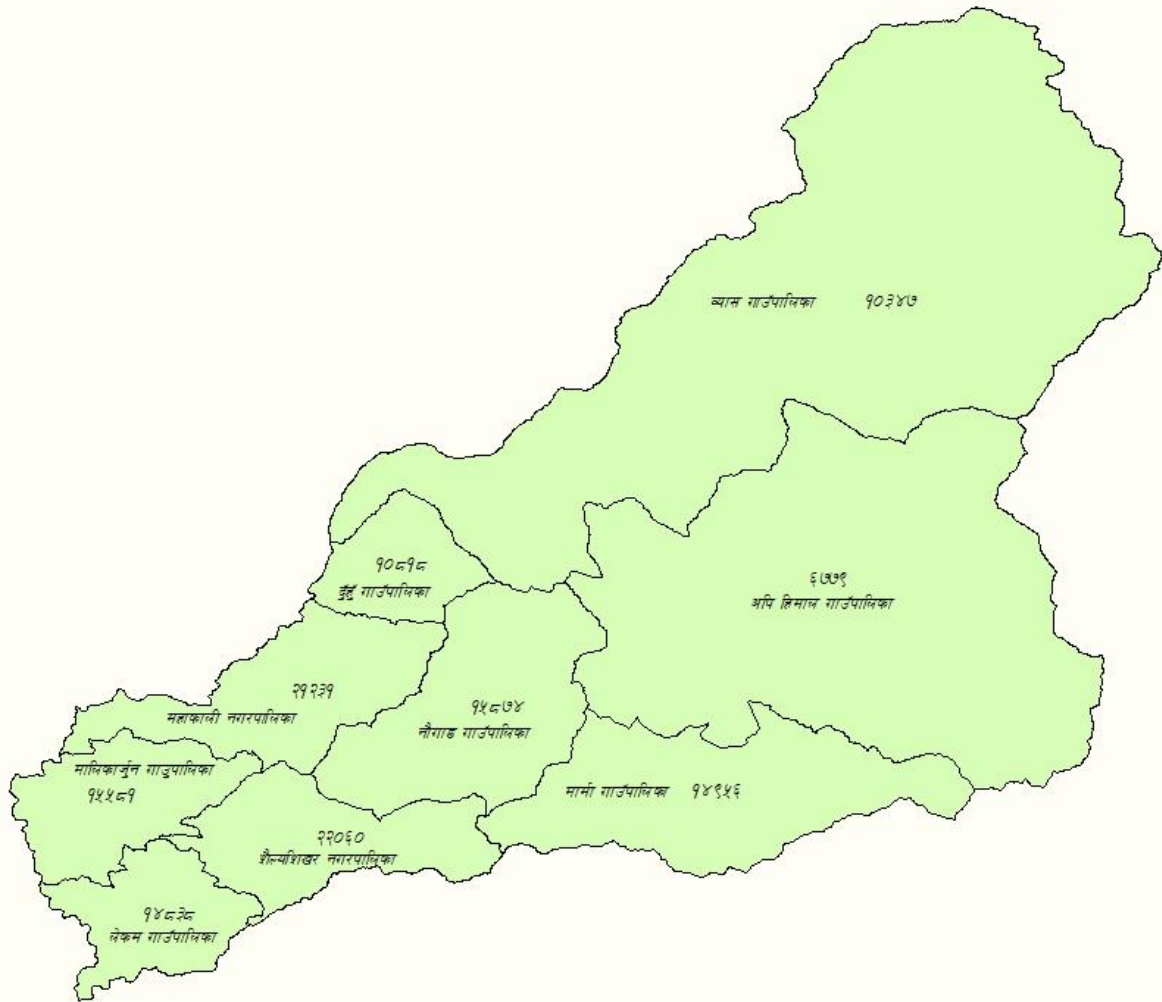

दार्चुला जिल्लाका स्थानीय तहहरुको जनसंख्या

0 5 10 20 Kilometers

जिल्ला वस्तुगत विवरण

(District Profile)

दार्चुला, २०७४

अपि हिमाल ७९३२ मि.

प्रकाशक

नेपाल सरकार

राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय

केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तथ्याङ्क कार्यालय

दार्चुला

नेपाल सरकार
राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय
केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

फोन नं. : ९७७-१-४२४५९४६
९७७-१-४२४५९४७
९७७-१-४२४५९४८
९७७-१-४२२९४०६
फ्याक्स : ९७७-१-४२२७७२०

प.सं.: २०७३/७४

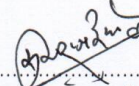
रामशाह पथ
थापाथली, काठमाण्डौ

च.नं.:

मन्तव्य

स्थानीय नीति निर्माता, योजनाकार, अनुसन्धानकर्ता, अध्येता र सञ्चारकर्मीहरूका लागि खण्डीकृत तथ्याङ्कको माग दिनानुदिन बढ्दै गईरहेको अनुभव हामीले गरेका छौं। खण्डीकृत तथ्याङ्कको यस्तो मागलाई राष्ट्रिय जनगणना, कृषिगणना र नमुना सर्वेक्षणमा आधारित विभिन्न सर्वेक्षणहरूले मात्र परिपूर्ति गर्न नसक्ने सन्दर्भमा गणना तथा सर्वेक्षणहरूबाट प्राप्त स्थानीय तहका तथ्याङ्क र स्थानीयस्तरका विभिन्न निकायहरूमा व्यवस्थापन गरिएका अभिलेखहरूमा छरिएर रहेका उपयोगी आँकडाहरूलाई तथ्याङ्क कार्यालयहरूले विगतका वर्षहरूमा पनि जिल्ला तहका वस्तुगत विवरणहरू तयार गरेका र तिनको अधिकतम माग तथा प्रयोग भएको अनुभव हामीले गरेका छौं। यसै सन्दर्भमा, देशको परिवर्तित स्थानीय तह अनुसारको तथ्याङ्क एकत्रित गरी आम प्रयोगकर्ताहरूको उपयोगको लागि उपलब्ध गराउने प्रयासस्वरूप केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग अन्तर्गतका तथ्याङ्क कार्यालयहरूले चालू आर्थिक वर्षमा गाउँपालिका/नगरपालिका प्रोफाइल तयार गरेका हुन्। यसको तयारीबाट स्थानीय तहको तथ्याङ्क भण्डार समृद्ध हुनुका साथै प्रयोगकर्ताहरूको माग निकै हदसम्म सम्बोधन भई योजनाविद्, अनुसन्धानकर्ता, विद्यार्थी, तथा सरोकारवाला हरूको निम्ति निकै सहयोगी हुने विश्वास मैले लिएको छु।

स्थानीय तहहरूका वडास्तरसम्मका तथ्याङ्कहरू संग्रहित यस्तो महत्वपूर्ण गाउँपालिका/नगरपालिका प्रोफाइल तयार गरी प्रकाशनमा ल्याउन लागेकोमा म यस कार्यको प्रशंसा गर्दछु र यसको तयारीमा संलग्न सम्पूर्ण कर्मचारी वर्गमा धन्यवाद दिन चाहन्छु। आगामी वर्षमा तथ्याङ्क कार्यालयहरूले यस प्रकाशनको अद्यावधिक नवीन संस्करणलाई पनि प्राथमिकता दिनेछन् भन्ने विश्वास मैले लिएको छु।

सुमनराज अर्याल
(महानिर्देशक)

म.सं.: ०७३।०७४

च.न.:

बेपाख सरकार
गृह मन्त्रालय
जिल्ला प्रशासन कार्यालय
दार्चुला

Phone: ०१२-४२०१११
०१२-४२०११४
Fax: ०१२-४२००१४
daukarc@nps.gov.np

मिति: २०७४।०२।२९

मन्तव्य

नेपालको वर्तमान राजनीतिक विभाजन अनुसार ७ नं. प्रदेश अन्तर्गत महाकाली अञ्चलमा पर्ने दार्चुला जिल्ला भौगोलिक विविधता, प्राकृतिक सौन्दर्यता, वन जंगल, जडीबुटी, नदिनाला, हिमाल, पहाड र नदिले बनाएका फाँट तथा वेशीहरू समेत भएको दुर्गम हिमाली जिल्ला हो। प्राकृतिक भू-बनोटका कारण विकास निर्माणमा केही कठिनाई भएतापनि भौगोलिक रूपमा चीन र भारत दुई देश संग सिमाना जोडिएको यस जिल्लामा विकासको प्रचुर सम्भावना रहेको छ।

जिल्लाको संक्षिप्त परिचय, भौगोलिक अवस्था, प्रमुख धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्र, व्यापारिक महत्वका स्थानहरू, हावापानी, राजनीतिक विभाजन, आधारभूत जनसांख्यिक विवरण, जातजाति, धर्मभाषा, भेषभुषा, शिक्षा, स्वास्थ्य सम्बन्धि विवरण, पारिवारिक विवरण, रोजगारी र गरिबी सम्बन्धी विवरण, सिचाई, कृषि सम्बन्धी विवरण, वन तथा वातावरण र जैविक विविधता सम्बन्धी विवरण, सडक यातायात, विद्युत, संचार, उद्योग जस्ता भौतिक पूर्वाधार र विविध विषय वस्तु समेत समावेश गरि तथ्यांक कार्यालय, दार्चुलाबाट तयार गरीएको दार्चुला जिल्लाको वस्तुगत विवरण (District Profile), २०७४ ले यस जिल्लाको वस्तुगत विवरण जान्न चाहने जो कसैलाई पनि सहयोग हुनका साथै जिल्लाको समग्र विकासमा समेत यसले टेवा पुऱ्याउने छ। तथ्यांक संकलन गरि प्रस्तुत विवरण तयार गर्न सहयोग गर्ने सबैलाई धन्यवाद दिदै आगामी दिनहरूमा पनि यस किसिमको विवरण निरन्तर तयार गरि विकास निर्माणको कार्यमा सफलता मिलोस भन्ने शुभेच्छा व्यक्त गर्दछु।

वासुप्रसाद कोइराला

प्रमुख जिल्ला अधिकारी
प्रमुख जिल्ला अधिकारी

दुई शब्द

जिल्ला स्तरीय तथ्याङ्क पद्धतिलाई सुव्यवस्थित गरी नियमित, भरपर्दो र विश्वसनीय तथ्याङ्कको आपूर्तिद्वारा विकास प्रशासनको जग मजवुत बनाउन तथ्याङ्क कार्यालयहरूको ठूलो भुमिका रहन्छ। यसै वास्तविकतालाई मनन् गरी केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग तथा अन्य तथ्याङ्क उत्पादन गर्ने निकायहरूका विभिन्न प्रकाशनहरूमा छरिएर रहेका तथा जिल्लास्थित सरकारी एवं गैर सरकारी निकायहरूका अभिलेखहरूमा रहेका महत्वपूर्ण सूचना तथा तथ्याङ्कलाई एउटै प्रकाशन मार्फत प्रस्तुत गर्ने प्रयास स्वरूप तथ्याङ्क कार्यालयको संयोजनमा जिल्ला वस्तुगत विवरणको प्रकाशन हुन लागेको हो।

जिल्ला वस्तुगत विवरणको प्रकाशनबाट स्थानीय तहमा तथ्याङ्कको अभाव थोरै मात्रामा भएपनि पुरा हुने अपेक्षा गरिएको छ। जिल्ला वस्तुगत विवरणमा जिल्लाको परिचय, जनसंख्या, शिक्षा, स्वास्थ्य, श्रमशक्ति तथा रोजगारीको स्थिति, कृषि, सिंचाई, वन तथा वातावरण, भौतिक एवं पूर्वाधार निर्माणको स्थिति एवं अन्य आर्थिक तथा सामाजिक विकासका सूचकहरू लगायतका विषयमा जानकारी दिने प्रयास गरिएकोले यसबाट स्थानीयतहका आधारभूत सूचना तथा तथ्याङ्क एउटै प्रकाशन मार्फत उपलब्ध हुन्छन् र जिल्लाको विकासको अवस्था समेत अवगत हुन्छ भन्ने अपेक्षा गरिएको छ। साथै स्थानीयतहको विकास निर्माणको लागि योजना तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र निर्णय प्रक्रियामा आवश्यक पर्ने आधारभूत सूचना तथा तथ्याङ्कको आपूर्तिमा सुनिश्चितता हुने आशा पनि गरिएको छ।

यद्यपि आर्थिक एवं मानवीय स्रोत साधनको अपर्याप्तताको कारणले प्राथमिक सूचना एवं तथ्याङ्क संकलन गरी अभै सार्वजनिक हुन नसकेका तथा जिल्लाको आर्थिक, सामाजिक लगायतका गतिविधिबारे यथार्थ जानकारी गर्ने सूचना एवं तथ्याङ्क यो जिल्ला वस्तुगत विवरणले समेटन नसकेको पनि हुन सक्दछ। यो तथ्य प्रति हामी आगामी अंकमा बढी सचेत र सजग रहने छौं। सिमित स्रोत साधनको वावजुत पनि जिल्ला स्थित सरकारी तथा गैर सरकारी निकायहरूबाट संचालन गरिने विभिन्न योजना तथा कार्यक्रमहरू र नीति तथा अनुगमन एवं मूल्याङ्कन प्रयोजनको लागि पूर्व शर्तको रूपमा लिईने सूचना एवं तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने अभिप्रायले तथ्याङ्क कार्यालय दार्चुला (दार्चुला, बैतडी) बाट दार्चुला जिल्लाको “जिल्ला वस्तुगत विवरण” तयार गरी प्रस्तुत गरिएको छ। यो जिल्ला वस्तुगत विवरण तयार गर्ने क्रममा विभिन्न कार्यालय एवं संघ-संस्थाबाट तथ्याङ्क संकलन गरी यसको तयारीमा ठूलो सहयोग गर्नुहुने यस कार्यालयका गणकदय खनेन्द्र कार्की र विनिता चौधरी, खरिदार हरिष पन्त, सह-लेखापाल मदन बहादुर कुँर तथा कार्यालय सहयोगीदय नर बहादुर वि.क. र लोकेन्द्र बहादुर टेरे सबैजना धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ। साथै विभिन्न विषयका तथ्याङ्क उपलब्ध गराई अमूल्य सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण सरकारी एवं गैर सरकारी निकायहरूलाई पनि तथ्याङ्क कार्यालय दार्चुला धन्यवाद सहित आभार व्यक्त गर्दछ।

यस प्रस्तुतिमा भएका गल्ती एवं त्रुटीहरू औँल्याई भविष्यमा सुधार र समायोजनको लागि सम्पूर्ण तथ्याङ्क प्रयोगकर्ताहरूबाट महत्वपूर्ण एवं रचनात्मक सल्लाह एवं सुझावको सदैव अपेक्षा गर्दछु।

पदमराज पाण्डे

तथ्याङ्क अधिकृत

खण्ड १ : परिचय

१.१ दार्चुला जिल्लाको संक्षिप्त परिचय :

नेपालको सुदूरपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गत महाकाली अंचलमा पर्ने दार्चुला जिल्ला एक दुर्गम हिमाली जिल्ला हो । महाकाली अंचलका ४ जिल्लाहरू मध्ये यो सुदूर उत्तरमा पर्दछ । एशियाका दुई शक्तिशाली राष्ट्र भारत र चीनसंग यस जिल्लाको सिमाना जोडिएको छ । दार्चुला जिल्लाको नाम दार्चुला कसरी रहन गयो भन्ने सम्बन्धमा कुनै लिखित प्रमाण प्राप्त नभएतापनि विभिन्न किंवदन्तिहरू सुन्न पाईन्छन् । दार्चुला शब्द उच्चारण गर्दा दारचूला भए पनि स्थानिय भाषाको दुईवटा शब्द धार र चूला वाट विकसित भएको हो । स्थानिय भाषामा धारको अर्थ पहाडको अग्लो चुचुरो र चुलाको अर्थ चुल्हो हुन्छ । यस भेगमा खान पकाउन प्रयोग गरीने चुल्होहरू प्रायः एक समानका तिन ओटा हुंझाहरूमा माटो पोतेर चुचुरो को आकारमा वनेका हुन्छन् । यसरी तिनै तिर चुचुरो (धार) जस्तो चुल्हो बनाई खान पकाउने ठाउँ भएकोले धारचुला नाम रहेको र धारचुला पछि अपभ्रम्स भई दारचुला र त्यसपछि दार्चुला बन्न गएको हो भन्ने एक थरिको भनाई रहेको छ ।

अर्को किम्बदन्ति अनुसार यहाँ स्थित तिन वटा पहाडका चुचुराहरू वर्तमानमा एक पहाड भारत र दुई वटा पहाड नेपाल मै रहेका छन् । फेदी वाट हेर्दा धारपरेको जस्तो स्थानिय चुल्होको आकारमा चुचुरो देखिन्छ । प्राचिन कालमा व्याँस हिमालवाट व्याँस ऋषि तपस्या गरी फर्कदा यी तिन धारहरूको चुल्हो बनाई भात पकाई खाएको हुनाले यो ठाउको नाम धारचूला रहन गएको र धारचूला शब्द अपभ्रंस भई दार्चुला रहेको हो भन्ने आर्को भनाई रहेको छ । दार्चुला जिल्लाको सिमाना चिनको तिब्बत क्षेत्र सित जोडिएको छ । तिब्बत संग व्यापार गर्ने यहाँको प्रमुख नाकाको रूपमा व्याँस क्षेत्र रहेको छ । व्याँसवाट तिब्बत क्षेत्रमा आवत जावत गर्दा एउटा भन्ज्याङ्ग पार गरी जानुपर्ने हुन्छ । जसलाई तिब्बति भाषामा “ला” भनिन्छ । यो भन्ज्याङ्ग तिब्बत सित व्यापार गर्ने द्वार (बाटो) भएकोले द्वार र ला शब्दहरू मिलि दार्चुला नाम रहन गएको हो भन्ने पनि अर्को भनाई पाईन्छ ।

१.१ क.भौगोलिक अवस्था :

नेपाल अधिराज्यको सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रअन्तर्गत महाकाली अंचलका ४ जिल्लामध्ये दार्चुला पनि एक हो । यस जिल्लाको पूर्वमा बझाङ्ग जिल्ला, पश्चिममा भारतको उत्तरांचल प्रदेशको पिथौरागढ जिल्ला, उत्तरमा चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बत र दक्षिणमा बैतडी जिल्ला रहेको छ । विश्व मानचित्रमा २९° ३६' उतरी अक्षांस देखि ३०° १५' उतरी अक्षांस सम्म र ८०° २२' पूर्व देशान्तर देखि ८१° ०९' पूर्व देशान्तरसम्म फैलिएको यस जिल्लाको जम्मा क्षेत्रफल २३२२ वर्ग कि.मी रहेको छ । यो जिल्लामा समुद्र सतहवाट ५१८ मीटरको उचाई देखि ७९३२ मिटर सम्मको उचाई भएको अपि हिमाल यस जिल्लाको प्रमुख आकर्षण हो । त्यस्तै चीनको तिब्बत क्षेत्रमा अवस्थित हिन्दुहरूको महत्वपूर्ण तीर्थस्थल तथा पर्यटकीय महत्वसमेत बोकेको मानसरोवर जाने नेपालको प्रमुख मार्गको रूपमा समेत दार्चुला जिल्लाको चर्चा पाएको छ ।

१. अक्षांस २९° ३६' देखि ३०° १५' उत्तर सम्म

देशान्तर ८०° २२' देखि ८१° ०९' पूर्व

२. सिमाना :: पूर्व बझाङ्ग पश्चिम भारतको पिथौरागढ जिल्ला

उत्तर तिब्बत (चीन) , दक्षिण बैतडी जिल्ला

३. क्षेत्रफल २३२२ वर्ग कि.मी.

४. औषत लम्वाई ९२.५ कि.मी

५. औषत चौडाई ४२.५ कि.मी

१.१(ख) भौगोलिक विभाजन : भौगोलिक दृष्टिकोणले दार्चुला जिल्लालाई ४ भागमा बाड्न सकिन्छ

अ) नदीले बनाएको फाट तथा बेसीहरू (समथर प्रदेश) :

महाकाली, चौलानी र अन्य त्यस्तै ठूला खोला नालाहरूको किनारमा अवस्थित भित्रि मधेशसँग तुलना गर्न सकिने समथर उब्जाउ फाँटहरू समथर प्रदेश अन्तर्गत पर्दछन् । जिल्लाको प्रमुख अन्न भण्डारको रूपमा रहेको यो फाँट र बेसीहरूमा जनसंख्याको चाप पनि अत्याधिक रहेको छ , उकू, लाली, दत्तू, गोकुलेश्वर, शिखर, देथला, धाप, खलंगा आदि गा.वि.स हरु यस प्रदेशका उदाहरण हुन् ।

आ) पहाडी भाग :-

यस जिल्लाको मध्यभागमा रहेको उच्च समस्थली यस प्रदेशअर्न्तगत पर्दछन् । समथर भू भागको तुलनामा केही कम उत्पादन हुने भएतापनि अपेक्षाकृत उब्जाउ क्षेत्र नै मानिन्छ । शंकरपूर, भगवती, रानीशिखर, रिठाचौपाता, ग्वानी, डाडाकोट, हिकिला, आदि गा.वि.स हरु यस प्रदेशमा पर्दछन् ।

इ) लेकाली भाग :-

लेकाली भाग प्राकृतिक सौन्दर्यताले भरीपूर्ण तर अन्न उत्पादनका दृष्टिकोणले कम उर्बर छ । प्रायः हेमन्त ऋतुमा हिमपात हुनु यस भागको विशेषता हो । लेकाली प्रदेशअर्न्तगत सुन्सेरा, राप्ला, खण्डेश्वरी, घुसा, इयरकोट आदि गा.वि.स.हरु पर्दछन् ।

ई) हिमाली भाग :-

जिल्लाको उत्तरपट्टिको चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बत संग सीमा जोडिएको सामान्यतया बाट्टै महिना हिँउले ढाकिएको क्षेत्रमा उत्पादन मात्रै होइन मानिसहरुको बसोबाससमेत नगण्य छ । हिँउदमा तल बेसी खलंगा भर्ने र गृष्ममा फर्किने यहाँ बसोबास गर्ने ब्याँसी (सौका) समुदायको प्रमुख बासस्थान भएको व्यास गा.वि.स यस प्रदेशको उदाहरण हो ।

१.१(ग) प्रमुख नदी ताल तलैया सम्बन्धी विवरण :

नेपाल र भारतको सीमा नदीको रूपमा बग्ने महाकाली नदी र यस जिल्लाको पूर्वपट्टि बैतडी जिल्ला संग जोडिएर बग्ने चमेलिया नदी दार्चुला जिल्लाका प्रमुख नदीहरु हुन । यी ठूला नदि बाहेक यहाँ तिकरंखोला ,कालागाड ,नौगाड ,थालीगाड ,लास्कु खोला ,आदि उल्लेखनिय खोलानाला हुन् । दार्चुला जिल्ला जलस्रोतको हिसाबमा धनी जिल्लाका रूपमा चिनिन्छ । यहाँ रहेका नदीनालाहरुमा लघु तथा बृहत जलविद्युत आयोजनाहरु संचालन गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ । हाल चौलानी नदीमा ३० मेगावाट क्षमताको जलविद्युत आयोजना निर्माणको क्रममा रहेको छ । यस जिल्लामा सुरमासरोवर, ब्रह्मदह , रिडदे ताल, आदि ताल तलैयाहरु रहेका छन् ।

१.१(घ).प्रमुख धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्र :

- १) अपी हिमाल ७१३२ मी.(व्यास)
- २) व्यास हिमाल ६७७० (व्यास)
- ३) नाम्पा ६७५४ मी. (व्यास)
- ४) महलको भग्नावशेष (उकु)
- ५) सुरमासरोवर ताल (खण्डेश्वरी)
- ६) लिपु लेक ५००० मीटर
- ७) धर्मी गुफा (खण्डेश्वरी)
 - ८) मालिकार्जन मन्दिर
 - ९) लटीनाथ मन्दिर

१.१ ड. व्यापारीक महत्वका स्थानहरु : खलगा बजार, गोकुलेश्वर ,तिङ्कर छाउरु , जोलजिवी, पस्ति, दल्लेक ।

१.२ हावा पानी

दार्चुला जिल्लाको भौगोलिक बनोटमा देखिएको विविधता भै हावापानी तथा वातावरणमा पनि विषमता देखिन्छ । तसर्थ यस जिल्लाको हावापानीलाई देहाय बमोजिम विभाजन गर्न सकिन्छ ।

(क) हिमाली हावापानी :- यस जिल्लाको ४८७८ मीटर उचाइ भन्दा माथिको भु-भागमा यस किसिमको हावापानी पाईन्छ । जहाँ बाह्रै महिना हिँउले ढाकिएको हुन्छ र मानव बसोबास पाईदैन ।

(ख) लेकाली हावापानी :- यस किसिमको हावापानी उच्च हिमाली भेगहरुमा हिमरेखाको मुनितिर पाईन्छ । जो हिउँदमा हिँउले ढाकिने र गर्मीमा नाङ्गो हुन्छ । व्याँस गा.वि.स.मा यस किसिमको हावापानी पाईन्छ ।

(ग) ठण्डा शितोष्ण हावापानी :- गृष्ममा गर्मी अनुभूति नहुनु र हिउँदमा तुलनात्मकरूपमा बढी चिसो हुने करिब २१३४ मीटर भन्दा माथिको भूभागमा यस प्रकारको हावापानी पाईन्छ । सिप्टी, खण्डेश्वरी र सुन्सेरा आदि गा.वि.स. हरुमा यस प्रकारको हावापानी पाईन्छ ।

(घ) समशितोष्ण हावापानी :- जिल्लाको मध्यभागमा रहेका समुद्र सतहबाट ९१५ मीटर देखि २१३४ मीटरको उचाईमा रहेका गा.वि.स.हरुमा यस किसिमको हावापानी पाईन्छ । गृष्ममा धेरै गर्मी र हिउँदमा साह्रै चिसो अनुभूती नहुनु यहाँको मुख्य विशेषता हो । रिठाचौपाता, शंकरपुर , छापरी आदी गा.वि.स.हरुमा यस प्रकारको हावापानी पाईन्छ ।

(ङ) उष्ण हावापानी :- जिल्लाको पश्चिम दक्षिणमा नदीका बेसीहरुमा उष्ण हावापानी पाईन्छ । ग्रीष्ममा अत्याधिक गर्मी र हिउँदमा आंसिकरूपमा चिसो हुनु यहाँको हावापानीमा पाईने मुख्य विशेषता हो । खासगरी गोकुलेश्वर, दत्तु, लाली, उकु आदि गा.वि.समा यस प्रकारको हावापानी पाईन्छ ।

तल तालिकामा उल्लेखित हावा पानीको रेकर्ड २०७० आषाढ देखि २०७१ साल जेष्ठ महिना सम्मको हो । यसले समग्र जिल्लाको प्रतिनिधित्व त गर्दैन । उक्त रेकर्ड खलगा स्थित मौसम मापन केन्द्रमा गरिएको थियो ।

तालिका नं. १.१ दार्चुला जिल्लाको मासिक औषत हावापानीको विवरण ।

सि.नं.	महिना	औषत अधिकतम तापक्रम (डि.से.)	औषत न्युतम तापक्रम (डि.से.)	औषत वर्षा (मि.मि..)
१.	बैसाख	२८.९०	१५.९८	१.३८
२.	जेष्ठ	३१.९५	२१.१३	०.८६
३.	आषाढ	३३.३६	२३.५६	६.२
४.	श्रावण	२९.१९	२२.९९	२०.८
५.	भाद्र	३२.१५	२४.३७	१५
६.	आश्विन	३१.९०	२३.५९	९.८
७.	कार्तिक	३०.५६	२१.८६	४.९
८.	मंसिर	२६.०६	१३.३६	०.३
९.	पौष	२३.३४	७.७२	०
१०.	माघ	१९.५३	६.०२	०
११.	फाल्गुन	२०.१७	७.६५	१.३२
१२.	चैत	२२.२९	९.०१	१.६

(स्रोत- दार्चुला मौसम मापन केन्द्र खलगा)

१.३ राजनैतिक विभाजन

हालको प्रदेश नं. ७ मा पर्ने दार्चुला जिल्ला महाकाली अञ्चलकै सबै भन्दा उत्तरमा पर्ने भारत र चीन दुवै देश संग सिमाना जोडिएको दुई जिल्ला मध्ये एक हो । दार्चुला जिल्लामा विगतमा ४१ वटा गा.वि.स.,पछि ३६ वटा गा.वि.स. र १ नगरपालिका रहदै आएकोमा हालै आएर नेपाल सरकारले गरेको स्थानीय तहको पुनःसंरचना अनुसार दार्चुलामा हाल २ वटा नगरपालिका (१८ वटा वडा), ७ गाउँपालिका (४३ वटा वडा) र ६१ वटा वडाहरु रहेको छ । यसको विस्तृत विवरण तल उल्लेख भए वमोजिम रहेको छ ।

स्थानीय तहहरुको विवरण :

तालिका नं.१.२. व्यास गाउँपालिका ,केन्द्र: साविक सुनसेरा गा.वि.स.को कार्यालय, क्षेत्रफल : ८३९.२६वर्ग कि.मी.

साविक निकाय	हालको वडा	घर परिवार	जनसंख्या		
			जम्मा	पुरुष	महिला
व्यास गा.वि.स.	१	१७४	५५६	२५९	२९७
राप्ता गा.वि.स.	२	२३९	११८७	५७४	६१३
सुनसेरा वडा नं.१,२,३, र ९	३	२१३	१३४९	६४८	७०१
सुनसेरा वडा नं. ४,५,६,७,८ र धौलाकोट वडा नं १ र २	४	४८३	२७५५	१३२४	१४३१
धौलाकोट वडा नं.३ देखि ९	५	३४६	१९०६	९०१	१००५
हुती गा.वि.स.	६	४६४	२५९४	११५९	१४३५
व्यास गाउँपालिका		१९१९	१०३४७	४८६५	५४८२

तालिका नं.१.३. दुहुँ गाउँपालिका : केन्द्र सा.वि.क. हिकिला गा.वि.स.को कार्यालय, क्षेत्रफल : ६५.३५वर्ग कि.मी.

साविक निकाय	हालको वडा	घर परिवार	जनसंख्या		
			जम्मा	पुरुष	महिला
पिपलचौर गा.वि.स.	१	३७४	२०३२	९२४	११०८
हिकिला गा.वि.स.	२	४९९	२८५९	१३६१	१४९८
अपिन.पा.१,२,३	३	३५१	१७५२	८०७	९४५
धारी वडा नं. १,२,३,४ र ५	४	४२३	२२९१	१०९२	११९९
धारी वडा नं. ६,७,८ र ९	५	३३५	१८८४	९१८	९६६
दुहुँ गाउँपालिका		१९८२	१०८१८	५१०२	५७१६

तालिका नं.१.४. महाकाली नगरपालिका : केन्द्र: सा.वि.क.अपि न.पा.को कार्यालय, क्षेत्रफल: १३५.११वर्ग कि.मी.

साविक निकाय	हालको वडा	घर परिवार	जनसंख्या		
			जम्मा	पुरुष	महिला
अपि नं.पा.४,५,६	१	५२९	२८२२	१३४०	१४८२
अपि नं.पा.७ र ८	२	३८१	२०४८	९७७	१०७१
अपि नं.पा.९ र १०	३	४०४	२१८०	१०१४	११६६
अपि नं.पा.११	४	११७२	४२८२	२२४२	२०४०
अपि नं.पा.१२ र १३	५	६८६	२८०७	१४१८	१३८९
अपि नं.पा.१४	६	२५८	१५३९	७३०	८०९
अपि नं.पा.१५	७	२५४	१३५४	६१०	७४४
अपि नं.पा.१६ र १७	८	३८४	२०१३	८८५	११२८
दत्तु गा.वि.स.	९	४५८	२१८६	९४६	१२४०
महाकाली नगरपालिका		४५२६	२१२३१	१०१६२	११०६९

तालिका नं.१.५. मालिकार्जुन गाउँपालिका: केन्द्र: सा.वि.क.शंकरपुर गा.वि.स.को कार्यालय, क्षेत्रफल : १००.८२ वर्ग कि.मी.

साविक निकाय	हालको वडा	घर परिवार	जनसंख्या		
			जम्मा	पुरुष	महिला
भगवती गा.वि.स.१,२,३,	१	२०५	१११०	५०१	६०९
भगवती गा.वि.स. ४, ५, ६,७,८,९	२	३८९	१९०८	८८८	१०२०
मालिकार्जुन गा.वि.स.	३	४७९	२४३१	११३३	१२९८
हुनैनाथ गा.वि.स.	४	३३७	१६७२	८०९	८६३
डाडाकोट गा.वि.स.	५	३६५	१९०७	८७१	१०३६
उकु गा.वि.स. १,२,३,४,८	६	३९६	१९५९	८९२	१०६७
उकु गा.वि.स. ५,६,७,९	७	३२५	१६१३	७३४	८७९
शंकरपुर गा.वि.स.	८	६००	२९८१	१४११	१५७०
मालिकार्जुन गाउँपालिका		३०९६	१५५८१	७२३९	८३४२

तालिका नं.१.६. लेकमगाउँपालिका: केन्द्र :सा.वि.क खरकडा गा.वि.स.को कार्यालय, क्षेत्रफल: ८३. ९८वर्ग कि.मी.

साविक निकाय	हालको वडा	घर परिवार	जनसंख्या		
			जम्मा	पुरुष	महिला
शमौली गा.वि.स.१,२,३,७,९	१	४५१	२४२६	११२३	१३०३
शमौली गा.वि.स.४,५,६,८ र लाली गा.वि.स. ५,७,८	२	५०३	२६२४	१२०७	१४१७
लाली गा.वि.स. १,२,३,४,६,९	३	४१०	२१०६	९४५	११६१
खरकडा गा.वि.स.	४	५७५	२९७७	१३६७	१६१०
रिठाचौपाता गा.वि.स. २,३,८,९	५	५०८	२५७८	११७३	१४०५
रिठाचौपाता गा.वि.स.१,४,५,६,७	६	४०४	२१२७	९३९	११८८
लेकम गाउँपालिका		२८५१	१४८३८	६७५४	८०८४

तालिका नं.१.७. शैल्यशिखर नगरपालिका :केन्द्र: सा.वि.क.गोकुलेश्वर गा.वि.स. को कार्यालय, क्षेत्रफल : ११७.८१ वर्ग कि.मी.

साविक निकाय	हालको वडा	घर परिवार	जनसंख्या		
			जम्मा	पुरुष	महिला
शिखर गा.वि.स.	१	५५९	२८८६	१४२२	१४६४
देथला गा.वि.स १,२,३,४,५,६	२	३६७	२१६८	१०४८	११२०
देथला गा.वि.स ७,८,९	३	२६६	१६५३	७८३	८७०
रानीशिखर गा.वि.स.	४	४३८	२५५१	११६८	१३८३
ग्वानी गा.वि.स. ६,७,८,९	५	३९८	२१३२	१०१६	१११६
ग्वानी गा.वि.स. १,२,३,४,५	६	५३२	२७९२	१३१४	१४७८
बोहरीगाउँ गा.वि.स. ४,६,७,८,९	७	३६७	१९८२	९२१	१०६१
बोहरीगाउँ गा.वि.स. १,२,३,५	८	३९३	२२२९	१०४६	११८३
गोकुलेश्वर गा.वि.स.	९	७०१	३६६७	१७५३	१९१४
शैल्यशिखर नगरपालिका		४०२१	२२०६०	१०४७१	११५८९

तालिका नं.१.८.नौगाड गाउँपालिका :केन्द्र: सा.वि.क.धुलीगडा गा.वि.स.को कार्यालय, क्षेत्रफल: १८०.२७ वर्ग कि.मी

साविक निकाय	हालको वडा	घर परिवार	जनसंख्या		
			जम्मा	पुरुष	महिला
इयरकोट गा.वि.स. १ देखि ८	१	३९८	२३७८	१११९	१२५९
इयरकोट गा.वि.स. ९ र खार गा.वि.स. १,२,३,७,८,९	२	३९४	२४५५	११५५	१३००
खार गा.वि.स. ४, ५, ६ र सिप्टी गा.वि.स.१	३	३८२	२२८८	११३१	११५७
सिप्टी गा.वि.स. २,३,४,५,६,७	४	५७३	३२८२	१५५४	१७२८
सिप्टी गा.वि.स.८,९ र धुलीगडा गा.वि.स. ८,९	५	२५७	१५४३	७३२	८११
धुलीगडा गा.वि.स. १ देखि ७	६	६१२	३९२८	१९३३	१९९५
नौगाड गाउँपालिका		२६१६	१५८७४	७६२४	८२५०

तालिका नं.१.९.अपिहिमाल गाउँपालिका: केन्द्र: साविक खण्डेश्वरी गा.वि.स.को कार्यालय, क्षेत्रफल : ६१३.९५वर्गकि.मी.

साविक निकाय	हालको वडा	घर परिवार	जनसंख्या		
			जम्मा	पुरुष	महिला
घुषा गा.वि.स. १ देखि ३	१	९७	६४९	३१९	३३०
घुषा गा.वि.स. ४ देखि ९	२	१४६	८८३	४३२	४५१
खण्डेश्वरी गा.वि.स. १ देखि ५	३	२७५	१६९५	८४५	८५०
खण्डेश्वरी गा.वि.स. ६ देखि ९	४	२४६	१४५६	७२८	७२८
गुल्जर गा.वि.स.१	५	१२३	८६६	४५३	४१३
सितोला गा.वि.स. ५,६,७ र ८	६	१९८	१२३०	६०२	६२८
अपिहिमाल गाउँपालिका		१०८५	६७७९	३३७९	३४००

तालिका नं.१.१०.: माँमा गाउँपालिका :केन्द्र साविक लटिनाथ गा.वि.स.को कार्यालय, क्षेत्रफल : २०८.०६वर्ग कि.मी.

साविक निकाय	हालको वडा	घर परिवार	जनसंख्या		
			जम्मा	पुरुष	महिला
गुल्जर गा.वि.स. २ देखि ९	१	५३४	३४०६	१६६९	१७३७
लटिनाथ गा.वि.स. १ देखि ५	२	३७४	२३२२	१११८	१२०४
लटिनाथ गा.वि.स. ६ देखि ९	३	४१३	२३५३	११४१	१२१२
सितोला गा.वि.स.९ र तपोवन गा.वि.स.	४	४७९	२७२६	१३२५	१४०१
सितोला गा.वि.स. १ देखि ४	५	२८५	१६९३	८२६	८६७
शेरी गा.वि.स.	६	४२३	२४५६	११८९	१२६७
माँमा गाउँपालिका		२५०८	१४९५६	७२६८	७६८८

खण्ड- २ : आधारभूत जनसांख्यिक विवरण:

२.१ जनसङ्ख्या (Population) : राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार दाचुँला जिल्लाको जनसङ्ख्या १,३३,२७४ जना जसमध्ये पुरुष ६३६०५ जना (४७.७३ प्रतिशत) र महिला ६९६६९ जना (५२.२८ प्रतिशत) रहेका छन् । यसअनुसार लैंगिक अनुपात (Sex Ratio) अर्थात प्रति १०० महिलामा पुरुषको सङ्ख्या ९१.३०

रहेको छ । गत २०५८ सालको जनगणनामा यस जिल्लाको जनसङ्ख्या १२१९९६ र लैंगिक अनुपात ९६.१२ थियो ।

२.२ वार्षिक जनसङ्ख्या वृद्धिदर (Annual population growth rate) : यस जनगणनाले २०५८ देखि २०६८ सालसम्मको वार्षिक साला खाला जनसङ्ख्या वृद्धिदर (Average annual exponential population growth rate) ०.८८ प्रतिशत देखाएको छ, जुन २०५८ सालको जनगणनाअनुसार (२०४८ देखि २०५८ सालसम्म) वार्षिक सालाखाला २.२ प्रतिशत थियो ।

तालिका नं.२.१. आधाभुत जनसांख्यिकविवरण

विवरण	जनगणना, २०५८	जनगणना, २०६८
जम्मा जनसंख्या	१,२१,९९६	१,३३,२७४
पुरुषको संख्या	५९,७९१	६३,६०५
महिलाको संख्या	६२,२०५	६९,६६९
अनुपस्थित जनसंख्या	४,०५३	६,८६४
अपाङ्गको जनसंख्या	६९१	३,६६९
वार्षिक जनसंख्या वृद्धिदर	१.८२ प्रतिशत	०.८८ प्रतिशत
जनघनत्व	५३ प्रति वर्ग कि.मी.	५७ प्रति वर्ग कि.मी.
लैंगिक अनुपात	९६ जना	९१.३
आश्रित अनुपात	९३.०८	९२.४
बाल आश्रित अनुपात	८०.०२	७६.२
वृद्ध आश्रित अनुपात	१३.०६	१६.२
घरपरिवारको संख्या	२१,०२९	२४,६१८

तालिका नं.२.२. वृहद उमेर समूह अनुसार जनसङ्ख्या (Population by Broad Age Group) :

उमेर समूह	जनसंख्या	प्रतिशत
० – १४ वर्ष	५२७६२	३९.५९
१५ – ५९ वर्ष	६९२६२	५९.९७
६० वर्ष र सो भन्दा माथि	११२५०	८.४४
जम्मा	१,३३,२७४	१००

२.१० धर्म (Religion) : २०६८ सालको जनगणनाले यस जिल्लाभित्र विभिन्न ६ वटा धर्म मान्ने व्यक्तिहरू रहेको देखाएको छ । यसअनुसार हिन्दु बौद्ध, इश्लाम क्रिश्चियन, प्रकृति र , बहाई धर्म मान्नेहरूको जनसङ्ख्या क्रमशः ९८.८८ , ०.८८, ०.०२ , ०.०६ , ०.१५ , ०.००२३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ भने कुनै पनि धर्म उल्लेख नगरेको जनसंख्या ०.०१ प्रतिशत देखिन्छ । दार्चुला जिल्लाको लिंग र धर्म अनुसार जनसंख्या विवरण यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका नं.२.३. दार्चुला जिल्लाको धर्म अनुसार जनसंख्या

धर्मको नाम	जम्मा		पुरुष		महिला	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
हिन्दु	१३१,७८२	९८.८८	६२,८३६	४७.१५	६८,९४६	५१.७३

धर्मको नाम	जम्मा		पुरुष		महिला	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
वौद्ध	१,१६७	०.८८	५९४	०.४५	५७३	०.४३
इस्लाम	३१	०.०२	२२	०.०२	९	०.०१
क्रिश्चियन	७४	०.०६	३६	०.०३	३८	०.०३
प्रकृती	२०१	०.१५	१०६	०.०८	९५	०.०७
बहाइ	३	०.००२३	२	०.००	१	०.००
उल्लेख नभएका	१६	०.०१	९	०.०१	७	०.०१
जम्मा	१३३,२७४	१००.००	६३,६०५	४७.७२	६९,६६९.०	५२.२८

श्रोत : रा.ज.ग. २०६८

२.११ जात/जाति (Caste/Ethnicity) : राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार नेपालमा जम्मा जम्मी १२५ वटा जात जातीहरु रहेको देखिएकोमा दार्चुला जिल्लामा जम्मा २५ जातीहरुको वसोवास गरेको देखिएको छ , ति जातजातीको जनसंख्या मध्ये सबै भन्दा बढी ६४.५५ प्रतिशत क्षेत्री रहेका छन भने दोश्रोमा पहाडी ब्रामण १६.७१ प्रतिशत रहेका छन । जनगणना २०६८ अनुसार दार्चुला जिल्लाको जातजाती सम्बन्धी विवरण यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका न.२.४. दार्चुला जिल्लाको जात/जाती अनुसार जनसंख्या :

क्र.स.	जातीको नाम	जम्मा		पुरुष		महिला	
		संख्या	प्रतिशत	संख्या	संख्या	प्रतिशत	संख्या
१	क्षेत्री	६६,०२५	६४.५५	४१,१५३	६४.७०	४४,८७२	६४.४१
२	ब्रामहण पहाडी	२२,२६८	१६.७१	१०,४४७	१६.४२	११,८२१	१६.९७
३	कामी	७,०२२	५.२७	३,३८५	५.३२	३,६३७	५.२२
४	ठकुरी	६,४५८	४.८५	२,९६७	४.६६	३,४९१	५.०१
५	लोहार	१,७१६	१.२९	८६०	१.३५	८५६	१.२३
६	दशनामी सन्यासी	१,६६५	१.२५	७२५	१.१४	९४०	१.३५
७	दमाइ ढोलीइ	९७०	०.७३	४८३	०.७६	४८७	०.७०
८	व्यासी सौका	९४८	०.७१	४३८	०.६९	५१०	०.७३
९	सार्की	८९३	०.६७	४४२	०.६९	४५१	०.६५
१०	मगर	१९०	०.१४	१२६	०.२०	६४	०.०९
११	बादी	१५०	०.११	७७	०.१२	७३	०.१०
१२	तमाइ	११९	०.०९	६२	०.१०	५७	०.०८
१३	थामी	७१	०.०५	३१	०.०५	४०	०.०६
१४	शेर्पा	६२	०.०५	५२	०.०८	१०	०.०१
१५	थारु	५५	०.०४	३७	०.०६	१८	०.०३
१६	नेवार	५१	०.०४	३०	०.०५	२१	०.०३
१७	गुरुङ	३७	०.०३	२७	०.०४	१०	०.०१
१८	पहरी	३७	०.०३	२१	०.०३	१६	०.०२
१९	सलमान	३१	०.०२	२२	०.०३	९	०.०१
२०	राउटे	२४	०.०२	१५	०.०२	९	०.०१

क्र.स.	जातीको नाम	जम्मा		पुरुष		महिला	
		संख्या	प्रतिशत	संख्या	संख्या	प्रतिशत	संख्या
२१	राइ	१५	०.०१	७	०.०१	८	०.०१
२२	अन्य	१०९	०.०८	५५	०.०९	५४	०.०८
२३	अन्य दलित	४,२२३	३.१७	२,०५८	३.२४	२,१६५	३.११
२४	अन्य तराइ	३५	०.०३	२०	०.०३	१५	०.०२
२५	विदेशी	१००	०.०८	६५	०.१०	३५	०.०५
	जम्मा	१३३,२७४	१००.००	६३,६०५	१००	६९,६६९	१००.००

श्रोत : रा.ज.स. २०६८

२.१२ मातृ भाषा (Mother tongue) अनुसार जनसंख्या विवरण

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार नेपालमा बोलिने जम्मा जम्मी १२५ वटा भाषा सुचिकृत भएकोमा दार्चुला जिल्लामा जम्मा २० प्रकारका भाषा बोलिने गरेको देखिएको छ । दार्चुला जिल्लामा सबै भन्दा बढी कुल जनसंख्याको १२७,८०१ जना अर्थात ९५.८९ प्रतिशत ले डोटेली भाषालाई मातृ भाषाको रूपमा प्रयोग गरेको देखिएको छ । जनगणना २०६८ अनुसार दार्चुला जिल्लाको मातृभाषा सम्बन्धी विवरण यस प्रकार रहेको छ :

तालिका न.२.५. दार्चुला जिल्लाको मातृ भाषा अनुसार जनसंख्या विवरण

क्र.स.	मातृ भाषाको नाम	जम्मा		पुरुष		महिला	
		संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	डोटेली	१२७,८०१	९५.८९	६०,७१८	९५.४६	६७,०८३	९६.२९
२	नेपाली	३,३९१	२.५४	१,८१३	२.८५	१,५७८	२.२६
३	दार्चुलेली	४१४	०.३१	१९३	०.३०	२२१	०.३२
४	व्यासी	९९५	०.७५	४६८	०.७४	५२७	०.७६
५	मगर	१२६	०.०९	८०	०.१३	४६	०.०७
६	चाइनिज	९२	०.०७	७९	०.१२	१३	०.०२
७	मैथिली	७४	०.०६	५७	०.०९	१७	०.०२
८	हिन्दी	६७	०.०५	९	०.०१	५८	०.०८
९	तमाङ	४३	०.०३	२८	०.०४	१५	०.०२
१०	थारु	४०	०.०३	२८	०.०४	१२	०.०२
११	बैतेडेली	२०	०.०२	१०	०.०२	१०	०.०१
१२	राउटे	१८	०.०१	१२	०.०२	६	०.०१
१३	भोजपुरी	१७	०.०१	११	०.०२	६	०.०१
१४	उर्दु	१६	०.०१	९	०.०१	७	०.०१
१५	तिबेटियन	१३	०.०१	६	०.०१	७	०.०१
१६	सांकेतिक भाषा	११	०.०१	८	०.०१	३	०.००
१७	अन्य	१०७	०.०८	६२	०.१०	४५	०.०६
१८	उल्लेख नभएका	२९	०.०२	१४	०.०२	१५	०.०२
	जम्मा	१३३,२७४	१००.००	६३,६०५	१००.००	६९,६६९	१००.००

श्रोत : रा.ज.स. २०६८

२.१४ अपाङ्गता (Disability) : दार्चुला जिल्लाको कुल जनसङ्ख्याको २.७५ प्रतिशत हिस्सामा कुनै एक वा बढि प्रकारको अपाङ्गता रहेको देखिएको छ । कुनै एक वा बढि अपाङ्गता भएका कुल व्यक्तिहरू मध्ये ४७.७२ प्रतिशत पुरुष र बाँकी ५२.२८ प्रतिशत महिला रहेको देखिन्छ । अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू मध्ये ४०.१५ प्रतिशतमा शारीरिक अपाङ्गता, १९.६२ प्रतिशतमा दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता, १६.३० प्रतिशतमा सुनाइसम्बन्धी अपाङ्गता, १.८० प्रतिशतमा श्रवण दृष्टिविहिनता, ९.०५ प्रतिशतमा स्वर बोलाइसम्बन्धी अपाङ्गता, ४.३६ प्रतिशतमा मानसिक अपाङ्गता र १.६४ प्रतिशतमा बौद्धिक अपाङ्गता र ७.०९ प्रतिशतमा बहुअपाङ्गता भएको पाइएको छ ।

तालिका न.२.६. अपाङ्गताको प्रकार अनुसार जनसंख्या विवरण:

अपाङ्गता को प्रकार	जम्मा		पुरुष		महिला	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
शारीरिक अपाङ्गता	१,४७३	१.११	७८७	०.५९	६८६	०.५१
दृष्टिसम्बन्धि अपाङ्गता	७२०	०.५४	३५८	०.२७	३६२	०.२७
सुनाई सम्बन्धि अपाङ्गता	५९८	०.४५	३५१	०.२६	२४७	०.१९
श्रवण दृष्टिविहिनता	६६	०.०५	३५	०.०३	३१	०.०२
स्वर बोलाइसम्बन्धि अपाङ्गता	३३२	०.२५	२१०	०.१६	१२२	०.०९
मानसिक अपाङ्गता	१६०	०.१२	९६	०.०७	६४	०.०५
बौद्धिक दूर्बलता	६०	०.०५	३१	०.०२	२९	०.०२
बहु अपाङ्गता	२६०	०.२०	१३५	०.१०	१२५	०.०९
जम्मा अपाङ्गता भएकाहरूको जनसंख्या	३,६६९	२.७५	२,००३	१.५०	१,६६६	१.२५
अपाङ्गता नभएकाहरूको जनसंख्या	१२९,६०५	९७.२५	६९,६०२	४६.२२	६०,००३	५१.०२
जम्मा जनसंख्या	१३३,२७४	१००.००	६३,६०५	४७.७२	६९,६६९	५२.२८

श्रोत : रा .ज.ग. २०६८

२.१५ अनुपस्थित जनसंख्या :- राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार दार्चुला जिल्लामा जम्मा ६८६४ जना जनगणना अवधिमा अनुपस्थित रहेका छन् , जम्मा अनुपस्थित मध्ये ८६.७७ प्रतिशत पुरुष र १३.२३ प्रतिशत महिला रहेका छन् । अनुपस्थित जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी १९-२४ उमेर समूहका ५५.६४ प्रतिशत रहेका छन् भने २५-३४ उमेर समूहका २२.४१ प्रतिशत रहेका छन् । अनुपस्थित जनसंख्याको ७१.२१ प्रतिशत जनसंख्या निजी नोकरीका कारण अनुपस्थित रहेका थिए भने ८.९५ आश्रित भएका कारण अनुपस्थित रहेका थिए । लैङ्गीक रुपमा हेर्दा पुरुषहरूमा धेरै जसो अनुपस्थिती निजी नोकरीका लागि ७७.५४ प्रतिशत रहेको पाइन्छ भने महिला तर्फ हेर्दा अनुपस्थित महिलाको ४०.५७ प्रतिशत आश्रित भएका कारणले अनुपस्थित रहेका छन् ।

तालिका न.२.७. उमेर समुह, लिंग र कारण अनुसार दार्चुला जिल्लाको अनुपस्थित जनसंख्या

लिंग	उमेर समुह	जम्मा अनुपस्थित जनसंख्या	अनुपस्थित हुनुको कारण							उल्लेख नभएका	प्रतिशत
			व्यापार	निजी नोकरी	संस्थागत	अध्ययन	द्वन्द	आश्रित	अन्य		
सबै	०० - १४	७६४	०	२२५	१०	९९	१	३२०	१७	९२	११.१३
	१५ - २४	३,८१९	२५	३,०१२	२७९	१३७	१२	१७४	५१	१२९	५५.६४
	२५ - ३४	१,५३८	१४	१,१७०	१७७	४५	१	५८	२०	५३	२२.४१
	३५ - ४४	४४७	६	३५५	४७	३	३	१४	५	१४	६.५१

लिंग	उमेर समूह	जम्मा अनुपस्थित जनसंख्या	अनुपस्थित हुनुको कारण							उल्लेख नभएका	प्रतिशत
			व्यापार	निजी नोकरी	संस्थागत	अध्ययन	द्वन्द	आश्रित	अन्य		
	४५ - ५४	१०५	४	८२	७	०	१	८	१	२	१.५३
	५५ - ६४	२०	२	८	१	१	०	३	१	४	०.२९
	६५ +	१२	०	५	०	०	०	४	२	१	०.१७
	उल्लेख नभएका	१५९	०	३१	४	१७	०	३३	२	७२	२.३२
	जम्मा	६,८६४	५१	४,८८८	५२५	३०२	१८	६१४	९९	३६७	१००.००
	%		०.७४	७१.२१	७.६५	४.४	०.२	८.९५	१.४	५.३५	१००.००
			४			०	६		४		०
पुरुष	उमेर समूह										
	०० - १४	५४०	०	२१०	९	७१	१	१८९	१०	५०	७.८७
	१५ - २४	३,३९१	२०	२,८३५	२७१	१०३	१०	३०	२६	९६	४९.४०
	२५ - ३४	१,४०१	१३	१,११९	१७२	२९	१	६	१४	४७	२०.४१
	३५ - ४४	४११	४	३३९	४६	२	२	१	४	१३	५.९९
	४५ - ५४	९७	४	८१	६	०	१	२	१	२	१.४१
	५५ - ६४	१७	१	८	१	१	०	१	१	४	०.२५
	६५ +	७	०	४	०	०	०	२	०	१	०.१०
	उल्लेख नभएका	९२	०	२२	३	१०	०	१५	१	४१	१.३४
	जम्मा	५,९५६	४२	४,६१	५०८	२१६	१५	२४६	५७	२५४	८६.७७
	%		०.७१	७७.५	८.५३	३.६३	०.२	४.१३	०.९६	४.२६	१००.००
			४			३.६३	५		०.९६		०
महिला	उमेर समूह										
	०० - १४	२२४	०	१५	१	२८	०	१३१	७	४२	३.२६
	१५ - २४	४२८	५	१७७	८	३४	२	१४४	२५	३३	६.२४
	२५ - ३४	१३७	१	५१	५	१६	०	५२	६	६	२.००
	३५ - ४४	३६	२	१६	१	१	१	१३	१	१	०.५२
	४५ - ५४	८	०	१	१	०	०	६	०	०	०.१२
	५५ - ६४	३	१	०	०	०	०	२	०	०	०.०४
	६५ +	५	०	१	०	०	०	२	२	०	०.०७
	उल्लेख नभएका	६७	०	९	१	७	०	१८	१	३१	०.९८
	जम्मा	९०८	९	२७०	१७	८६	३	३६८	४२	११३	१३.२३
	%		०.९	२९.७	१.८७	९.४७	०.३३	४०.५	४.६३	१२.४	१००.००
			९	४				३	४		०

श्रोत : रा . ज. ग. २०६८

खण्ड ३ : शिक्षा तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी विवरण

३.१.१ साक्षर जनसंख्या (Literate Population) : २०६८ सालको जनगणनाले दार्चुला जिल्लाको ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका कुल १,१७,१५० जनसङ्ख्यामा ६५.४ प्रतिशत व्यक्तिहरू साक्षर रहेको देखाएको छ । यो उमेर समूहका कुल पुरुषको ७९.३ प्रतिशत र महिलाको ५२.९ प्रतिशत साक्षर रहेका छन् । गत २०५८ सालको जनगणना अनुसार दार्चुला जिल्लाको कुल साक्षरता दर ४३.२६ प्रतिशत, पुरुष साक्षरता दर ५७.१७ प्रतिशत र महिला साक्षरता दर २९.४७ प्रतिशत रहेको थियो ।

तालिका नं.३.१. ५ वर्ष र सो भन्दा माथिको उमेरकाको साक्षरता सम्बन्धी विवरण :

विवरण	राष्ट्रिय जनगणना		जि.शि.का. दार्चुला
	२०५८	२०६८	२०७२
पुरुष साक्षरतादर	५७.१७%	७९.२६%	९४.६%
महिला साक्षरता दर	२९.४७%	५२.८८%	९६.४%
कुल साक्षरता दर	४३.२६%	६५.३६%	९५.४%

(स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०५८, २०६८, के.त.वि. र जि.शि.का. दार्चुला)

तालिका नं.३.२. शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण (शैक्षिक शत्र २०७२/०७३)

क्र.स.	विवरण	सामुदायिक	संस्थागत	जम्मा
१	वाल विकास केन्द्र	२५०	-	२५०
२	प्राथमिक विद्यालय	२२०	१३	२३३
३	निम्न माध्यामिक विद्यालय	६२	३	६५
४	माध्यामिक विद्यालय	४२	३	४५
५	उच्च माध्यामिक विद्यालय	२५	-	२५
६	क्याम्पस	७	-	७
	जम्मा	६०६	१९	६२५

तालिका नं.३.३. कार्यरत शिक्षकहरूको विवरण (शैक्षिक वर्ष २०७३)

क्र.स.	विवरण	पुरुष	महिला	जम्मा	महिला अनुपात	शिक्षक तालिम प्राप्त	विद्यार्थी शिक्षक अनुपात
१	प्रा.वि.तह	८०५	३९६	१२०२	०.४१	१००%	२३
२	नि.मा.वि.तह	३१५	५५	३७०	०.१७	१००%	५१
३	मा.वि. तह	२०७	२१	२२८	०.१०	१००%	३९
४	उ.मा.वि.	७१	१	७२	०.०१	१००%	३७.६

तालिका नं.३.४. विद्यार्थीहरूको विवरण (शैक्षिक वर्ष २०७३)

विवरण	जम्मा	छात्रा	छात्र	दलित विद्यार्थी	जनजाति विद्यार्थी
कक्षा १ देखि ५ सम्म	२२५६४	११४५६	१११०८	३३९१	१७३
कक्षा ६ देखि ८ सम्म	११४२१	५९४९	५४७२	१२५३	५६
कक्षा ९ देखि १० सम्म	६२३०	३१२१	३१०९	५१८	२१

(स्रोत: जि.शि.का. दार्चुला)

तालिका नं.३.५. दार्चुला जिल्लामा सरकारी विद्यालयमा कार्यरत शिक्षकहरुको दरबन्द अनुसराको विवरण (शैक्षिक वर्ष,२०७३)

क्र.स.	तह	स्वीकृत दरबन्दी	परियोजना तर्फको महिला	राहत	कुल दरबन्दी
१	प्राथमिक	७४९	४१	१५२	९४२
२	निम्न माध्यमिक	१२२	-	९५	२१७
३	माध्यमिक	१०१	-	४८	१४९
४	जम्मा	९७२	४१	२९५	१३०८
५	उ.मा.वि. राहत	१८	-	३८	५६

(स्रोत: जि.शि.का. दार्चुला)

तालिका नं.३.६. विद्यार्थी भर्ना सम्बन्धी सूचकहरु

क्र.स.	विवरण	सूचक
१	बालविकास तथा पूर्व प्राथमिक शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना हुने बालबालिकाको प्रतिशत	४९.३
२	कक्षा १ मा कुल भर्ना दर	१२८.९
३	कक्षा १ मा खुद नयाँ भर्ना दर	९५.६
४	बालविकास/पूर्व प्रा.वि.मा कुल भर्ना दर	९५.२
५	प्रा.वि.मा कुल भर्नादर	१२९.६
६	नि.मा.वि.तह (१-६ कक्षा सम्म) मा कुल भर्ना दर	११७.६
७	आधारभूत तह (१-८ कक्षा सम्म) मा कुल भर्ना दर	९०.९
८	मा.वि. ९- १० कक्षा सम्म मा कुल भर्ना दर	७२.४
९	माध्यमिक तह ९-१२ कक्षा सम्म मा कुल भर्ना दर	-
११	प्रा.वि.मा खुद भर्नादर	९७.६
१२	नि.मा.वि.तह (१-६ कक्षा सम्म) मा खुद भर्ना दर	८७.५
१३	आधारभूत तह (१-८ कक्षा सम्म) मा खुद भर्ना दर	९०.९
१४	मा.वि. ९- १० कक्षा सम्म मा खुद भर्ना दर	६४.३
१५	माध्यमिक तह ९-१२ कक्षा सम्म मा खुद भर्ना दर	-

(स्रोत: जि.शि.का. दार्चुला)

तालिका नं.३.७. स्वास्थ्य संस्था सम्बन्धी विवरण :

क्र.स.	विवरण	संख्या
१	अस्पताल	२
२	शैया	३०
३	क्लिनिक	११
४	स्वास्थ्य चौकी	४०
५	उप स्वास्थ्य चौकी	०
६	डाक्टर	८
७	नर्स,अ.न.मी.	१०२

८	अ.हे.व.,हे.व.	११४
९	प्रति डाक्टर लाभान्वित जनसंख्या	१७,५३७

(स्रोत : जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय दाचर्सला)

खण्ड ४: पारिवारिक विवरण

४.१ घर वा आवासीय इकाइको स्वामित्व (Ownership of house/housing unit) : जिल्लाको कुल २४,६०४ परिवार संख्या मध्ये ९४.१९ प्रतिशत परिवारहरु आफ्नै स्वामित्वको घरमा र ४.३५ प्रतिशत परिवारहरु भाडाको घरमा बसोवास गरेको पाईन्छ भने बाँकी क्रमशः संस्थागत र अन्यमा ०.७३ र ०.७३ प्रतिशत परिवार बसोवास गरेको पाईन्छ ।

४.२ पिउने पानीको मुख्य स्रोत (Main source of drinking water) : यस दाचर्सला जिल्लाको कुल २४६०४ परिवारहरु मध्ये ८२.६१ धारा / पाइप वाट पिउने पानी आपूर्ति गर्ने गरेको देखिएको छ । यसै गरी पिउने पानीको मुख्य स्रोतका रूपमा प्रयोग हुने अन्य स्रोतहरुको विस्तृत विवरण यस प्रकार छ :

तालिका न.४.१ पिउने पानीको मुख्य स्रोत अनुसारको घरपरिवारको विवरण

पिउने पानीको स्रोत	घर परिवार	प्रतिशत
धारा पाइप	२०,३२५	८२.६१
ढाकिएको इनार कुवा	१५८	०.६४
खुला इनार कुवा	४२२	१.७२
मुल धारा	२,०७५	८.४३
नदी खोला	७४६	३.०३
अन्य	७९३	३.२२
कुनै पनि उल्लेख नगरेका	८५	०.३५
जम्मा	२४,६०४	१००.००

स्रोत : रा.ज.ग. २०६८

४.३ खाना पकाउन अक्सर प्रयोग गरिने इन्धन (Main source of cooking fuel) : यस जनगणना २०६८ ले दाचर्सला जिल्लाको जम्मा २०६०४ परिवार संख्या मध्ये करिब ९३.०३ प्रतिशत परिवारले खाना पकाउन अक्सर काठ/दाउरा प्रयोग गर्ने गरेको देखाएको छ ।

तालिका न.४.२ खाना पकाउन अक्सर प्रयोग गरिने इन्धन अनुसारको घरपरिवार विवरण

इन्धनको नाम	घर परिवार	प्रतिशत
काठ दाउरा	२२,८९०	९३.०३
मट्टी तेल	६४१	२.६१
एल.पी. ग्यास	८१९	३.३३
गुइठा	०	०.००

इन्धनको नाम	घर परिवार	प्रतिशत
गोबर ग्यास	१०१	०.४१
विद्युत	५	०.०२
अन्य	६३	०.२६
कुनै उल्लेख नगरेका	८५	०.३५
जम्मा	२४,६०४	१००.००

श्रोत : रा .ज.ग. २०६८

४.४ वत्ती बाल्न अक्सर प्रयोग गरिने साधन (Main source of lighting) : दार्चुला जिल्लाको जम्मा २४,६०४ घरपरिवारहरू मध्ये आफू बसोबास गरेको घर/आवासीय इकाइमा वत्ती बाल्नका लागि अक्सर बिजुली प्रयोग गर्ने २६.९५ प्रतिशत परिवार रहेको देखिएको छ । हाल आएर वत्ती बाल्नका लागि अक्सर मट्टितेल र सोलार प्रयोग गर्ने परिवार क्रमश संख्या ३३.३२ र ३३.०७ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । यसैगरी वत्ती बाल्न अक्सर बायो ग्याँस, र अन्य प्रयोग गर्ने परिवारहरू सहितको विवरण देहाय अनुसार रहेको छ ।

तालिका न.४.३ वत्ती बाल्न अक्सर प्रयोग गरिने इन्धन अनुसार घरपरिवारको विवरण

इन्धनको नाम	घर परिवार	प्रतिशत
विद्युत	६,६३१	२६.९५
मट्टितेल	८,१९७	३३.३२
बायो ग्यास	१०	०.०४
सोलार	८,१३७	३३.०७
अन्य	१,५४७	६.२९
उल्लेख नभएका	८२	०.३३
जम्मा	२४,६०४	१००.००

श्रोत : रा .ज.ग. २०६८

४.५ परिवारले उपयोग गरेका साधन र सुविधा (Access to Household facilities) : राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार रेडियो, टेलिभिजन, केवल टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट, टेलिफोन, मोवाइल फोन, मोटर, मोटरसाइकल, साइकल, अन्य सवारी साधन र रेफ्रिजेरेटर मध्ये कम्तिमा एक किसिमको सुविधा उपलब्ध भएका परिवार कुल परिवार सङ्ख्याको ७२.३६ प्रतिशत रहेका छन् । जम्माजम्मी २५.६६ प्रतिशत परिवारमा यस्ता कुनै पनि सुविधाहरू उपलब्ध नभएको र १.९८ प्रतिशत अर्थात ४८८ परिवारले केही पनि उल्लेख नगरेको देखिएको छ ।

तालिका न.४.४ घर परिवारले उपयोग गरेका साधन र सुविधा सम्बन्धी विवरण

परिवारमा भएका सुविधा	घरपरिवार संख्या	प्रतिशत
कुनै सुविधा नभएका	६,३१३	२५.६६

परिवारमा भएका सुविधा	घरपरिवार संख्या	प्रतिशत
कम्तिमा एउटा सुविधा भएका	१७,८०३	७२.३६
रेडियो भएका	१५,६५३	६३.६२
टेलिभिजन	१,७४३	७.०८
केवल टेलिभिजन	९९८	४.०६
कम्प्युटर	२१६	०.८८
इन्टरनेट	७६	०.३१
टेलिफोन	७९४	३.२३
मोवाइलफोन	९,५५१	३८.८२
मोटर	१४	०.०६
मोटरसाइकल	३६	०.१५
साइकल	६३	०.२६
अन्य सवारी साधन	२५	०.१०
रेफ्रिजरेटर	२०१	०.८२
उल्लेख नभएका	४८८	१.९८

श्रोत : रा .ज.ग. २०६८

४.६ घरको गारो अनुसार घरपरिवार संख्या :- दार्चुला जिल्लामा रहेका अधिकांश घरहरू इटा र ढुंगा बाट बनेका पाईन्छन् । इटा र ढुंगा बाट निर्मित घरहरूमा गारोको रूपमा माटाको प्रयोग गरी बनाईएका घरहरू जम्मा घरको ७७.३२ प्रतिशत र सिमेन्ट प्रयोग भएका २०.३३ प्रतिशत घरहरू रहेका छन् ।

तालिका न.४.५ घरको गारो अनुसारको घरपरिवार संख्या

जोडाइको किसिम	घर परिवार	प्रतिशत
माटोको जोडाइ भएको इटा ढुंगा	१९,०२३	७७.३२
सिमेन्टको जोडाइ भएको इटा ढुंगा	५,००१	२०.३३
काठ फल्याक	१९१	०.७८
बासजन्य सामग्री	४१	०.१७
काचो इटा	१३	०.०५
अन्य	२०४	०.८३
उल्लेख नभएको	१३१	०.५३
जम्मा	२४,६०४	१००.००

श्रोत : रा .ज.ग. २०६८

४.७ घरको जग अनुसार घरपरिवार संख्या : दार्चुलामा रहेका ८९.० प्रतिशत घरमा जग इटा वा ढुंगामा माटोको गारो प्रयोग गरी बनाईएका छन् भने ८.६ प्रतिशत घरको जग सिमेन्टको जाडाई भएको इटा वा ढुंगा बाट निर्मित रहेका छन् । भुकम्पीय जोखिमले सम्बेदनशिल दार्चुला जिल्लामा आर.सी.सी पिल्लर भएका घरहरू जम्मा ३४६ वटा मात्र रहेका छन् ।

तालिका न.४.६ घरको जग अनुसार घरपरिवार संख्या

जगको प्रकार	घरपरिवार	प्रतिशत
माटोको जोडाइ भएको इटा ढुंगा	२१,८९८	८९.०
सिमेन्टको जोडाइ भएको इटा ढुंगा	२,११२	८.६
आर.सि.सि. पिल्लर	३४६	१.४
काठको खम्बा	६४	०.३
अन्य	५८	०.२
उल्लेख नभएका	१२६	०.५
जम्मा	२४,६०४	१००.०

श्रोत : रा .ज.ग. २०६८

४.८ घरको छाना अनुसार परिवार संख्या : २०६८ सालको जनगणना अनुसार दार्चुला जिल्लाका घरको छाना अनुसार हेर्दा सबै भन्दा बढी ८२.३९ प्रतिशत ढुंगाको छाना भएका घर हरू रहेका छन् र दोश्रोमा सिमेन्ट ढलान भएका छानाहरु ९.६ प्रतिशत रहेका छन् । अन्य छानाको प्रकार अनुसार घरपरिवारको संख्या तपसिलमा उल्लेख भए वमोजिम छन् ।

तालिका न.४.७ घरको छाना अनुसार घरपरिवार संख्या

छानाको प्रकार	घर परिवार	प्रतिशत
खर	७१८	२.९२
जस्ता ,टिन ,च्यादर	६४९	२.६४
ढुंगा	२०,२७१	८२.३९
सिमेन्ट ढलान	२,३६३	९.६०
काठ फल्याक	१४	०.०६
माटो	११३	०.४६
अन्य	३३१	१.३५
उल्लेख नगरेका	१४५	०.५९
जम्मा	२४,६०४	१००.००

श्रोत : रा .ज.ग. २०६८

४.९ चर्पीको प्रयोग अनुसार घरपरिवार विवरण

२०६८ सालको जनगणना अनुसार दार्चुला जिल्लामा चर्पी नभएका परिवार ५३.२६ प्रतिशत रहेका छन् र चर्पी भएका परिवार ४६.३९ प्रतिशत रहेका छन् भने ०.३५ प्रतिशतले चर्पी भए नभएको उल्लेख गरेको पाइएन । तर हाल खुला दिशा मुक्त गा.वि.स घोषणा गर्ने कममा १४ (मालिकार्जुन , धारी , सुनसेरा ,रिठाचौपाता ,धुलीगडा , भगवती ,सितोला ,छापरी ,दत्तु ,सिप्टी ,घुसा , खण्डेश्वरी , लाली , र शर्मौली .) वटा गा.वि.स. लाइ खुला दिशा

मुक्त क्षेत्र घोषण गरिएको छ । जसले गर्दा चर्पी भएका घरपरिवार ८५.१५ प्रतिशत देखिएको छ । गा.वि.स. को वार्ड अनुसार चर्पी भएका घरपरिवार हरुको विवरण अनुसूची ६ मा दिइएको छ ।

तालिका न.४.८ चर्पीको प्रकार अनुसार घरपरिवार संख्या

चर्पीको प्रकार	घरपरिवार	प्रतिशत
चर्पी नभएका	१३,१०५	५३.२६
चर्पी भएका	११,४१३	४६.३९
फ्लस भएको सार्वजनिक ढल	५	०.०२
फ्लस भएको सेफ्टी ट्यांक	९,३९९	३८.२०
साधारण	२,००९	८.१७
चर्पी उल्लेख नगरेका	८६	०.३५
जम्मा	२४,६०४	१००.००

श्रोत : रा .ज.ग. २०६८

खण्ड ५: रोजगारी र गरिवी सम्बन्धी विवरण:

५.१ १० वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसंख्याको आर्थिक सक्रियता सम्बन्धी विवरण : दार्चुला जिल्लामा दश वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका पुरुष ४५,६६१ र महिला ५२,६५९ गरी कुल जनसंख्या ९८,३२० जनामध्ये आर्थिक रुपमा सक्रिय ५२.११ प्रतिशत देखिन्छ, जसमा जम्मा पुरुष मध्ये ५४.७४ प्रतिशत र महिला ४९.८४ प्रतिशत आर्थिक रुपमा सक्रिय देखिन्छ । आर्थिक रुपले निष्क्रिय रहेको ३६.४१ प्रतिशत देखिन्छ, ०.७५ प्रतिशतले केही उल्लेख गरेका छैनन् ।

तालिका न ५.१ १० वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसंख्याको आर्थिक सक्रियता सम्बन्धी विवरण

आर्थिक सक्रियता	जम्मा		पुरुष		महिला	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
अक्सर सक्रिय	५१,२३६	५२.११	२४,९९३	२५.४२	२६,२४३	२६.६९
अक्सर निष्क्रिय	१०,५४७	१०.७३	३,७९१	३.८६	६,७५६	६.८७
आर्थिक रुपले निष्क्रिय	३५,८०१	३६.४१	१६,६१३	१६.९०	१९,१८८	१९.५२
उल्लेख नभएका	७३६	०.७५	२६४	०.२७	४७२	०.४८
जम्मा	९८,३२०	१००.००	४५,६६१	४६.४४	५२,६५९	५३.५६

श्रोत : रा .ज.ग. २०६८

५.२ १० वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसंख्या मध्ये उमेर समुह अनुसार आर्थिक सक्रियता सम्बन्धी विवरण : राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार दार्चुला जिल्लामा उमेर समुह अनुसार आर्थिक रुपमा सक्रियता को अवस्था हेर्दा २५-२९ उमेर समुहका अक्सर सक्रिय रहेका देखिएको छ भने त्यसपछि २०-२४ उमेर को सक्रियता बढी देखिन्छ ।

तालिका न.५.२ उमेर समुह अनुसार आर्थिक सक्रियता सम्बन्धी विवरण

उमेर समुह	१० वर्ष वा सो भन्दा माथीको जनसंख्या	अक्सर सक्रिय		अक्सर निस्किय	आर्थिक रूपले निष्क्रिय	उल्लेख नभएका
		रोजगार	वेरोजगार			
१०-१४	१८,५६०	१७८	०	२,२१६	१५,९०७	२५९
१५ - १९	१३,८२०	२,१८४	५५	२,३९०	९,१२२	६९
२० - २४	१०,३९९	६,३५०	७०	१,०९६	२,७९६	८७
२५ - २९	८,३४२	६,६९७	५८	५२१	१,००८	५८
३० - ३४	७,५५१	६,२८४	४९	६१२	५७३	३३
३५ - ३९	७,२४५	६,१४७	८	६५१	४०७	३२
४० - ४४	६,२५५	५,२८०	८	५१६	४२७	२४
४५ - ४९	५,७५१	४,९७४	२३	३३६	३८०	३८
५० - ५४	४,९१०	४,१०७	८	३६६	३९८	३१
५५ - ५९	४,२४१	३,३९७	१७	४०६	३९७	२४
६० - ६४	३,८६४	२,४७०	०	४९१	८९४	९
६५ - ६९	३,०८१	१,६८४	०	४५९	९२३	१५
७० - ७४	२,०२८	६५५	१६	३१८	१,०१५	२४
७५+	२,२७०	४९९	१७	१६७	१,५५३	३४
सवै समुह	९८,३२०	५०,९०६	३२९	१०,५४५	३५,८००	७३७

श्रोत : रा . ज. ग. २०६८

५.३ आर्थिक रूपले निष्कृत हुनुको कारण अनुसार जनसांख्यिक विवरण : राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार दार्चुला जिल्लामा १० वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेर भएका कुल जनसंख्या मध्ये आर्थिक रूपले निस्किय जनसंख्या ३६.४१ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । पुरुषको तुलना महिला आर्थिक रूपमा निष्कृत बढी हुनुमा घरधन्दा मुख्य कारणका रूपमा देखिएको छ , घरधन्दालाई जहाँ २.९९ प्रतिशत पुरुष ले निष्कृतताको कारण बताएका छने भने घरधन्दाका कारण १४.९४ महिला निष्कृत छन् । आर्थिक रूपले निस्किय रहनुको मुख्य कारणहरुमा रूपमा अध्ययन, घरधन्दा र बृद्धावस्था देखिन्छ जसको प्रतिशत क्रमशः ७०.१६, १७.९५ र ६.४६ छ ।

तालिका न.५.३ आर्थिक रूपले निष्कृत हुनुको कारण अनुसार जनसांख्यिक विवरण

आर्थिक रूपले निष्क्रिय हुनुको कारण	जम्मा		पुरुष		महिला	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
अध्ययन	३२,५१६	७०.१६	१६,५९३	३५.८०	१५,९२३	३४.३६
घरधन्दा	८,३१७	१७.९५	१,३८४	२.९९	६,९३३	१४.९६
बृद्धावस्था	२,९९५	६.४६	१,१४७	२.४७	१,८४८	३.९९

आर्थिक रूपले निष्क्रिय हुनुको कारण	जम्मा		पुरुष		महिला	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
पेन्सन आयस्था	४७०	१.०१	३४८	०.७५	१२३	०.२७
आपांगता	५५९	१.२१	३०३	०.६५	२५७	०.५५
जिर्ण रोगी	५३९	१.१६	२०३	०.४४	३३६	०.७२
अन्य	२६६	०.५७	१७८	०.३८	८८	०.१९
कारण उल्लेख नभएका	६८४	१.४८	२४८	०.५४	४३६	०.९४
जम्मा	४६,३४७	१००.००	२०,४०४	४४.०२	२५,९४३	५५.९८

श्रोत : रा .ज.ग. २०६८

५.४ मुख्य पेशाअनुसार जनसंख्या (१० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका)

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार दार्चुला जिल्लामा मुख्य पेशामा संलग्न जनसंख्या मध्ये सबै भन्दा बढी कृषि क्षेत्रका दक्ष तथा अर्ध दक्ष जनशक्तिहरुको संख्या ७३ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । त्यसपछि प्राथमिक पेशाकर्मी ८.९४ प्रतिशत, सेवा तथा विक्री कामदार ४.३७, पेशाविद ४.१९ औजार र सम्बन्धित सामानका विक्री कामदार ४.०९ प्रतिशत रहेको छ । महिला र पुरुषको संरचना हेर्दा कृषि पेशामा महिलाको सहभागिता बढी देखिएतापनि अरु पेशामा पुरुषको तुलनामा महिला सहभागिता न्यून रहेको छ ।

तालिका न.५.४ मुख्य पेशाअनुसार जनसंख्या (१० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका)

मुख्य पेशा	जम्मा		पुरुष		महिला	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
शस्त्र सैनिक	३९	०.०८	२३	०.०९	१६	०.०६
व्यवस्थापक	२५६	०.५०	१९२	०.७७	६४	०.२४
पेशाविद	२,१४१	४.१९	१,४८२	५.९७	६५९	२.५२
प्राविधिक र सहायक पेशाविध	१,००९	१.९८	७७५	३.१२	२३३	०.८९
कार्यालय सहायक	७१७	१.४०	६६२	२.६६	५५	०.२१
सेवा विक्री कामदार	२,२३०	४.३७	१,९७४	७.९५	२५६	०.९८
कृषि , वन र मत्स्य	३७,२६०	७३.००	१५,०३८	६०.५४	२२,२२२	८४.८२
औजार र सम्बन्धीत सामानको विक्री कामदार	२,०८६	४.०९	१,७०९	६.८८	३७७	१.४४
यन्त्र मसिन संचालक र एसम्बलर	१६०	०.३१	१३६	०.५५	२४	०.०९
प्राथमिक पेशाकर्मी	४,५६४	८.९४	२,४५८	९.८९	२,१०७	८.०४
पेशा उल्लेख नगरेका	५७९	१.१३	३९२	१.५८	१८७	०.७१
जम्मा	५१,०४	१००.०	२४,८४	१००.०	२६,२०	१००.०
	१	०	१	०	०	०

श्रोत : रा .ज.ग. २०६८

५.५ आर्थिक काम गर्दाको हैसियत अनुसार जनसंख्या विवरण (१० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका)

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को नतिजा अनुसार आर्थिक काम गर्दाको हैसियतले हेर्दा सबैभन्दा बढी आफ्नै निजी काम गर्ने ७९.३६ प्रतिशत र त्यसपछिको अंश अरुको काम गर्ने १५.८४ प्रतिशत देखिएको छ । यसैगरी अरुलाई काममा लगाउने १.३८ प्रतिशत र काम सघाउने ०.८२ प्रतिशत रहेका छन् । पुरुष र महिला

विचमा तुलना गर्दा निजि काम गर्ने महिला को जनसंख्या बढी छ भने अरुको काम गर्ने पुरुष जनसंख्या उल्लेखीय रूपमा बढी रहेको देखिन्छ ।

तालिका न.५.५ आर्थिक काम गर्दाको हैसियत अनुसार जनसंख्या विवरण

काम गर्दाको हैसियत	जम्मा		पुरुष		महिला	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
अरुलाइ काम गराउने	७०४	१.३८	३५३	१.४२	३५१	१.३४
अरुको काम गर्ने	८,०८६	१५.८४	६,३३९	२५.५२	१,७४७	६.६७
निजी काम गर्ने	४०,५०९	७९.३६	१७,३१२	६९.६९	२३,१९७	८८.५३
कम सघाउने मात्र	४१८	०.८२	१७०	०.६८	२४८	०.९५
हैसियत उल्लेख नगरेका	१,३२७	२.६०	६६८	२.६९	६५९	२.५२
जम्मा	५१,०४४	१००.००	२४,८४२	१००.००	२६,२०२	१००.००

श्रोत : रा .ज.ग. २०६८

५.६ गरिवीको अवस्था :- नेपालमा गरिवीको लघुक्षेत्र अनुमान विधिबाट स्थानीयस्तरको गरिवी अनुमान गर्ने क्रममा नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण २०६६/६७ र राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का आँकडाहरू र विश्व खाद्य कार्यक्रम, नेपालले तयार पारेका भौगोलिक सूचनाहरू प्रयोग गरिएको छ । नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण २०६६/६७ बाट प्राप्त एउटा व्यक्तिले उपभोगमा गरेको औसत वार्षिक उपभोग खर्च (Average Annual Consumption Expenditure) लाई गरिवीको लघुक्षेत्र अनुमानका लागि मुख्य लक्षित चर (Target Variable) रूपमा प्रयोग गरिएको छ । दार्चुला जिल्लाको समग्र गरिवीको दर ५३ प्रतिशत रहेको देखिएको छ ।

५.७ मानव विकास प्रतिवेदन २०१४ मा दार्चुला

मानव विकास प्रतिवेदन २०१४ अनुसार नेपाल विश्वमा १४५ स्थानमा रहेको छ भने दार्चुला जिल्ला अन्य जिल्लाको तुलनामा ५४ औं स्थानमा रहेको देखिएको छ । मानव विकास प्रतिवेदनले उल्लेख गरेका केही सुचकहरू तपसिलमा उल्लेख भए बमोजिम रहेका छन् ।

तालिका न.५.७ दार्चुला जिल्लाका प्रमुख आर्थिक-सामाजिक सुचकहरू :

क्र.सं.	विवरण	एकाइ	मान
१	प्रौढ साक्षरता	प्रतिशत	५८.२ (HDI Report २०१४)
२	प्रौढ निरक्षर	प्रतिशत	४१.८० (HDI Report २०१४)
३	Per capita Income	\$	६२,७ (HDI Report २०१४)
४	औसत आयु (दुबै)	वर्ष	६९.०५ (HDI Report २०१४)
५	HDI (Arithmetic Mean)		०.५०२ (HDI Report २०१४)
६	HDI (Geometric Mean)		०.४३६ (HDI Report २०१४)
७	Rank with other district		५४ (HDI Report २०१४)
८	असुरक्षित खानेपानी प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	१७.३९ (HDI Report २०१४)
९	Mean year of Schooling	वर्ष	३.४८ (HDI Report २०१४)

खण्ड ६: कृषि सम्बन्धी विवरण

६.१ कृषिचलनको संख्या र क्षेत्रफल :

राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ अनुसार दार्चुला जिल्लामा कुल कृषिचलन २२,४२० देखिएको छ, जसमा जग्गा भएका कृषिचलन २२,३२९ र पशुपंक्षीमात्र पालेका ९१ छन् जुन २०५८ सालमा जग्गा भएका १९,८०३ र पशुपंक्षीमात्र भएका ७० गरी जम्मा १९,८७३ रहेको थियो । यसैगरी यस जिल्लामा कुल कृषिचलनको क्षेत्रफल मध्ये खेत ३१६४.२ हेक्टर र पाखो १४२१४.३ हेक्टर गरी जम्मा १७३७८.५ हेक्टर रहेको छ जुन गत २०५८ कृषिगणनामा १७५०७.५ हेक्टर थियो जसमा खेत ६३७९.७ हेक्टर र पाखो १११२७.८ हेक्टर रहेको थियो । कृषि गणना २०५८ र २०६८ बिचको अवधिमा दार्चुला जिल्लामा खेतीका लागि राम्रो मानिएको खेत जग्गाको क्षेत्रफलमा कमी आई सो जग्गा पाखोमा परिणत भएको देखिएको छ ।

तालिका न.६.१ कृषिचलनको संख्या र क्षेत्रफल अनुसारको विवरण

विवरण	गणना वर्ष		फरक प्रतिशत
	२०५८	२०६८	
कृषिचलन संख्या			
कृषिचलन (जग्गा भएका)	१९,८०३	२२,३२९	१२.७५
कृषिचलन (पशुपंक्षी मात्र भएका)	७०	९१	३०
जम्मा	१९,८७३	२२,४२०	१२.८१
कृषिचलनको क्षेत्रफल (हे.)			
खेत	६३७९.७	३१६४.२	-५०.४
पाखो	१११२७.८	१४२१४.३	२७.७३
जम्मा	१७५०७.५	१४२१४.३	-०.७४

श्रोत : रा.कृ.ग. २०६८

६.२ कृषिचलन अन्तर्गत क्षेत्रफल तथा कित्ता :

राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ अनुसार दार्चुला जिल्ला को जम्मा कृषिचलन क्षेत्रफल १७३७८.५ हेक्टर देखिन्छ, जुन गत २०५८ को कृषि गणनामा १७५०७.५ हेक्टर रहेको थियो। विगत १० वर्षको अवधिमा कृषिचलनको क्षेत्रफलमा १२९ हेक्टर ले कमी आएको देखिन्छ । कृषिचलन क्षेत्रफल मा कमी एवम कृषिचलन परिवारको संख्या बढेकाले कृषिचलनको सरदर क्षेत्रफल २०५८ को कृषिगणना ०.८८ बाट घटेर २०६८ मा ०.७८ हेक्टर रहेको देखिन्छ भने वि.सं २०५८ को कृषि गणनामा ६०६३४ कित्ता संख्या रहेको मा २०६८ मा वृद्धि भई ९४००८ कित्ता पुगेको छ । यसबाट जग्गाको तुक्रिने क्रम बढेको देखिन्छ ।

तालिका न.६.२ कृषिचलन अन्तर्गतको क्षेत्रफल तथा कित्ता विवरण

विवरण	गणना वर्ष	
	२०५८	२०६८
कृषिचलन (जग्गा भएका)		
कृषिचलनको क्षेत्रफल (हे.)	१७५०७.५	१७३७८.५
कृषिचलनको सरदर क्षेत्रफल (हे.)	०.८८	०.७८
कित्ता संख्या	६०६३४	९४००८
कृषिचलनमा सरदर कित्ता संख्या	३.१	४.२
कित्ताको सरदर क्षेत्रफल (हे.)	०.२९	०.१८

श्रोत : रा.कृ.ग. २०६८

६.३ भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण :

राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ अनुसार दार्चुला जिल्लामा खेतियोग्य कृषि जग्गाको क्षेत्रफल २०५८ को कृषि गणनामा रहेको १६६८१.८ हेक्टर मा २३८.६ हेक्टर ले वृद्धि भई १६९२०.४ हेक्टर रहेको पाइन्छ । राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ अनुसार भू-उपयोगको स्थिति बाट हेर्दा कुल खेतीयोग्य जग्गाको ७१.२ प्रतिशत जग्गामा अस्थायी वाली लागेको र २५ प्रतिशत जग्गामा स्थायी वाली लागेको अन्य खेतीयोग्य जग्गा ३.६२ प्रतिशत र स्थायी चौरचरण का लागि ०.१४ प्रतिशत जग्गा उपयोग भएको पाईन्छ । २०५८ र २०६८ को कृषि गणना को अवधिमा तुलना गर्दा अस्थायी वाली लागेको क्षेत्रफलमा कमि आएको छ भने स्थायी वाली लागेको जग्गा को क्षेत्रफलमा वृद्धि भएको पाइन्छ ।

तालिका न.६.३ दार्चुला जिल्लाको भू-उपयोगको विवरण :

भू-उपयोग	२०५८		२०६८	
	क्षेत्रफल (हे.)	प्रतिशत	क्षेत्रफल (हे.)	प्रतिशत
कृषि जग्गा	१६६८१.८		१६९२०.४	
खेतियोग्य जग्गा				
अस्थायी वाली लागेको जग्गा	१३४७५.३	८०.७८	१२०५२.७	७१.२
अन्य खेतियोग्य जग्गा	१८३.४	१.१	६९३.२	३.६२
स्थायी वाली लागेको जग्गा	२६६७.१	१५.९९	४२३१.१	२५
स्थायी चौरचरण भएको जग्गा	३५६	२.१३	२३.४	०.१४
पोखरी				
गैर कृषि जग्गा	८२३.४		४५८.१	
निजी वनवनेलो	७०.३	८.५३	९३	२०.३
अन्य जग्गा	७५३.१	९१.४७	३६५.१	७९.७
जम्मा	१७५०७.५		१७३७८.५	

श्रोत : रा .कृ.ग. २०६८

६.४ चलन गरेको जग्गाको भू-उपभोगको अवस्था :

जग्गाको उपभोगले चलन गरेको मध्ये कति जग्गा कृषक परिवारको आफ्नो हकको र कति अरुको हकको कुन कुन शर्तमा लिई चलन गरेको रहेछ भन्ने छुट्ट्याएर देखाउँछ । राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ अनुसार दार्चुला जिल्लामा कुल कृषक परिवार मध्ये ८९ प्रतिशत कृषक परिवार ले आफ्नै परिवारको हकको जग्गा मात्र कमाउने गरेको पाईन्छ, जुन २०५८ को कृषि गणनामा ९५.३१ प्रतिशत थियो । यसप्रकार अरुको हकको जग्गामात्र कमाउने ०.३ प्रतिशत, अन्य प्रकारको उपभोग अन्तर्गत ०.२ प्रतिशत र एकभन्दा बढी प्रकारको स्वामित्व भएका १० प्रतिशत पाइन्छ ।

तालिका न.६.४ चलन गरेको जग्गाको भू-उपभोगको अवस्था

स्वामित्वको प्रकार	कृषक परिवार संख्या			
	२०५८	प्रतिशत	२०६८	प्रतिशत
एक प्रकारको स्वामित्व				
परिवारको हकको जग्गामात्र कमाउने	१८९४१	९५.३१	१९९८३	८९.०
अरुको हकको जग्गामात्र कमाउने	०	०	७३	०.३
अन्य प्रकारको उपभोग अन्तर्गत	०	०	५५	०.२
एकभन्दा बढी प्रकारको स्वामित्व	९३२	४.६९	२३०९	१०
जम्मा	१९८७३	१००	२२४२०	१००

श्रोत : रा .कृ.ग. २०६८

६.५ कृषिचलनमा सिंचाइको स्थिति र सिंचित क्षेत्रफल :

जग्गाको उत्पादकत्व बढाउने उद्देश्यले थप श्रम र साधन लगाई जग्गामा कुलो, नहर आदिबाट (वर्षा बाहेक) पानी पुऱ्याउने कार्यलाई सिंचाइ भनिन्छ । राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ अनुसार दार्चुला जिल्लामा रहेका २२४२० कृषिचलन परिवार मध्ये ३४.३१ प्रतिशत अर्थात ७६९२ कृषिचलन परिवारले जग्गा सिंचाइ गरिरहेको पाईन्छ । यस जिल्लाको कुल १७३७८.५ हेक्टर कृषिचलन जग्गा मध्ये २१४३.२ हेक्टर अर्थात १२.३३ प्रतिशत जग्गा मात्र सिंचित भएको देखिन्छ । कृषि गणना २०५८ र २०६८ बिच तुलना गर्दा सिंचित क्षेत्रफलमा क्रमिक रुपमा घटेको पाइन्छ ।

तालिका न.६.५ कृषिचलनमा सिंचाईको स्थिति र सिञ्चत क्षेत्रफल

विवरण	२०५८	२०६८
कृषिचलन		
कृषिचलन संख्या	१९८७३	२२४२०
जग्गा सिंचाई गरेका कृषक परिवार संख्या	७५१०	७६९२
क्षेत्रफल		
कृषिचलनको जम्मा क्षेत्रफल(हे.)	१७५०७.५	१७३७८.५
सिंचित क्षेत्रफल (हे.)	३०७२.८	२१४३.२
सिंचित क्षेत्रफल प्रतिशत	१७.५५	१२.३३

श्रोत : रा .कृ.ग. २०६८

६.६ अस्थायी बाली लगाएका कृषकपरिवार संख्या तथा बाली लागेको क्षेत्रफल :

राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ अनुसार दार्चुला जिल्लामा लगाइने अस्थायी बाली गहु, तेल बाली को क्षेत्रफल २०५८ को तुलनामा क्रमशः २२.५५ र ३७.५५ प्रतिशतका दरले घटेको छ भने मसला बाली ६२८.५८ प्रतिशत, नगदे बाली ३२८.५८ प्रतिशत , कन्दमुल बाली ६०.३ प्रतिशत ,कोसे बाली ५८.०१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।

तालिका न.६.६ अस्थायी बाली लगाएका कृषकपरिवार संख्या तथा बाली लागेको क्षेत्रफल

अस्थायी बाली	कृषकपरिवार संख्या		क्षेत्रफल (हे.)		फरक प्रतिशत
	२०५८	२०६८	२०५८	२०६८	२०६८
खाधान्न बाली					
धान		१३४१९	०	२५५७.१४	
गहु	१९५११	२१६३८	१०१५५.६	७८६५.८	-२२.५५
मकै	१९०१०	२०६७४	०	६४९८.५	
कोदो	२३५०	३८९१	२६७.६	३४३.८	२८.४८
कोसे बाली	११६४०	१८९६५	९९९.१	१५७८.७	५८.०१
कन्दमुल बाली	३३७९	११७२८	२९७.५	४७६.९	६०.३
तेल बाली	९८०४	१३४१९	७२९.९	४५५.८	-३७.५५
मसला बाली	१३९१	१५८१९	५९.२	४३१.५	६२८.८९
नगदे बाली	११२६	४६३७	१०८.८	४६६.३	३२८.५८
तरकारी बाली	९६५१	१५७६५	४०८.७	४१२.३	०.८८

श्रोत : रा .कृ.ग. २०६८

६.७ स्थायी बाली लगाएका कृषक परिवारको संख्या तथा बाली लागेको क्षेत्रफल : कृषिगणना २०५८ र २०६८ को विचको अवधिमा दार्चुला जिल्लामा स्थायी बाली लगाएको क्षेत्रफलमा कमि आएको पाइन्छ । दुई गणना अवधिमा मौसम , आँप , सुन्तला प्रतिशत, कागती र केरा लगाइएको क्षेत्रफल क्रमशः ९७.८४, ९५.८९, ७७.६२ ,५९.२९ र ४१.८५ प्रतिशतले घटेको छ भने हाल ४.७ हेक्टर क्षेत्रफलमा स्याउ खेती भईरहेको देखिएको छ ।

तालिका न.६.७ स्थायी बाली लगाएका कृषक परिवारको संख्या तथा बाली लागेको क्षेत्रफल

बाली	कृषक परिवार संख्या		क्षेत्रफल (हे.)		फरक प्रतिशत	छरिएका रुख
	२०५८	२०६८	२०५८	२०६८	२०६८	२०६८
सुन्तला	३२२६	२८९१	४७.८	१०.७	-७७.६२	१४३६५
मौसम	१८२२	१५६४	९.३	०.२	-९७.८४	५५८२
कागती	१८५०	१८००	५.४	२.२	-५९.२६	७१०९
आँप	७६५	३८३८	१४.६	०.६	-९५.८९	१३१४६
केरा	२५७३	५५४६	१८.४	१०.७	-४१.८५	८५६८०
स्याउ	४२	२५५	०.४	४.७	१०७५	१२७३

श्रोत : रा .कृ.ग. २०६८

६.८ पशुपंछी पालन गर्ने कृषक परिवार तथा पशुपंछीको संख्या

(क) पाल्तु चौपाया

राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ अनुसार दार्चुला जिल्लामा पालिएका पाल्तु चौपायाका अवस्था हेर्दा गाईगोरुको संख्या वि.सं २०५८को तुलनामा २.१३ प्रतिशतले वृद्धि भई ९२३८४ बाट ९४३५१ पुगेको देखिन्छ भने चौरी र राँगाभैसीको संख्यामा क्रमशः ५.४१ र १६.७३ प्रतिशतले कमि आएको पाइन्छ । त्यसैगरी खसीबाखा र भेडाको संख्या कृषिगणना २०५८ को तुलनामा २०६८मा क्रमशः ५५.६२ र ५२४.३४ प्रतिशतले बढेको पाइन्छ । वि.सं २०५८ मा १९१९ मात्र रहेको भेडाको संख्यामा उल्लेखीय रूपमा वृद्धि भई राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८मा ११९८१ पुगेको देखिन्छ ।

तालिका न.६.८ पाल्तु चौपाया पालन गर्ने कृषक परिवार एवम पाल्तु चौपाया संख्या

पशुपंछीको प्रकार	कृषक परिवार संख्या		पशुपंछीको संख्या		फरक प्रतिशत
	२०५८	२०६८	२०५८	२०६८	२०६८
पाल्तु चौपाया					
गाईगोरु	१९३३१	२१५७४	९२३८४	९४३५१	२.१३
चौरी	४२	४९	१११	१०५	-५.४१
रागाभैसी	१२६८३	१४०६३	२९२१८	२४३२९	-१६.७३
खसीबाखा	१०६८६	१४७६१	४५२२५	७०३७७	५५.६२
भेडा	१२५	३६५	१९१९	११९८१	५२४.३४
बंगुर	०	५३	०	२४०	

श्रोत : रा.कृ.ग. २०६८

(ख) पाल्तु चराचुरंगी

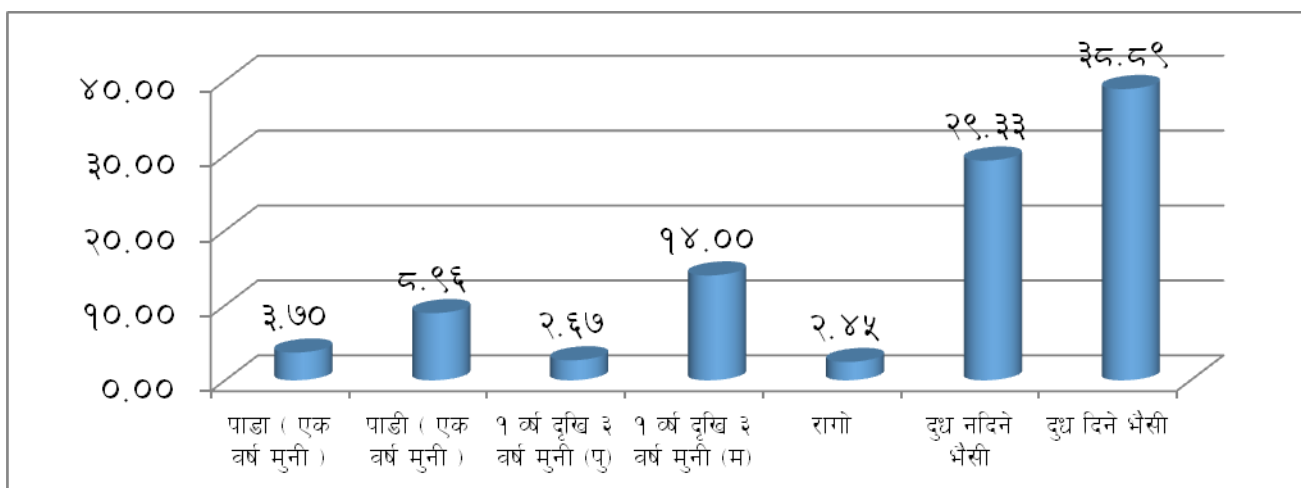
कृषि गणना २०५८ र २०६८ बिचको अवधिमा दार्चुला जिल्लामा कुखुरा (स्थानिय) को संख्या मा १०६.०५ प्रतिशत ले वृद्धि भई ६५९२ बाट १३५८३ पुगेको छ । यस अवधिमा कुखुरा (उन्नत) को संख्यामा ३५.५६ प्रतिशत ले वृद्धि भएको छ । यस जिल्लामा हाँस र परेवा पालिएको देखिएन् ।

तालिका न.६.९ पाल्तु चराचुरंगी पाल्ने कृषक परिवार एवम पशुपंछीको विवरण

पशुपंछीको प्रकार	कृषक परिवार संख्या		पशुपंछीको संख्या		फरक प्रतिशत
	२०५८	२०६८	२०५८	२०६८	२०६८
पाल्तु चराचुरंगी					
कुखुरा (स्थानिय)	९३२	२१६४	६५९२	१३५८३	१०६.०५
कुखुरा (उन्नत)		१०९	१११	५०९	३५.५६
हाँस	१४	०	२८	०	
परेवा		०		०	

श्रोत : रा.कृ.ग. २०६८

६.९ उमेर अनुसार भैसी सम्बन्धी विवरण: राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ अनुसार दार्चुला जिल्लामा रहेका जम्मा २४३२९ राँगाभैसी मध्ये ३८.८९ प्रतिशत दुध दिने भैसी, २९.३३ प्रतिशत दुध नदिने भैसी र २.४५ प्रतिशत रागो र बाँकी २९.३३ प्रतिशत ३ बर्ष मुनीका पाडा पाडी देखिएका छन् ।

६.१० वीउविजन र विषादीको प्रयोग अनुसार प्रमुख बाली लगाएको कृषकपरिवार

वि.स २०५८ को तुलनामा २०६८ मा अन्नत वीउको प्रयोग गर्ने कृषक परिवारको संख्यामा केही मात्रामा वृद्धि भएको पाइन्छ । कुल कृषक परिवारको १६.८२ प्रतिशत परिवारले उन्नत तरकारी वीउको हाल प्रयोग गरी रहेका छन् भने उन्नत मकै वीउ प्रयोग गर्ने कृषक संख्या २०५८ बाट २०६८मा २.५४ बाट बढेर १४.७५ प्रतिशत भएको छ । त्यस्तै कृषि बालीमा विषादीको प्रयोग केही मात्रामा भए पनि २०५८ -६८ को विचमा खासै परिवर्तन भएको देखिएको छैन ।

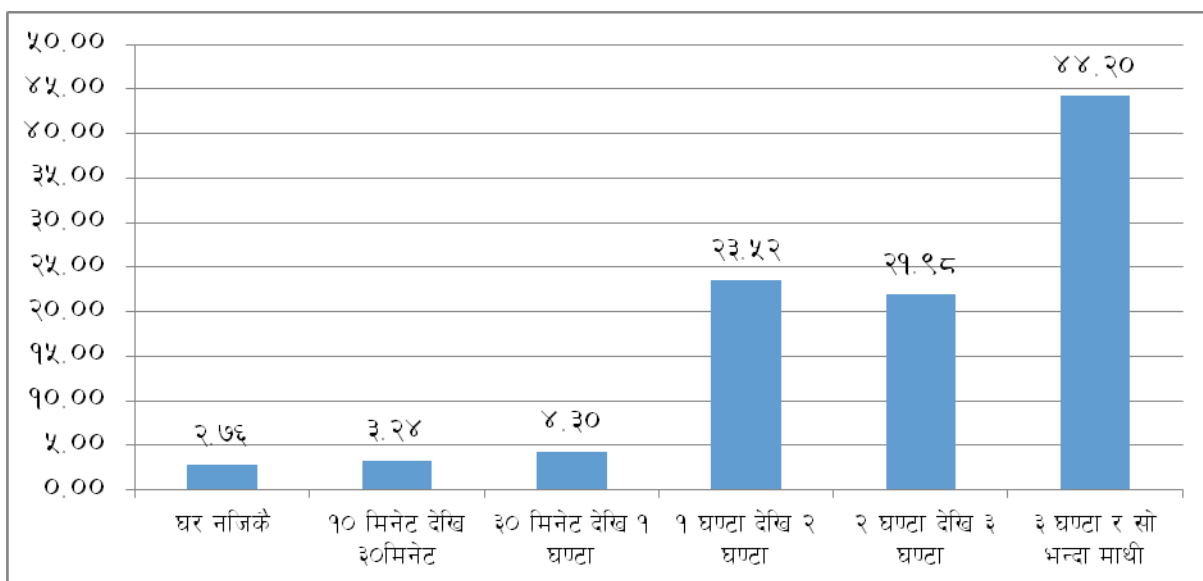
तालिका न.६.१० वीउविजन र विषादीको प्रयोग अनुसार प्रमुख बाली लगाएको कृषकपरिवारको प्रतिशत

बालीको नाम	उन्नत वीउ प्रयोगगरेका परिवार (प्रतिशतमा)			विषादि प्रयोग गरेका परिवार (प्रतिशतमा)	
	२०५८	२०६८		२०५८	२०६८
		उन्नत	वर्णशंकर		
धान	२.२२	७.०४		२.०६	०.१४
गहु	४.२	५.५५			१.५९
मकै	२.५४	१४.७५		१.०९	१.७५
आलु	५.९८	७.९८		२.२	१.१
उखु	०	१.२६		१.२९	०.४२
तरकारी	४.८१	१६.८२	१.१५	३.६५	१.१५

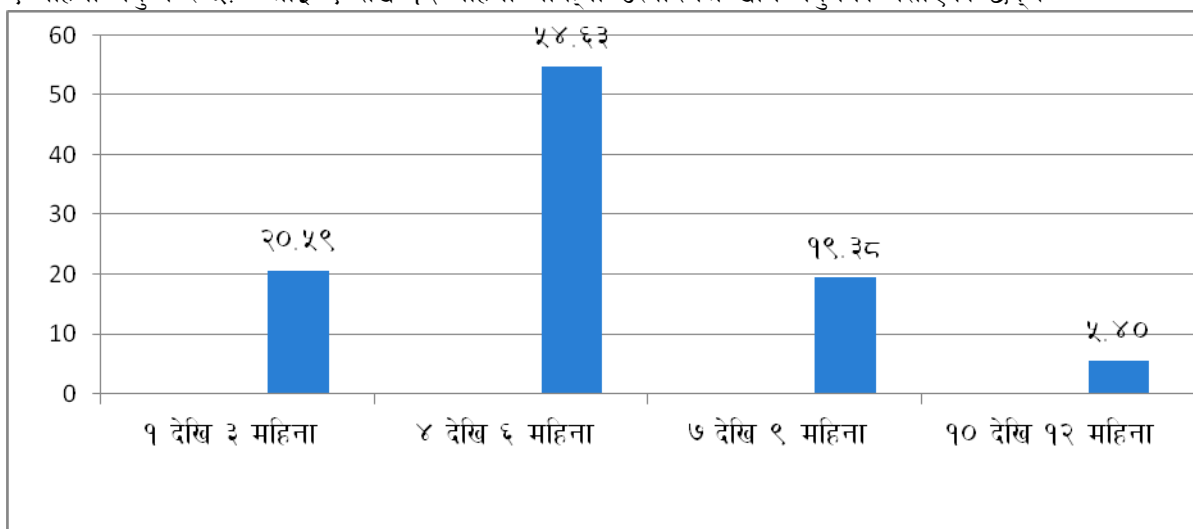
श्रोत : रा.कृ.ग. २०६८

६.११ कृषिबजार सम्मको पहुँच, (प्रतिशतमा) २०६८ :-

कृषि उत्पादनका साधनहरु माथिको पहुँच एवम आफ्ना उत्पादनहरुको उचित बजारीकरणका लागि महत्वपूर्ण सुचकका रुपमा रहेको कृषिबजार सम्मको पहुँचको अवस्था हेर्दा दार्चुला जिल्लाका ४४.२० प्रतिशत कृषक परिवारहरुले ३ वा सो भन्दा बढी घन्टाको दुरीमा कृषिबजार रहेको बताएका छन् भने मात्र २.७६ प्रतिशत कृषक परिवारको घर नजिकै कृषिबजार रहेको पाइएको छ । कृषकहरुको कृषि बजार सम्मको पहुँचलाई तल चित्रमा प्रष्ट देखाइएको छ ।

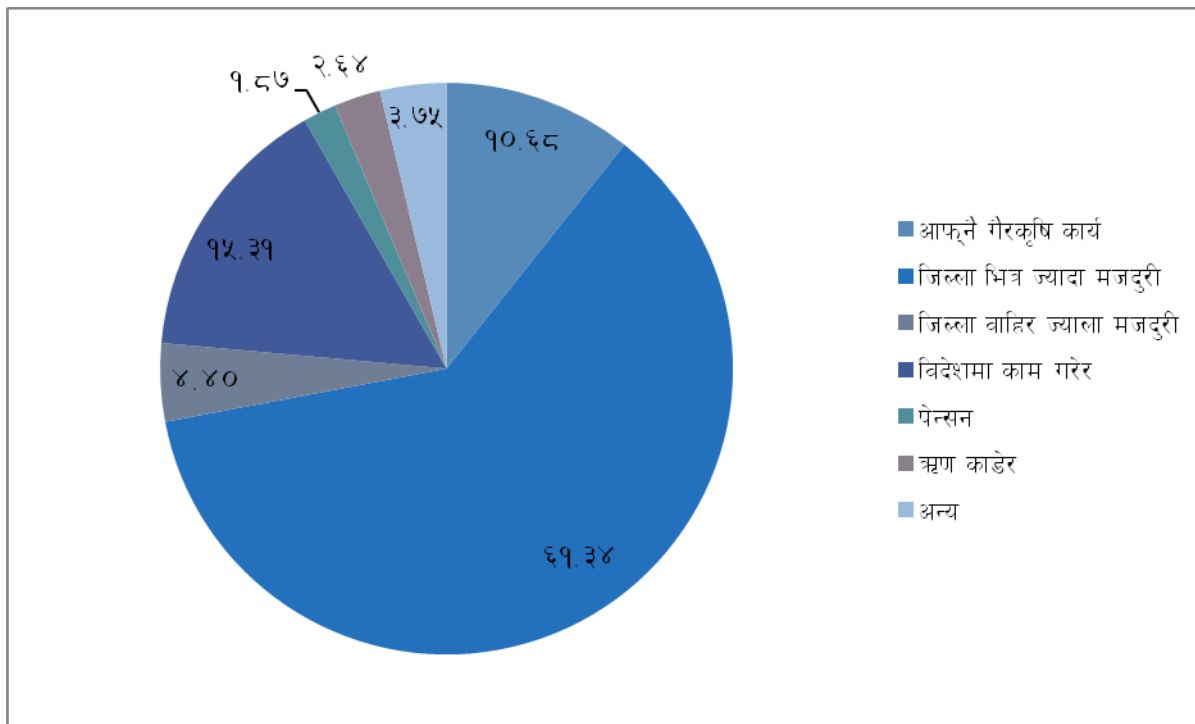

६.१२ कृषक परिवारलाई खाद्य अप्रयाप्तता (प्रतिशतमा):- राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ अनुसार दार्चुला जिल्लाका जम्मा कृषक परिवार मध्ये ७३.६ प्रतिशत कृषक परिवारलाई आफुले उत्पादन गरेको खाद्यले वर्ष भरी खान नपुग्ने गरेको छ । ति मध्ये ५४.६३ प्रतिशत कृषक परिवारहरूलाई आफुले उत्पादन गरेको अन्नले आफैलाई ४ देखि ६ महिना खाना नपुग्ने गरेको बताएका छन भने त्यस्तै २०.५९ लाई १ देखि ३ नपुग्ने, १९.३८ प्रतिशत लाई ७ देखि ९ महिना नपुग्ने र ५.४ लाई ९ देखि १२ महिना आफ्नो उत्पादनले खान नपुगेको बताएको छन् ।

६.१३ खाद्य अप्रयाप्तताको परिपुर्तिको माध्यम : दार्चुला जिल्लामा आफ्नो उत्पादन गरेको खाद्यले आफुलाई खान नपुग्ने कृषक परिवार जम्मा कृषक परिवारको ७३.६४ प्रतिशत रहेका छन । ति मध्ये ६१.३४ प्रतिशत कृषक परिवारले जिल्ला भित्र नै ज्याला मजदुरी गरी आफुलाई आवश्यक खाद्य को परिपुर्ति गरि रहेका छन् । त्यस्तै विदेशमा काम गरेर १५.३१ प्रतिशत, आफ्नै गैरकृषि कार्यबाट १०.६८ प्रतिशत, जिल्ला बाहिर ज्याला मजदुरी गरेर ४.४ प्रतिशत, ऋण काडेर २.६४ प्रतिशत, पेन्सन ले १.८७ र यी बाहेक अन्य तरिकाले ३.७५ प्रतिशतले आफुलाई वर्ष भरी नपुगेको खाद्य को परिपुर्ति गरि रहेका छन ।

खाद्य अप्रयाप्तताको परिपुर्तिको माध्यम, (प्रतिशतमा)

तालिका ६.११ राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ अनुसार कृषि सम्बन्धी विविध जानकारी

विवरण	२०६८
जम्मा कित्ता संख्या	९४००८
औषत कित्ताको संख्या	४.२
बाली सधनताको स्थिती	१.८६
कृषि ऋण लिएका कृषिपरिवार संख्या	१८.८२
कृषि ऋण लिन इच्छुक कृषक परिवार प्रतिशत	४८.५
मुख्य कृषक महिला भएका कृषिचलन प्रतिशत	६.६५
परिवारको मुली नै मुख्य कृषक भएका कृषि चलन प्रतिशत	९६.२७
मुख्य कृषक पुरुष भएका कृषिचलन प्रतिशत	९३.७३
मुख्य आम्दानी कृषिको स्रोत हुने कृषक परिवार प्रतिशत	२६.६
जम्मा घरपरिवार संख्या	२४६१८
जम्मा कृषक परिवार संख्या	२२४२०
कृषक परिवार प्रतिशत	९१.०२
कृषक परिवारको औसत आकार	५.८

श्रोत : रा.कृ.ग. २०६८

तालिका ६.१२. दार्चुला जिल्लामा लगाइने प्रमुख बाली तथा उत्पादनको विवरण :

क्र.स.	बालीको विवरण	बाली लगाएको क्षेत्रफल(हेक्टरमा)	आ.व.२०७२-०७३ को उत्पादन (मे.ट.मा)
१	धन	४४८०	१०९१२
२	मकै	५५३०	८७५७
३	गहुँ	५९६५	८५९५
४	जौ	१२००	९०५
५	कोदो	१३१०	११००

क्र.स.	बालीको विवरण	बाली लगाएको क्षेत्रफल(हेक्टरमा)	आ.व.२०७२-०७३ को उत्पादन (मे.ट.मा)
६	उवा	४४०	४४०
७	फापर	८०	८०
८	तोरी	९५	६१
९	भटमास	७५६	५५३
१०	मसुरो	५८	४३
११	गहत	१५०	१५१
१२	मास	२४५	२००
१३	राजमा	५२	७३
१४	उखु	६०	१७५०
१५	आलु	९७०	१०२०९
१६	तरकारी	५६५	८१५५
१७	अदुवा	८१	८४
१८	खुसानी	५५	८४
१९	बेसार	७८	५८६
२०	लसुन	६५	८८
२१	सुन्तला जातका फलफूल	१७२	१२८६
२२	हिउँदै फलफूल	३४२	१८२७
२३	सदाबहार फलफूल	६२	७१५

(स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, दार्चुला)

तालिका ६.१३. जिल्लाको समग्र पशुपंक्षी तथ्यांक, आ.व.२०७२/०७३

सि.न.	विवरण	स्थानीय	उन्नत/क्रस	जम्मा
१.	गाई/गोरु	५७७०७	८२०१	६५९०८
२.	भैसी	२७२९४	३८१२	३११०६
३.	बोका/बाखा	५९१५१	१४६३५	७३७८६
४.	भेडा	२०८२५	४७२	२१२९७
५.	बंगुर/सुंगुर	२५१	१६९	४२०
६.	कुखुरा	१८५००	३४२३	२१९२३
७.	खच्चर/घोडाघोडी	७५२	—	७५२
९.	भ्रुपु	२८५	—	२८५
१०.	चौरी	३९८	—	३९८

(स्रोत : जिल्ला पशु सेवा कार्यालय, दार्चुला)

खण्ड ७ : वन तथा वातावरण :

७.१ वन क्षेत्रको विवरण : दार्चुला जिल्ला प्राकृतिक वन सम्पदाले धनी र जैविक विविधताले भरिपूर्ण रहेको छ । विगतमा यो जिल्लाको वनको अवस्था राम्रो भए तापनि घना जंगल भएको ठाउँठाउँमा मानिसहरुको बढी चापले वन विनास भएको छ । विशेष गरी उत्तरी भेगका वनमा मानिसको पहुँच कम भएकोले त्यहाको वनको स्थिति राम्रो छ भने सदरमुकामको वरिपरि वनजंगल निकै कम छ ।

१.३ भू-उपयोगिता:

दार्चुला जिल्लाको कूल क्षेत्रफल २,३२,९६० हेक्टर रहेकोमा यस जिल्लाको भू वर्गीकरण लाई दृष्टिगत गर्दा ९६४३२ हेक्टर जमिन उच्च हिमाली भेगमा, ८८८१६ हेक्टर जमिन उच्च पहाडी भेगमा र ४७७१२ हेक्टर जमिन मध्य पहाडी भेगमा पर्दछ । जिल्लाको २,३२,९६० हेक्टर मध्ये १६०५३ हेक्टर जमिनमा मात्र कृषि उत्पादन हुने हुने हुदा र त्यस मध्ये १४.९ प्रतिशत जमीनमा सिंचाईको सुविधा रहेको छ । औसत जग्गा प्रति परिवार ०.५ हेक्टर रहेको र यस जिल्लाको निम्नलिखित भू-उपयोगिता रहेको छ ।

१	खलंगा	१०८८०.८	५७०८.८	३४२४.८५	२२८३.९५	३७	२७२६	१७९६४
२	जोलजिवी	८३३७.१	४४९९.३	३२९६.०२	१२०३.२८	४१	२३६३	१५५१३
३	गोकुलेश्वर	७७५५.४	२९६९.१	२२७५.६४	६८५.४६	३३	२६१६	१५०७९
४	देथला	८७४६.९०	३०२८.४०	२४४९.८२	५७८.५८	२०	१३८८	९४२७
५	लाली	७९८३.९	२८६२.६	२०८४.१२	७७८.४८	३९	१५३१	९६७२
कुल जम्मा		४३६६४.१०	१९०६८.२०	१३५३०.४५	५५२९.७५	१६०	१०२९४	६५३२८

(स्रोत : जिल्ला वन कार्यालय वार्षिक प्रगति पुस्तक आ.व. २०७२/७३)

जैविक विविधता :

दार्चुला जिल्ला वनस्पती तथा वन्यजन्तु प्रजातीहरूमा धनी नै छ । जिल्लाका विभिन्न क्षेत्रमा वनस्पति, स्तनधारी, चराहरु, सरीसृप र आसपासका नदीहरूमा विभिन्न जातका माछा र भ्यागुता, गड्यौला, पुतलीका प्रजातीहरु पाईन्छन् ।

१.६ वन्यजन्तु, पंक्षी र वनस्पती

१.६.१ वन्यजन्तु प्रजाति :

यस जिल्लामा विशेष गरेर चितुवा, भालु, भारल, कस्तुरी, घोरल, रतुवा आदी जंगली जनावरहरु र चरा चुरुगीहरुमा, डाँफे, मुनाल, कालिज, वन कुखुरा, च्याखुरा, ढुकुर, काग, गिद्ध, सुगा, भंगेरा, कोईली, परेवा, मलेवा पाईन्छ । घस्रिने प्राणीहरुमा सर्प, गोही र उभयचर प्राणीमा भ्यागुताका विभिन्न प्रजातीहरु र माछा प्रजातिमा कमन कार्प, रोहु, आदी पाईन्छ । किराहरुमा कमिला, पुतली, विच्छी, धमिरो जुनकिरी, फटेग्रा आदी पाईन्छ ।

(क) वनस्पतिहरु : देवदार, बाज, सल्लो, साल, सतिसाल, कर्मा, कदम, टुणी, उतीस, सिमल, चिउरी, लालिगुराँस, बाँस, निगालो, कोइराल, साज, सानन, मौनठी, पैयो, जामुन, अम्रिलो, लोक्ता, चाल्ने, सिस्नु आदि।

(ख) जडीबुटी :- यार्सागुम्बा, पाँचऔले, भयाउ, भुतकेश, भोजपत्र, भ्याकुर, दालचिनि, टिमुर, पाषणवेद, दारुहल्दी, तितेपाति, गुच्ची च्याउ, कुमकुम, सिकाकाई, सतुवा, कुटकी, काफलबोक्रा, ओखरबोक्रा, धुपिपात, अलैची, अमला, असुरो, अंगरी, वनलसुन, भलामी, ओखर, उन्यु, इन्द्रेणी, वज्रदन्ती, लौठसल्ला, गनानी, काँकडसिगी, कर्कलो, काँस, कटुस, लालगेडी, नीम, पुदिना, सयपत्रि, सिस्नु, सिउडी, गीठा, मजिठो, नुनढिक्की, तरुल, भृगराज, गर्जो, जामुनी, सिलाजित, ज्वानो, घोडताप्रे, नागकेशर, सजिवन, सपैगन्धा, रिठ्ठा, टिमुर, चिराइतो, आदि ।

७.३ अपि नाम्पा संरक्षण क्षेत्र

क्षेत्रफल :- १९०३ वर्ग कि.मी

स्थापना मिति :- २०६६ मंसिर १९ गते विश्वको सर्वोच्च शिखर सगरमाथाको आधार शिविर कालापत्थरमा सम्पन्न मन्त्रीपरिषद बैठकमा घोषणा भएको

सिमाना (चार किल्ला) :-

पूर्व : बझाङ जिल्लाको सिमाना

पश्चिम : महाकाली नदीको भारतसंगको अन्तर्राष्ट्रिय सिमाना

उत्तर : मित्रराष्ट्र चीनको स्वाशासित क्षेत्र तिब्बतसंगको अन्तर्राष्ट्रिय सिमाना

दक्षिण : लास्कृ खोला र नैगाड खोला

समेटीएका गा.वि.सहरु :- व्यास, राप्ता, घुषा, खण्डेश्वरी सुनसेरा, एयरकोट, सितोला, गुल्जर, सिप्टी,

धौलाकोट, पिपलचौरी, हुती, हिक्किला, धारी अपि न.पा वडा नं १ देखि ९ सम्म

(ब्रह्मदेव, छापरी, काटै) खार, तपोवन, शेरी र तपोवन

सामुदायिक वन संख्या :- ९९ (जम्मा सा.व. ११५ भए पनि हस्तान्तरण हुन बाँकी)

लाभान्वित जनसंख्या :- ५१८३९

तालिका न.७.५. अपी नाम्पा संरक्षित क्षेत्र भित्र रहेका हिमाल :

सि.नं	हिमाल	उचाई	रहेको गा.वि.स
१	अपि हिमाल	७१३२मी	व्याँस

२	नाम्पा हिमाल	६७५७मी	घुषा
३	ब्याँस हिमाल	६६७० मी	ब्याँस

तालिका ७.६. जिल्लामा रहेका जलाधारक्षेत्रहरूको विवरण:

सि.न	उप जलाधार क्षेत्रको नाम	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	उपजलाधार गा.वि.स.हरू	क्षेत्रमा पर्ने	साविकका
	खलंगा (धौलिगाड र				
१	आसपास)	२०.००	खलंगा		
२	थालिगाड	४०.१६	खलंगा,धाप,धुलीगडा		
३	कांकागाड	२५.०४	धाप,दत्त		
४	भर्तोला गाड	४४.२६	भगवती,मालिकार्जुन,शंकरपुर		
५	पन्थपाली गाड	२३.६५	शंकरपुर,उकु		
६	हर्दो गाड	२६.४६	डांडाकोट,उकू,लाली,हूनैनाथ		
७	लालीकी गाड	३८.१२	खरकडा,डाडाकोट,हुनैनाथ,लाली,शंकरपुर		
८	त्रिशूली गाड	२८.३५	लाली,रिठाचौपाता,सर्मौली		
९	अंकुर गाड	३२.९०	रिठाचौपाता,बोहरीगांड		
१०	ओसिला गाड	३४.५०	देथला,गोकुलेश्वर,ग्वानी,रानिशिखर		
११	गोकुल्या गाड	२६.००	बोहरीगांड,गाकुलेश्वर,ग्वानी		
		२८.९			
१२	गढिगाड	८	खार,देथला		
		४०.०			
१३	लास्कु गाड	०	छापरी,कांटै,खलंगा		
१४	मकरी गाड	३६.०७	गुल्जर, खण्डेश्वरी		
१५	काला गाड	४८.५१	ब्रह्मदेव,धारी,हिकिला,पिपलचौरी		
१६	निजाड गाड	२७.८८	छापरी,ब्रह्मदेव,धारी		
१७	धौलाकोट	१९.३७	धौलाकोट,पिपलचौरी,हुती		
१८	लाक्सेरी जात्रा	५४.६५	इयरकोट,सितौला		
१९	नौ गाड	४३.१६	धुलीगडा,इयरकोट,खार,सिप्टी		
२०	होपरी गाड	५७.५०	देथला,धुलीगडा,सिप्टी		
२१	चकमल खोला	३४.४९	देथला,शिखर,रानिशिखर,धुलिगडा		
		४८.९			
२२	कांचुली गाड	८	लटीनाथ,सेरी,शिखर,सितौला,तपोवन		
२३	जाही खोला	४४.२	लटीनाथ,सितौला,तपोवन		

सि.न	उप जलाधार क्षेत्रको नाम	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	उपजलाधार गा.वि.स.हरु	क्षेत्रमा पर्ने	साविकका
		५			
२४	गुल्जर गाड	६८.६७	गुल्जर		
		८०.८			
२५	रुगरु गाड	०	घुसा, गुल्जर, सितौला, तपोवन		
२६	चुमचुम गाड	६५.५२	घुसा, सितौला		
२७	जमियाखानी खोला	७६.०७	खण्डेश्वरी		
२८	क्षेत्ति गाड	७३.४०	खण्डेश्वरी, घुसा		
२९	धर्म गाड	३४.६५	घुसा, खण्डेश्वरी		
३०	गोलागाड ल्वांन्थी	६५.३६	घुसा		
३१	सूनसेरा खोला	५१.१९	सुन्सेरा		
३२	फतांग खोला	८२.३७	राप्ला, सितौला, सुन्सेरा		

स्रोत:- जिल्ला भू संरक्षण कार्यालय

खण्ड ८ : भौतिक पुर्वाधार :

८.१. यातायात :

जिल्लाको सडक सम्बन्धी विवरण : जिल्लामा हाल गोकुलेश्वर देखी खलंगासम्म कालोपत्रे सडक ७२ कि. मि. निर्माण सम्पन्न भएको छ । अन्य सडकहरुमा, गोकुलेश्वर देखि लटिनाथ सम्म ३५ कि.मि. कच्ची सडक निर्माणार्थिन अवस्थामा रहेको, गोकुलेश्वर-खार दल्लेख - खलंगा ४४ कि. मि. कच्ची सडक निर्माणार्थिन, खलंगा (सदरमुकाम) देखी तिंकरसम्म ८० कि.मि. सडक निर्माणार्थिन अवस्थामा रहेको, दत्तु (बेत) देखि लालीसम्म ३२ कि.मि. सडक निर्माणार्थिन अवस्थामा रहेको छ । हवाई यातायातको सन्दर्भमा यस जिल्लाको १ मात्र गोकुलेश्वर विमानस्थल हाल बन्द अवस्थामा रहेको छ ।

तालिका नं.८.१. जिल्ला विकास समितिबाट प्रस्तावित सडक र तिनीहरुको अवस्था :

क्र.स.	सडकको नाम	सडकको अनुमानित लम्बाई(कि.मि.)	सडकको हालको अवस्था (धुले, कि.मी.)
१	लाली-खरकडा-शमौली	१२	..
२	शंकरपुर-हुनैनाथ-डाडाकोट-लाली	३५.१७	०.४०
३	एरिछिना-रिठाचौपाता-शमौली	३०.३२	१.२
४	गोकुलेश्वर-रिठाचौपाता	८	२
५	गोकुलेश्वर-बोहोरीगाउँ-पनेबांज	१४.४२	१.३
६	धाप-निसिल-ग्वानी	१५.१	२.५
७	देथला-रानीशिखर-ग्वानी	१०	०
८	बांगाबगड-विरेन्द्रवन-गल्फै	२.६१	२.३७
९	खलंगा-देथला	५२	५२
१०	शिखर-बलांच-देथला	१२.३	१.३
११	डुडरी-छपारी-ब्रमदेव-धारी	१०.५	०.५
१२	होपरी-सिप्टी-शेरी-तपोवन	२०	१.७५
१३	खार-इयरकोट	१६	०

क्र.स.	सकडको नाम	सडकको अनुमानित लम्बाई(कि.मि.)	सकडको हालको अवस्था (धुले, कि.मी.)
१४	सिप्टी-सितोला	१०	०
१५	बिटुले-लटिनाथ-पारीबगड-खण्डेश्वरी	६२.३०	१२.३०
१६	पारीबगड-गुल्जर-बुंगल	२०	०
१७	हिकिला-सिद्धटोपी	२०	०.७
१८	मकरीगाड-घुषा	१०	०

(स्रोत : जि.वि.स. दार्चुला)

तालिका नं.८.२. विद्युत सम्बन्धी विवरण:

क्र.स.	विवरण	संख्या
१	विद्युत लाभान्वित घरपरिवार	६०२२
२	विद्युत पुगेको गा.वि.स.	१३
३	विद्युत मागको अवस्था	२०००kw
४	विद्युत आपूर्तिको अवस्था	९००kw

तालिका नं.८.३. दार्चुला जिल्लामा संचालित लघु जल विद्युत आयोजनाहरुको विवरण :

क्र.स.	योजनाको नाम	ठेगाना	कि.वा.
१	धामिगाडा ल.ज	शंकरपूर,१	१०.५
२	टट्याडी ल.ज आयोजना	शंकरपूर,३	६.५
३	सिराड ल.ज	भगवती,४	८.५
४	मेखेत ल.ज	भगवती,३	१८.५
५	पौन्याखोला ल.ज	धाप,९	१०
६	निसिल ल.ज	धाप,७	५६.१३
७	खूना ल.ज	भगवती ६	१३.५
८	भैसेखर्क ल.ज	भगवती ७	२
९	सेलिचाम ल.ज	भगवती, शंकरपूर,५,२	१९.५
१०	तिकरं घट्टेखोला ल.ज	ब्यास ६,७,८,९	१२
११	हरडी गाड ल.ज	डाडाकोट	११
१२	थुम्ती लघुजलविद्युत	खण्डेश्वरी ३	५.५
१३	भूस्कू लघुजलविद्युत	खण्डेश्वरी ४	९.५
१४	छडे लघुजलविद्युत	खण्डेश्वरी ५	७
१५	छडे दोश्रो ल.ज	खण्डेश्वरी ६	५.५
१६	बार्कू लघु ल.ज	तपोवन ८	६
१७	धारी लघुजलविद्युत	गोकूलेश्वर३,६	७
१८	रुपाघर लघुजलविद्युत	बोहरीगाउ २,४	७
१९	खोल्सीगाड लघुजलविद्युत	बोहरीगाउ ६,७	१३.५
२०	दूम्लिग लघुजलविद्युत	राप्ला ७,८,९	१३.५
२१	राप्ला लघुजलविद्युत	राप्ला १,४	८

क्र.स.	योजनाको नाम	ठेगाना	कि.वा.
२२	रंथल ल.ज.	राप्ला ४,५,६	९
२३	सिमार ल.ज.	धारी ९	९
२४	अंकूर खोला	रिठाचौपाता ३	१०
२५	निजाड ल.ज.	छापरी ३,४	२१.५
२६	साजीगाड ल.ज.	खरकडा ४	९.५
२७	बूडाकोट ल.ज.	खरकडा ७,८	७.५
२८	कुकूरे भास्कर ल.ज.	पिपलचौरी	२१
२९	सुल्मी खोला ल.ज.अ.	गुल्जर ४,५,६	१८
३०	बगडखोला ल.ज.	इयरकोट १,२,३,४,५,९	२५
३१	खारखोला दोस्रो ल.ज.	खार ४,५,६	३२
३२	मूलखोला ल.ज.	सिप्टी ९	११.५
३३	दोगडाखोला ल.ज.	लटिनाथ ८,९	२०.५
३४	बूडलिबगड ल.ज.	गुल्जर ७,८,९	२०.५
३५	दहगाडखोला ल.ज.	गुल्जर,९	९.५
३६	जगन्नाथ ल.ज.	ग्वानी,७	२५
३७	बरमूडे ल.ज.	ग्वानी,८	१२.५
३८	मननेखोला ल.ज.	ग्वानि,५	५.५
३९	घट्टेखोला	ग्वानी,२	८
४०	शन्नीखोला ल.ज.	मालिकार्जुन,९	१८.५
४१	मूलौरा ल.ज.	मालिकार्जुन,७	४.५
४२	बसिलखोला ल.ज.	रानीशिखर ७	२६.५

द.२. संचार प्रणाली:-

विकासलाई थप उर्जा दिन संचार प्रणालीको भूमिका मुख्य रूपमा रहेको हुन्छ । संचार अन्तर्गत टेलिफोन, मोवाईल, इन्टरनेट, हुलाक, रेडियो, टेलिभिजन र पत्रपत्रिका आदि पर्दछन् । संचारको क्षेत्रमा ज्यादै तिव्र गतिमा विकास भईरहेको पाईन्छ ।

तालिका नं.४. टेलिफोन विवरण,२०७३ :

क्र.स.	वितरित टेलिफोनलाइनको विवरण	संख्या
१	PSTN	६८४
२	CDMA FIXED SET	१०१३
३	CDMA SKY POSTPAID MOBILE	८०९
४	CDMA PREPAID MOBILE	३०८२५
५	GSM POSTPAID MOBILE	७१
६	GSM PREPAID MOBILE	३६९७९
७	ADSL	२१२

द.३. हुलाक सेवा:-

हुलाक तथा डाँक सेवा उपलब्ध गराउने मुल्य निकायको रुपमा जिल्ला हुलाक कार्यालय र यस मातहतका निकायहरु क्रियाशिल रहेका छन् । जिल्लामा एक जिल्ला हुलाक कार्यालय, १० ईलाका हुलाक कार्यालय र ३२ वटा अतिरिक्त हुलाक कार्यालय रहेका छन् ।

८.४. केवल सेवा :-

दार्चुला जिल्लाका ब्रह्म दुर्गा केवल प्रा.लि हिकीला र मानसरोवर केवल पा.लि दार्चुला गरी २ वटा केवल अपरेटरहरुले केवल सेवा दिईरहेका छन् । दुवैवटा केवल अपरेटरबाट ३०५ ग्राहकले सेवा लिइरहेका छन् । यसका अलावा पनि जिल्लाका विभिन्न स्थानहरुका डिस होमका माध्यम बाट समेत सेवा उपलब्ध भई रहेको पाइन्छ ।

८.५. एफ.एम रेडियो :- यस जिल्लामा संचालित सामुदायिक एफ.एमहरुको विवरण निम्नअनुसार छ :

- (१) रेडियो नयाँ नेपाल १०५.५ मेगाहर्ज
- (२) रेडियो मलिकार्जुन १०७.३ मेगाहर्ज
- (३) रेडियो कालापानी १०२.० मेगाहर्ज
- (४) रेडियो दार्चुला ९०.० मेगाहर्ज

८.६. पत्रपत्रिका : दार्चुला जिल्लामा प्रकाशित पत्रपत्रिकाहरु :

१. दार्चुला सन्देश दैनिक
२. मानसरोवर दैनिक
३. कालापानी पोष्ट साप्ताहिक
४. शिखर खबर अर्धसाप्ताहिक

८.७. उद्योग :

दार्चुला जिल्लामा ठूला औद्योगिक प्रतिष्ठानहरु नभएपनि स्थानिय सिप र स्रोतमा आधारित ३७० साना तथा घरेलु उद्योगहरु दर्ता भई जिल्लामा विभिन्न स्थानमा संचालनमा रहेका छन् । जिल्लाका विभिन्न स्थानमा गरी १२१७ व्यापारिक प्रतिष्ठानहरु रहेका छन् । त्यस्तै उत्पादन सम्बन्धि ८१ प्रतिष्ठानहरु रहेका छन् ।

तालिका ८.५. उत्पादन र व्यापारीक प्रतिष्ठान प्रमुख सुचकहरु

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	उत्पादन सम्बन्धी प्रतिष्ठान	८१	
२	व्यापारिक प्रतिष्ठान	१२१७	विभिन्न गा.वि.स.मा गरी
३	साना र घरेलु उद्योगहरु	३७०	

स्रोत:घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति

८.८. सेवामुलक उद्योगहरु सम्बन्धी जानकारी :- दार्चुला जिल्लामा १६ वटा नन् स्टार होटल, ३० वटा बार होटल, ४ व्युटीपालरहरु रहेका छन् ।

८.९. वित्तिय तथा सहकारी संघ संस्थाहरु : दार्चुला जिल्लामा २ वटा वाणिज्य बैंक, २ विकास बैंक, १ वित्त कम्पनि र १२० वटा सहकारी संचालनमा रहेका छन् ।

तालिका ८.६. जिल्लामा रहेको वित्तिय एवम सहकारी संस्थाहरुको विवरण

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	वाणिज्य बैंक	२	राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, जनता बैंक
२	विकास बैंक	२	कृषि विकास बैंक, सुदुरपश्चिम ग्रामिण विकास बैंक
३	वित्त कम्पनी	१	नारायणी फाइनान्स
४	सहकारी	१२०	

खण्ड ९ : विविध :

तालिका नं. ९.१. जिल्ला प्रहरी कार्यालय दार्चुलामा आ.व. २०७२/०७३ मा दर्ता भएका मुद्दाहरूको विवरण :

क्र.स.	मुद्दा शिर्षक	संख्या
१	मानव बेच विखन	-
२	भुन्डिएर आत्महत्या	५
३	कर्तव्य ज्यान	२
४	केही सामाजिक अपराध	२
५	भवितव्य ज्यान	३
६	बहु विवाह	-
७	ज्यान मार्ने उद्योग	१
८	सवारी ज्यान	१
९	फुटकर ज्यान	४
१०	विष सेवन गरी मृत्यु	-
११	पानीमा हामफाली मृत्यु	-
१२	जबरजस्तीकरण	२
१३	लागू औषधी चरेश	१
१४	चोरी	२
	जम्मा	२३

(स्रोत : जिल्ला प्रहरी कार्यालय दार्चुला)

तालिका नं. ९.२. जिल्ला प्रशासन कार्यालय दार्चुलामा आ.व. २०७२/०७३ मा दर्ता भएका मुद्दाहरूको विवरण

क्र.स.	मुद्दाको प्रकार	दर्ता भएका मुद्दा	जिम्मेवारी सरेका मुद्दा	फछ्यौट भएका मुद्दा	कैफियत
१	अवैध हातहतियार	...	१	..	
२	केही सार्वजनिक अपराध	५	३	२	

(स्रोत: जिल्ला प्रशासन कार्यालय दार्चुला)

तालिका नं. ९.३. दार्चुला जिल्ला अदालतमा मुद्दाहरूको विवरण

क्र.स.	मुद्दाको किसिम	लगत	फछ्यौट	बाँकी	कैफियत
	देवानी				
१	अंश	४	४	-	
२	खिचोला मेटाई सार्वजनिक जग्गा गरी पाउँ	२	२	-	
३	खिचोला मेटाई चलन चलाई पाउँ	२	१	१	
४	लेनदेन	२	१	१	
५	अपुताली हक कायम गरी पाउँ	१	-	१	
	जम्मा	११	८	३	
	सरकारवादी फौजदारी				
६	कर्तव्य ज्यान	४	३	१	
७	ज्यान मार्ने उद्योग	१	१	-	
८	लागू औषध चरेश	१	१	-	
९	नकवजनी चोरी	२	२	-	
१०	हातहतियार खरखजना	१	१	-	

११	जवरजस्ती करणी	२	२	-	
१२	जवरजस्ती करणी उद्योग	१	१	-	
१३	सवारी ज्यान	२	२	-	
१४	बहुविवाह	१	१	-	
१५	केही सार्वजनिक अपराध	६	६	-	
१६	बिना स्वीकृत चन्दा असुली	१	१	-	
१७	डाँका चोरी	१	१	-	
१८	अवैधरूपमा काठ कटानी चिरानी	१	१	-	
१९	बन्धजन्तु खरिद तथा ओसारपसार	२	२	-	
२०	बिना ईजाजत जडिबुटी ओसारपसार	१	१	-	
	जम्मा	२७	२६	१	
	दुनियावादी फौजदारी				
२१	लुटपिट	२	२	-	
२२	कुटपिट	१	१	-	
२३	सम्बन्ध बिच्छेद	७	७	-	
२४	सम्बन्ध बिच्छेद अंश	२	२	-	
२५	जालसाज	२	२	-	
२६	हडनाता करणी/जारी	१	१	-	
२७	लोगने कायम गरी पाउँ	२	२	-	
२८	गाली बेइज्जती	१	-	१	
२९	करकाप	१	१	-	
	जम्मा	१९	१८	१	

(स्रोत : दार्चुला जिल्ला अदालत)

तालिका नं. ९.४. यस जिल्लाको लागि वित्तियोजित बजेट तथा खर्च सम्बन्धी विवरण :

आर्थिक वर्ष	चालु बजेट		पूजिगत बजेट		अर्थ बजेट	
	विनियोजन रु.	खर्च रु.	विनियोजन रु.	खर्च रु.	विनियोजन रु.	खर्च रु.
०७०/०७१	१८१६७१९०८०	१११७५९४३००	५२१२४२६६४	१६६४८८५००	२५५२७६४७	२५५२७६४७
०७१/०७२	१७७५३७९६९१	१०९११५८५२३	९०४७५४०००	२३८९६५३३५	३१८८२९६९	३१८८२९६९
०७२/०७३	१९०१४०६७६६	१२४०३१७५३७	८३७५५३०५२	३८४५९८३६४	२००१२६३४	२००१२६३४
०७३/७४*	२५८६७०१७५५	१६३९०३३२९३	१०६०२०३६०२	४०६१४५९५५	२२०६२४३९	२२०६२४३९

(पुनश्च: आ.व. ०७३/७४* को खर्चको विवरण प्रथम ९ महिना अर्थात् चैत्र मसान्त सम्मको मात्र हो र स्रोत जिल्ला कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय दार्चुला)

तालिका नं. ९.५. यस जिल्लाका स्थानीय तहहरूको मतदाता संख्या :

क्र.स.	स्थानीय तहको नाम	मतदाता संख्या		
		जम्मा	महिला	पुरुष
१	व्यास गाउँपालिका	६४४८	३२०१	३२४७
२	दुहुँ गाउँपालिका	६४३४	३१९४	३२४७
३	महाकाली नगरपालिका	१०८५४	५४०४	५४५०
४	मालिकार्जुन गाउँपालिका	९६७७	४८०९	४८६८

५	लेकम गाउँपालिका	८५३४	४३२५	४२०९
६	शैल्यशिखर नगरपालिका	१२०७६	६१७३	५९०३
७	नौगाड गाउँपालिका	७४९२	३५६९	३९२३
८	अपिहिमाल गाउँ	३७६१	१८१०	१९५१
९	मार्मा	७६३०	३७८०	३८५०
जम्मा		७२९०६	३६२६५	३६६४१

(स्रोत : जिल्ला निर्वाचन कार्यालय दार्चुला)

खण्ड १० : अनुसूचीहरू

अनुसूची १. : तथ्यांक कार्यालय दार्चुला सम्बन्धी जानकारी :

तथ्याङ्क ऐन २०१५ तथा नियमावलीमा भएको व्यवस्था बमोजिम केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको कार्यसम्पादनमा सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले ७५ वटा जिल्लाहरूको कार्य हेर्ने गरी ३३ वटा तथ्याङ्क कार्यालयहरूको गठन गरिएको छ । जसमध्ये तथ्याङ्क कार्यालय दार्चुलाको दार्चुला र बैतडी गरी २ जिल्ला कार्यक्षेत्र रहेको छ । तथ्याङ्क कार्यालयको कार्यालय प्रमुखमा तथ्याङ्क अधिकृतको दरबन्दी रहेको छ । कार्यालयको कार्यबोभ हेरी तथ्याङ्क सम्बन्धी प्रयोजनका लागि अन्य राजपत्रअर्नकित प्राविधिक र श्रेणीविहीन कर्मचारीको दरबन्दीको व्यवस्था गरिएको छ ।

तथ्याङ्क कार्यालय दार्चुलाका कार्यहरू :

केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले तथ्याङ्क कार्यालय दार्चुला लगायत मातहत ३३ जिल्लामा रहेका तथ्याङ्क कार्यालयहरूको लागि निर्धारित गरिएका कार्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :

- विभागबाट आफ्नो क्षेत्रमा सञ्चालन गरिने गणना एवं सर्वेक्षणमा संलग्न हुने ।
- विभागबाट जिल्लास्तरमा सञ्चालन हुने तालिम कार्यमा सघाउ पुऱ्याउने र स्थानीय स्तरमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने तालिम सञ्चालन गर्ने ।
- विभागले जिल्लाबाट संकलन गर्न अन्हाएका सेकेण्डरी तथ्याङ्क संकलन गर्ने ।
- जिल्लाको तथ्याङ्क प्रोफाइल तयार पार्ने ।
- जिल्ला विकासको निमित्त आवश्यक तथ्याङ्क उपलब्ध भए नभएको मूल्यांकन गर्ने ।
- जिल्लास्तरीय तथ्याङ्क विकास कार्यक्रम बनाई केन्द्रमा पठाउने ।
- वडा र गणना क्षेत्रको सीमाना, धरातल र घर परिवारको निर्दिष्ट स्थान छुट्ट्याउने गरी नक्सांकन गर्ने ।
- जिल्लास्तरीय तथ्याङ्कीय क्रियाकलापहरूको समन्वय गर्ने ।

तथ्याङ्क कार्यालयका कर्मचारीहरूको कार्य विवरण

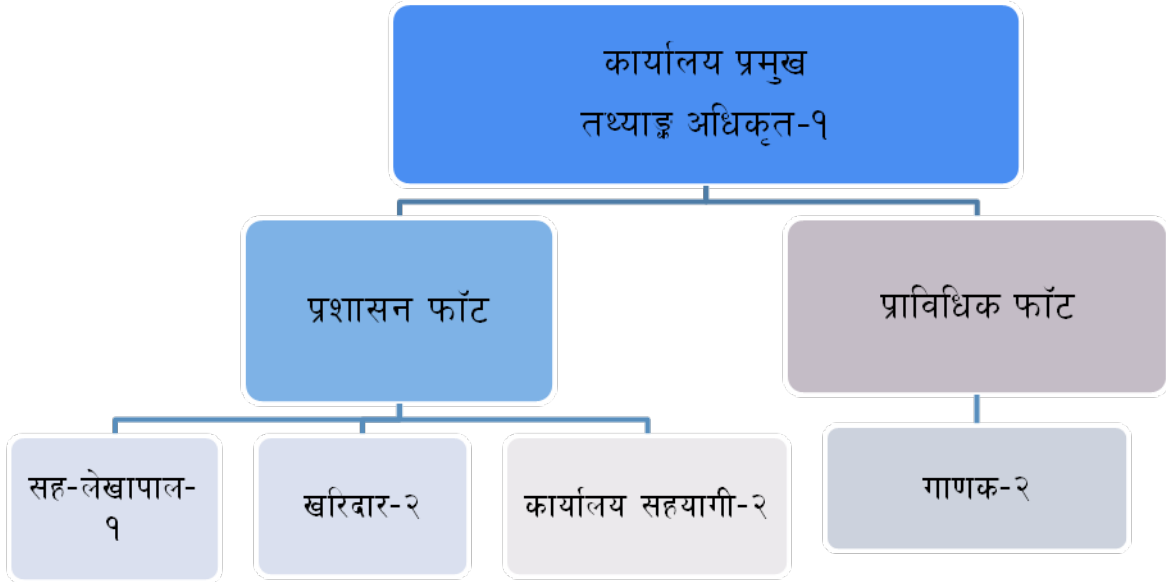
तथ्याङ्क ऐन, २०१५ तथा तथ्याङ्क नियमहरू, २०४१ बमोजिम तथ्याङ्क सङ्कलन, संग्रह, प्रकाशन र विश्लेषण गर्ने समेतको प्रयोजनमा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागबाट सञ्चालन गरिने गणना, सर्वेक्षण तथा सूचकहरूको निर्माणको लागि प्राप्त निर्देशन कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकारबाट केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको मातहतमा तथ्याङ्क कार्यालयको लागि विभिन्न दरबन्दी स्वीकृत गरिएको हो । त्यसरी स्वीकृत प्रत्येक पदको कार्य विवरण दिइएको छ । सो कार्य विवरण बमोजिम सम्बन्धित पदमा कार्यरत कर्मचारीहरूको जिम्मेवारी पत्रद्वारा तोकिने व्यवस्था गरिएको छ । तथ्याङ्क कार्यालय दार्चुलाको लागि कार्य विवरण निर्धारण गरिएका पदहरूको विवरण देहाय बमोजिम रहेको छः ।

तथ्याङ्क कार्यालय दार्चुलाको दरबन्दी तथा कार्य विभाजन विवरण

क्र.सं	पद	दरबन्दी	श्रेणी	कार्यालय शाखा/फाँट	गत
--------	----	---------	--------	-----------------------	----

१	तथ्याङ्क अधिकृत	१	(राजपत्रांकित तृतीय, प्राविधिक)	कार्यालय प्रमुख
२	गणक	२	(राजपत्र अनं. द्वितीय, प्राविधिक)	प्राविधिक फाँट
३	सह लेखापाल	१	(राजपत्र अनं. द्वितीय)	लेखा फाँट
४	खरिदार	२	(राजपत्र अनं. द्वितीय, प्रशासन)	प्रशासन फाँट
५	कार्यालय सहयोगी		श्रेणी विहीन	प्रशासन फाँट

तथ्याङ्क कार्यालय दर्चुलाको दरबन्दी चार्ट

अनुसूची २.

स्थानीय तहहरूको पारिवारिक तथा जनसांख्यिक विवरणहरू
तालिका १०.१. घरपरिवार तथा जनसांख्यिक विवरण :

क्र.स	स्थानीय तह	घरपरिवार संख्या	जनसंख्या (जनगणना २०६८)			औसत परिवारको आकार	लैंगिक अनुपात	वार्षिक जनसंख्या वृद्धिदर
			जम्मा	पुरुष	महिला			
१	व्यास गाउँपालिका	१९१९	१०३४७	४८६५	५४८२	५.३६	८८.७४	०.००१

२	दुहुँ गाउँपालिका	१९८२	१०८१८	५१०२	५७१६	५.४६	८९.२६	०.१९७
३	महाकाली नगरपालिका	४५२६	२१२३१	१०१६२	११०६९	४.८०	९१.८१	१.३४७
४	मालिकार्जुन गाउँपालिका	३०९६	१५५८१	७२३९	८३४२	५.०३	८६.७८	-०.१९६
५	लेकम गाउँपालिका	२८५१	१४८३८	६७५४	८०८४	५.२०	८३.५५	-०.२००
६	शैल्यशिखर नगरपालिका	४०२१	२२०६०	१०४७१	११५८९	५.४९	९०.३५	१.०६६
७	नौगाड गाउँपालिका	२६१६	१५८७४	७६२४	८२५०	६.०७	९२.४१	१.८८८
८	अपि हिमाल गाउँपालिका	१०८५	६७७९	३३७९	३४००	६.२५	९९.३८	२.०४५
९	मार्मा गाउँपालिका	२५०८	१४९५६	७२६८	७६८८	५.९६	९४.५४	१.५६०
१०	संस्थागत	१४	७९०	७४१	४९			
दार्चुला जिल्ला		२४६१८	१३३२७४	६३६०५	६९६६९	५.४१	९१.३०	०.८८४

तालिका नं.१०.२. जनगणनाको समयमा घरपरिवारमा अनुपस्थित जनसंख्या र घरपरिवार विवरण :

क्र.स.	स्थानीय तह	जम्मा घरपरिवार	अनुपस्थित घरपरिवार (जनगणना २०६८)	अनुपस्थित जनसंख्या		
				जम्मा	पुरुष	महिला
१	व्यास गाउँपालिका	१९१९	३९७	५५२	४७६	७६
२	दुहुँ गाउँपालिका	१९८२	४१६	६११	५२१	९०
३	महाकाली नगरपालिका	४५२६	५७९	८९०	७४३	१४७
४	मालिकार्जुन गाउँपालिका	३०९६	७४६	११२४	९७७	१४७
५	लेकम गाउँपालिका	२८५१	८९८	१२८३	११३३	१५०
६	शैल्यशिखर नगरपालिका	४०२१	८५७	१३०४	११३५	१६९
७	नौगाड गाउँपालिका	२६१६	४३४	५७२	५१९	५३
८	अपि हिमाल गाउँपालिका	१०८५	५३	७४	६३	११
९	मार्मा गाउँपालिका	२५०८	३०८	४५४	३८९	६५

तालिका नं.१०.३. घरपरिवारले प्रयोग गर्ने शौचालयको प्रकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण :

क्र.स.	स्थानीय तह	जम्मा	शौचालय नभएका	शौचालयको प्रकार (जनगणना २०६८)		
				फ्लस भएको(सेप्टिक ट्याङ्की)	साधारण	नखुलेका
१	व्यास गाउँपालिका	१९१९	१२००	५४८	१६०	११
२	दुहुँ गाउँपालिका	१९८२	८७५	५२८	५७३	६
३	महाकाली नगरपालिका	४५२६	१५८३	२६६५	२६७	११
४	मालिकार्जुन गाउँपालिका	३०९६	२०२४	९८१	८६	५
५	लेकम गाउँपालिका	२८५१	२०२४	७०४	११८	५
६	शैल्यशिखर नगरपालिका	४०२१	२४८७	१२९९	२०६	२९
७	नौगाड गाउँपालिका	२६१६	१०३७	१२७२	२९४	१३
८	अपि हिमाल गाउँपालिका	१०८५	४९७	५०४	८२	२
९	मार्मा गाउँपालिका	२५०८	१३७८	९०३	२२३	४

तालिका नं. १०.४. स्थानीय तहको ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको उमेर समूहको साक्षरता सम्बन्धी विवरण :

क्र.स.	स्थानीय तहको नाम	साक्षरता प्रतिशत (जनगणना २०६८)		
		जम्मा	पुरुष	महिला
दार्चुला		६५.४	७९.३	५२.९
१	व्यास गाउँपालिका	६२.७५	७६.६१	५०.५८
२	दुहुँ गाउँपालिका	६३.२८	७८.८३	४९.७५

३	महाकाली नगरपालिका	७२.७१	८४.९४	६१.७०
४	मालिकार्जुन गाउँपालिका	६९.१४	८२.३०	५८.०३
५	लेकम गाउँपालिका	६६.०६	८०.९९	५३.९६
६	शैल्यशिखर नगरपालिका	६४.२५	७८.२२	५१.७९
७	नौगाड गाउँपालिका	५४.३८	७०.५७	३९.५८
८	अपि हिमाल गाउँपालिका	६४.९३	७७.७०	५२.६५
९	मार्मा गाउँपालिका	६४.५५	७७.२८	५२.७७

तालिका नं.१०.५. अपाङ्गताको प्रकारको आधारमा यस जिल्लाका स्थानीय तहहरूको जनसंख्या :

जिल्ला तथा स्थानीय तह	कुल जनसंख्या	कुनै प्रकारको अपाङ्गता नभएका	अपाङ्गताको प्रकार अनुसारको जनसंख्या(जनगणना २०६८)							
			शारीरिक अपाङ्गता भएका	दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका	सुनाइसम्बन्धी अपाङ्गता भएका	श्रवण दृष्टिविहिन भएका	स्वर बोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता भएका	मानसिक अपाङ्गता भएका	बौद्धिक अपाङ्गता भएका	बहु अपाङ्गता नभएका
दार्चुला										
जम्मा	१३३२७४	१२९६०५	१४७३	७२०	५९८	६६	३३२	१६०	६०	२६०
पुरुष	६३६०५	६१६०२	७८७	३५८	३५१	३५	२१०	९६	३१	१३५
महिला	६९६६९	६८००३	६८६	३६२	२४७	३१	१२२	६४	२९	१२५
ब्यास गाउँपालिका										
जम्मा	१०३४७	१०१०८	८४	४६	४७	२	३०	१२	०	१८
पुरुष	४८६५	४७२३	५४	२२	३३	०	१८	६	०	९
महिला	५४८२	५३८५	३०	२४	१४	२	१२	६	०	९
दुहुँ गाउँपालिका										
जम्मा	१०८१८	१०५०१	१२०	७५	४८	८	३०	१६	७	१३
पुरुष	५१०२	४९१५	६५	३८	३०	६	२१	१३	५	९
महिला	५७१६	५५८६	५५	३७	१८	२	९	३	२	४
महाकाली नगरपालिका										
जम्मा	२१२३१	२०७४२	१९४	१११	६९	११	४५	२२	७	३०
पुरुष	१०१६२	९८९९	१०३	५७	३३	५	३३	१३	३	१६
महिला	११०६९	१०८४३	९१	५४	३६	६	१२	९	४	१४
मालिकार्जुन गाउँपालिका										
जम्मा	१५५८१	१५१२९	१५८	८३	६६	१०	४७	१९	१६	५३
पुरुष	७२३९	६९८७	८९	४६	३५	६	३२	१४	६	२४
महिला	८३४२	८१४२	६९	३७	३१	४	१५	५	१०	२९
लेकम गाउँपालिका										
जम्मा	१४८३८	१४३९८	१८१	८४	८४	३	२७	२५	७	२९
पुरुष	६७५४	६५२१	८५	४०	५०	१	१५	१६	५	२१
महिला	८०८४	७८७७	९६	४४	३४	२	१२	९	२	८
शैल्यशिखर नगरपालिका										
जम्मा	२२०६०	२१५११	२३२	१०४	७२	१६	४९	२५	८	४३
पुरुष	१०४७१	१०१८३	१२३	४५	४३	९	२८	१६	१	२३
महिला	११५८९	११३२८	१०९	५९	२९	७	२१	९	७	२०
नौगाड गाउँपालिका										
जम्मा	१५८७४	१५५४४	१४८	६४	४८	५	२५	१०	७	२३
पुरुष	७६२४	७४३२	९१	३४	२६	३	१८	४	६	१०

जिल्ला तथा स्थानीय तह	कुल जनसंख्या	कुनै प्रकारको अपाङ्गता नभएका	अपाङ्गताको प्रकार अनुसारको जनसंख्या(जनगणना २०६८)							
			शारीरिक अपाङ्गता भएका	दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका	सुनाइसम्बन्धी अपाङ्गता भएका	श्रवण दृष्टिविहिन भएका	स्वर बोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता भएका	मानसिक अपाङ्गता भएका	बौद्धिक अपाङ्गता भएका	बहु अपाङ्गता नभएका
महिला	८२५०	८११२	५७	३०	२२	२	७	६	१	१३
अपिहिमाल गाउँपालिका										
जम्मा	६७७९	६५४८	१०५	३५	५८	०	२८	२	१	२
पुरुष	३३७९	३२४३	५५	२०	४३	०	१५	१	१	१
महिला	३४००	३३०५	५०	१५	१५	०	१३	१	०	१
मार्मा गाउँपालिका										
जम्मा	१४९५६	१४३९१	२४४	१३१	८४	१०	३७	१५	१२	३२
पुरुष	७३१६	७०७४	१०८	३८	४४	४	१८	७	११	१२
महिला	७६४०	७३१९	१३६	९३	४०	६	१९	८	१	२०

तालिका नं. १०.६. यस जिल्लाका स्थानीय तहरूको मातृभाषाको आधारमा जसंख्याविवरण :

क्र.स.	स्थानीयतहको नाम	मातृभाषा	जनसंख्या (जनगणना २०६८)		
			जम्मा	पुरुष	महिला
१	व्यास गाउँपालिका	जम्मा	१०३४७	४८६५	५४८२
		डोटेली	९१२४	४२६९	४८५५
		लाप्चा	४६४	२१३	२५१
		नेपाली	३८०	१९१	१८९
		ब्यासी	२९८	१४९	१४९
		अन्य	५०	२४	२६
		मगर	१९	१३	६
		तिब्बतीयन	१२	६	६
२	दुहुँ गाउँपालिका	जम्मा	१०८१८	५१०२	५७१६
		डोटेली	१०२०६	४७७९	५४२७
		दार्चुलेली	४१२	१९२	२२०
		नेपाली	१४९	१०५	४४
		अन्य	५१	२६	२५
३	महाकाली नगरपालिका	जम्मा	२१२३१	१०१६२	११०६९
		डोटेली	१९८६८	९४९२	१०३७६
		नेपाली	९२६	४४६	४८०
		लाप्चा	१७१	७७	९४
		अन्य	७८	४३	३५
		ब्यासी	५६	२५	३१
		मगर	५४	२६	२८
		मैथली	३४	२८	६
		तामाङ	१६	१०	६
		थारु	१५	१०	५
		हिन्दी	१३	५	८
४	मलिकार्जुन गाउँपालिका	जम्मा	१५५८१	७२३९	८३४२
		डोटेली	१५३६६	७१४३	८२२३

क्र.स.	स्थानीयतहको नाम	मातृभाषा	जनसंख्या (जनगणना २०६८)		
			जम्मा	पुरुष	महिला
		नेपाली	१०४	५४	५०
		अन्य	४९	२४	२५
		हिन्दी	२८	१	२७
		बैतडेली	२०	१०	१०
		उल्लेख नभएका	१४	७	७
५	लेकम गाउँपालिका	जम्मा	१४८३८	६७५४	८०८४
		डोटेली	१४६९६	६६८७	८००९
		नेपाली	९०	४५	४५
		अन्य	३४	१०	२४
		खाम्ची (राउटे)	१८	१२	६
६	शैल्यशिखर नगरपालिका	जम्मा	२२०६०	१०४७१	११५८९
		डोटेली	२१७५६	१०२६९	११४८७
		नेपाली	२२४	१४५	७९
		अन्य	६६	४६	२०
		चाइनिज	१४	११	३
७	नौगाड गाउँ पालिका	जम्मा	१५८७४	७६२४	८२५०
		डोटेली	१५८४२	७६०७	८२३५
		अन्य	३२	१७	१५
८	अपिहिमाल गाउँपालिका	जम्मा	६७७९	३३७९	३४००
		डोटेली	६६३६	३३१०	३३२८
		नेपाली	१२७	६३	६२
		अन्य	१६	६	१०
९	मार्मा गाउँपालिका	जम्मा	१४९५६	७२६८	७६८८
		डोटेली	१३७६२	६६८५	७०७७
		नेपाली	११६३	५६९	५९४
		अन्य	३१	१४	१७

तालिका १०.७ यस जिल्लाका स्थानीय तहरको जातजातिको आधारमा जसंख्याविवरण :

क्र.स.	स्थानीय तहको नाम	जात/जाति	जनसंख्या (जनगणना २०६८)		
			जम्मा	पुरुष	महिला
१	ब्यास गाउँपालिका	जम्मा	१०३४७	४८६५	५४८२
		क्षेत्री	६७६०	३१८२	३५७८
		पहाडी ब्रहामण	१५५३	७१३	८४०
		ब्यासी/सौका	७८३	३६९	४१४
		कामी	५९१	२७६	३१५
		ठकुरी	२०१	९७	१०४
		लोहार	१९५	९५	१००
		अन्य दलित	७२	३६	३६
		अन्य	५३	२२	३१
		सार्की	५१	२८	२३
		तामाङ	५०	२५	२५

क्र.स.	स्थानीय तहको नाम	जात/जाति	जनसंख्या (जनगणना २०६८)		
			जम्मा	पुरुष	महिला
		मगर	२०	१४	६
		दमाई/ढोली	१८	८	१०
२	दुहुँ गाउँपालिका	जम्मा	१०८१८	५१०२	५७१६
		क्षेत्री	६४१३	३०१९	३३९४
		ठकुरी	२१४३	९७०	११७३
		पहाडी ब्रहामण	११९२	५६९	६२३
		कामी	६८२	३३६	३४६
		दलित अन्य	२७५	१४१	१३४
		लोहार	५३	२४	२९
		अन्य	२४	१२	१२
		मगर	२३	२०	३
		दमाई/ढोली	१३	११	२
३	महाकाली नगरपालिका	जम्मा	२१२३१	१०१६२	११०६९
		क्षेत्री	१२९४८	६१९६	६७५२
		पहाडी ब्रहामण	३९९३	१९११	२०८२
		दलित अन्य	१८१८	८५५	९६३
		ठकुरी	११८८	५५७	६३१
		लोहार	२९७	१५२	१४५
		दमाई/ढोली	२७७	१२९	१४८
		कामी	२२४	१११	११३
		व्यासी/सौका	१६५	६९	९६
		अन्य	८५	५०	३५
		विदेशी	६६	३४	३२
		मगर	६४	३३	३१
		तामाङ	२८	१३	१५
		थारु	१७	११	६
		नेवार	१७	९	८
		सन्ध्यामसी/दसनामी	१७	१२	५
		मुसलमान	१६	१३	३
थामी	११	७	४		
४	मलिकार्जुन गाउँपालिका	जम्मा	१५५८१	७२३९	८३४२
		क्षेत्री	९५१२	४४३४	५०७८
		पहाडी ब्रहामण	१९३५	८७७	१०५८
		ठकुरी	१२२९	५२५	७०४
		कामी	१२२०	५७९	६४१
		दलित अन्य	९०८	४४९	४५९
		लोहार	३११	१५८	१५३
		सन्ध्यामसी/दसनामी	२७२	११४	१५८
		अन्य	८५	४४	४१
		दमाई/ढोली	५७	३०	२७
		पहारी	३७	२१	१६
		नेवार	१५	८	७

क्र.स.	स्थानीय तहको नाम	जात/जाति	जनसंख्या (जनगणना २०६८)		
			जम्मा	पुरुष	महिला
५	लेकम गाउँपालिका	जम्मा	१४८३८	६७५४	८०८४
		क्षेत्री	५७४८	२५७१	३१७७
		पहाडी ब्रहामण	५४८९	२५१०	२९७९
		सन्यमसी/दसनामी	१२३४	५२३	७११
		सार्की	७७६	३८१	३९५
		कामी	७१५	३३७	३७८
		ठकुरी	३०६	१४७	१५९
		दलित अन्य	२३८	१२०	११८
		लोहार	१४८	७१	७७
		दमाई/ढोली	१००	५६	४४
		बादी	४०	१९	२१
		अन्य	२६	७	१९
		राउटे	१८	१२	६
		६	शैल्यशिखर नगरपालिका	जम्मा	२२०६०
क्षेत्री	१२१०८			५७३७	६३७१
पहाडी ब्रहामण	६६०७			३०८१	३५२६
कामी	९३२			४६०	४७२
लोहार	७०२			३५५	३४७
ठकुरी	४६७			२२८	२३९
दलित अन्य	४१४			१८८	२२६
दमाई/ढोली	३७९			१८१	१९८
सन्यमसी/दसनामी	१३५			७०	६५
अन्य	८२			५२	३०
सार्की	६५			३३	३२
बादी	६३			३५	२८
थामी	५७			२३	३४
शोर्पा	१४			११	३
मगर	१३			५	८
मुसलमान	११			६	५
तराई अन्य	११	६	५		
७	नौगाड	जम्मा	१५८७४	७६२४	८२५०
		क्षेत्री	१४०४१	६७३०	७३११
		कामी	१५८७	७६१	८२६
		दलित अन्य	१५५	३६	३७
		पहाडी ब्रहामण	६६	३९	२७
		अन्य	२५	१७	८
८	अपिहिमाल गाउँपालिका	जम्मा	६७७९	३३७९	३४००
		क्षेत्री	६३८१	३१७८	३२०३
		कामी	२११	११२	९९
		दलित अन्य	१५९	७५	८४
		पहाडी ब्रहामण	२०	१०	१०
		अन्य	८	४	४

क्र.स.	स्थानीय तहको नाम	जात/जाति	जनसंख्या (जनगणना २०६८)		
			जम्मा	पुरुष	महिला
९	मार्मा गाउँ पालिका	जम्मा	१४९५६	७२६८	७६८८
		क्षेत्री	११६०५	५६७४	५९३१
		पहाडी ब्रहामण	१२७५	६०२	६७३
		ठकुरी	८८३	४०७	४७६
		कामी	७६२	३४१	४२१
		दलित अन्य	२३८	१३६	१०२
		दमाई/ढोली	९७	५२	४५
		वादी	६३	३६	२७
		अन्य	१७	९	८
		मगर	१६	११	५

तालिका नं.१०.८. घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण :

क्र.स.	स्थानीय तहको नाम	जम्मा	घरको स्वामित्वको प्रकार (जनगणना २०६८)							
			आफ्नै निजी		भाडामा		संस्थागत		अन्य	
			संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	व्यास गाउँपालिका	१९१९	१८६१	९६.९८	४३	२.२४	०	०	१५	०.७८
२	दुँहुँ गाउँपालिका	१९८२	१९५०	९८.३९	१७	०.८६	०	०	१५	०.७६
३	महाकाली नगरपालिका	४५२६	३५८५	७९.२१	८०	१.७६	१०१	२.२३	३२	०.७१
४	मालिकार्जुन गाउँपालिका	३०९६	३०२६	९७.७४	४७	१.५२	१०	०.३२	१३	०.४२
५	लेकम गाउँपालिका	२८५१	२७८३	९७.६१	२३	०.८१	१२	०.४२	३३	१.१६
६	शैत्यशिखर नगरपालिका	४०२१	३८४८	९५.७०	८७	२.१६	४९	१.२२	३७	०.९२
७	नौगाड गाउँपालिका	२६१६	२५७८	९८.५५	११	०.४२	४	०.१५	२३	०.८८
८	अपि हिमाल गाउँपालिका	१०८५	१०७१	९८.६६	४	०.३९	१	०.१३	९	०.८३
९	मार्मा गाउँपालिका	२५०८	२४७३	९८.६२	३०	१.१९	२	०.०६	३	०.१२

तालिका नं. १०.९. घरको जगको प्रकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण :

क्र.स.	स्थानीय तहको नाम	जम्मा	घरको जगको प्रकार (जनगणना २०६८)										नखुलेका	
			माटोको जोडाइ भएको ईँटा/दुङ्गा		सिमेन्टको जोडाइ भएको ईँटा/दुङ्गा		ढलान पिल्लरसहितको		काठको खम्बा गाडेको		अन्य			
			संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	व्यास गाउँपालिका	१९१९	१८०८	०	६५	३.३९	५	०.२६	७	०.३६	२१	१.०९	१३	०.६८
२	दुहुँ गाउँपालिका	१९८२	१९२६	९७.१७	२४	१.२१	०	०.००	७	०.३५	९	०.४५	१६	०.८१
३	महाकाली नगरपालिका	४५२६	२६१९	५७.८७	१५४५	३४.१४	३२६	७.२०	१३	०.२९	५	०.११	१८	०.४०
४	मालिकार्जुन गाउँपालिका	३०९६	२९८०	९६.२५	७९	२.५५	९	०.२९	१९	०.६१	१	०.०३	८	०.२६
५	लेकम गाउँपालिका	२८५१	२७७४	९७.३०	५७	२.००	३	०.११	४	०.१४	०	०.००	१३	०.४६
६	शैल्यशिखर नगरपालिका	४०२१	३७१२	९२.३२	२४४	६.०७	३	०.०७	९	०.२२	२०	०.५०	३३	०.८२
७	नौगाड गाउँपालिका	२६१६	२५३८	९७.०२	५९	२.२६	०	०.००	३	०.११	०	०.००	१६	०.६१
८	अपि हिमाल गाउँपालिका	१०८५	१०८१	९९.६१	३	०.२४	०	०.००	०	०.०३	०	०.००	१	०.११
९	मार्मा गाउँपालिका	२५०८	२४६०	९८.०९	३६	१.४५	०	०.००	२	०.०७	२	०.०८	८	०.३१

तालिका नं. १०.१०. घरको भित्ताको प्रकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण :

क्र.स.	स्थानीय तहको नाम	जम्मा	घरको भित्ताको प्रकार (जनगणना २०६८)										नखुलेका			
			माटोको जोडाइ भएको ईँटा/दुङ्गा		सिमेन्टको जोडाइ भएको ईँटा/दुङ्गा		काठ/फल्याक		बाँसजन्य सामग्री		काँचो ईँटा				अन्य	
			संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	व्यास गाउँपालिका	१९१९	१६०२	८३.४८	२५६	१३.३४	१२	०.६३	३	०.१६	५	०.२६	२८	१.४६	१३	०.६८
२	दुहुँ गाउँपालिका	१९८२	१५२४	७६.८९	३८०	१९.१७	२४	१.२१	५	०.२५	१	०.०५	३०	१.५१	१८	०.९१
३	महाकाली नगरपालिका	४५२६	१९७०	४३.५३	२४९४	५५.१०	२१	०.४६	१६	०.३५	१	०.०२	६	०.१३	१८	०.४०
४	मालिकार्जुन गाउँपालिका	३०९६	२५६५	८२.८५	४८२	१५.५७	३१	१.००	७	०.२३	३	०.१०	०	०.००	८	०.२६
५	लेकम गाउँपालिका	२८५१	२५३१	८८.७८	२७८	९.७५	२४	०.८४	५	०.१८	०	०.००	०	०.००	१३	०.४६
६	शैल्यशिखर नगरपालिका	४०२१	३५५९	८८.५६	६६२	१६.४६	३०	०.७५	२	०.०५	२	०.०५	१३३	३.३१	३३	०.८२
७	नौगाड गाउँपालिका	२६१६	२२८७	८७.४२	२७१	१०.३६	३५	१.३४	१	०.०४	०	०.००	४	०.१५	१८	०.६९
८	अपि हिमाल गाउँपालिका	१०८५	१०५७	९७.४२	२४	२.२१	३	०.२८	०	०.००	०	०.००	०	०.००	१	०.०९
९	मार्मा गाउँपालिका	२५०८	२३२८	९२.८२	१५४	६.१४	११	०.४४	२	०.०८	१	०.०४	३	०.१२	९	०.३६

तालिका नं. १०.११. घरको छानाको प्रकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण :

क्र.स.	स्थानीय तहको नाम	जम्मा	घरको भित्ताको प्रकार (जनगणना २०६८)															
			खर/पराल		जस्ता/टिन		टायल/भिँगटी		सिमेन्ट/ढलान		काठ/फल्याक		माटो		अन्य		नखुलेका	
			संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	व्यास गाउँपालिका	१९१९	१९०	९.९०	१७०	८.८६	१३६२	७०.९७	७३	३.८०	१	०.०५	९४	४.९०	१७	०.८९	१२	०.६३
२	दुँहुँ गाउँपालिका	१९८२	१११	५.६०	४४	२.२२	१५२९	७७.१४	४१	२.०७	०	०.००	६	०.३०	२३०	११.६०	२१	१.०६
३	महाकाली नगरपालिका	४५२६	४९	१.०८	१०३	२.२८	२४४७	५४.०७	१८३८	४०.६१	१	०.०२	२	०.०४	६३	१.३९	२३	०.५१
४	मालिकार्जुन गाउँपालिका	३०९६	४५	१.४५	४८	१.५५	२८१६	९०.९६	१७०	५.४९	८	०.२६	०	०.००	०	०.००	९	०.२९
५	लेकम गाउँपालिका	२८५१	२७	०.९५	७०	२.४६	२६७७	९३.९०	५९	२.०७	०	०.००	०	०.००	०	०.००	१८	०.६३
६	शैल्यशिखर नगरपालिका	४०२१	३५	०.८७	६०	१.४९	३७२६	९२.६६	१४३	३.५६	२	०.०५	२	०.०५	१७	०.४२	३६	०.९०
७	नौगाड गाउँपालिका	२६१६	१६८	६.४२	६८	२.६०	२३३४	८९.२२	२१	०.८०	१	०.०४	८	०.३१	१	०.०४	१५	०.५७
८	अपि हिमाल गाउँपालिका	१०८५	१६	१.४७	१७	१.५७	१०४९	९६.६८	०	०.००	०	०.००	१	०.०९	०	०.००	२	०.१८
९	मार्मा गाउँपालिका	२५०८	७७	३.०७	६९	२.७५	२३३१	९२.९४	१८	०.७२	१	०.०४	०	०.००	३	०.१२	९	०.३६

तालिका नं. १०.१२. पिउने पानीको मुख्य स्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण :

क्र.स.	स्थानीय तहको नाम	जम्मा	पिउने पानीको मुख्य स्रोत (जनगणना २०६८)															
			धारा/पाइप		दुयुबवल/हाते पम्प		ढाकिएको इनार		खुला इनार		मूल धारा		नदी/खोला		अन्य		नखुलेका	
			संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	व्यास गाउँपालिका	१९१९	१४८७	७७.४९	०	०	९४	४.९०	३२	१.६७	२९०	१५.११	५	०.२६	०	०	११	०.५७
२	दुँहुँ गाउँपालिका	१९८२	१६८१	८४.८१	०	०	०	०.००	६	०.३०	२६३	१३.२७	१६	०.८१	१०	०.५०	६	०.३०
३	महाकाली नगरपालिका	४५२६	४१५५	९१.८०	०	०	११	०.२४	२	०.०४	१६१	३.५६	१२२	२.७०	६४	१.४१	११	०.२४
४	मालिकार्जुन गाउँपालिका	३०९६	२५८५	८३.४९	०	०	३५	१.१३	१३६	४.३९	१०५	३.३९	८०	२.५८	१५०	४.८४	५	०.१६
५	लेकम गाउँपालिका	२८५१	१९११	६७.०३	०	०	१२	०.४२	७७	२.७०	५१२	१७.९६	७९	२.७७	२५५	८.९४	५	०.१८
६	शैल्यशिखर नगरपालिका	४०२१	३१२४	७७.६९	०	०	५	०.१२	१५०	३.७३	३०५	७.५९	१६८	४.१८	२४१	५.९९	२८	०.७०
७	नौगाड गाउँपालिका	२६१६	२३८९	९१.३२	०	०	१	०.०४	१	०.०४	९२	३.५२	१०३	३.९४	१७	०.६५	१३	०.५०
८	अपि हिमाल गाउँपालिका	१०८५	९६९	८९.३१	०	०	०	०.००	०	०.००	८३	७.६५	१६	१.४७	१५	१.३८	२	०.१८
९	मार्मा गाउँपालिका	२५०८	२०२४	८०.७०	०	०	०	०.००	१८	०.७२	२६४	१०.५३	१५७	६.२६	४१	१.६३	४	०.१६

तालिका नं.१०.१३. खाना पकाउन प्रयोग गरिने मुख्य इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण :

क्र.स.	स्थानीय तहको नाम	जम्मा	खाना पकाउन प्रयोग गरिने मुख्य इन्धन (जनगणना २०६८)															
			काठ/दाउरा		मट्टीतेल		एल.पी.ग्यास		गुईठा		गोबर ग्यास		बिजुली		अन्य		नखुलेका	
			संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	व्यास गाउँपालिका	१९१९	१४८७	७७.४९	०	०	९४	४.९०	३२	१.६७	२९०	१५.११	५	०.२६	०	०	११	०.५७
२	दुहुँ गाउँपालिका	१९८२	१६८१	८४.८१	०	०	०	०.००	६	०.३०	२६३	१३.२७	१६	०.८१	१०	०.५०	६	०.३०
३	महाकाली नगरपालिका	४५२६	४१५५	९१.८०	०	०	११	०.२४	२	०.०४	१६१	३.५६	१२२	२.७०	६४	१.४१	११	०.२४
४	मालिकार्जुन गाउँपालिका	३०९६	२५८५	८३.४९	०	०	३५	१.१३	१३६	४.३९	१०५	३.३९	८०	२.५८	१५०	४.८४	५	०.१६
५	लेकम गाउँपालिका	२८५१	१९११	६७.०३	०	०	१२	०.४२	७७	२.७०	५१२	१७.९६	७९	२.७७	२५५	८.९४	५	०.१८
६	शैल्यशिखर नगरपालिका	४०२१	३१२४	७७.६९	०	०	५	०.१२	१५०	३.७३	३०५	७.५९	१६८	४.१८	२४१	५.९९	२८	०.७०
७	नौगाड गाउँपालिका	२६१६	२३८९	९१.३२	०	०	१	०.०४	१	०.०४	९२	३.५२	१०३	३.९४	१७	०.६५	१३	०.५०
८	अपि हिमाल गाउँपालिका	१०८५	९६९	८९.३१	०	०	०	०.००	०	०.००	८३	७.६५	१६	१.४७	१५	१.३८	२	०.१८
९	मार्मा गाउँपालिका	२५०८	२०२४	८०.७०	०	०	०	०.००	१८	०.७२	२६४	१०.५३	१५७	६.२६	४१	१.६३	४	०.१६

तालिका नं.१०.१४. बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने मुख्य इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण :

क्र.स.	स्थानीय तहको नाम	जम्मा	बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने मुख्य स्रोत (जनगणना २०६८)											
			बिजुली		मट्टीतेल		गोबरग्याँस		सोलाार		अन्य		नखुलेका	
			संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	व्यास गाउँपालिका	१९१९	१८९०	९८.४९	१६	०.८३	०	०	०	०	२	०.१०	०	०
२	दुहुँ गाउँपालिका	१९८२	१९५६	९८.६९	१८	०.९१	०	०	०	०	२	०.१०	०	०
३	महाकाली नगरपालिका	४५२६	३११०	६८.७१	५३०	११.७१	७८०	१७.२३	०	०	३५	०.७७	२	०.०४
४	मालिकार्जुन गाउँपालिका	३०९६	३०६५	९९.००	१३	०.४२	०	०.००	०	०	१३	०.४२	०	०.००
५	लेकम गाउँपालिका	२८५१	२८१५	९८.७४	१०	०.३५	३	०.११	०	०	१७	०.६०	०	०.००
६	शैल्यशिखर नगरपालिका	४०२१	३८९५	९६.८७	३१	०.७७	३४	०.८५	०	०	२८	०.७०	२	०.०५
७	नौगाड गाउँपालिका	२६१६	२५८०	९८.६२	१८	०.६९	१	०.०४	०	०	४	०.१५	०	०.००
८	अपि हिमाल गाउँपालिका	१०८५	१०८२	९९.७२	०	०.००	१	०.०९	०	०	०	०.००	०	०.००
९	मार्मा गाउँपालिका	२५०८	२४९७	९९.५६	५	०.२०	०	०.००	०	०	०	०.००	१	०.०४

तालिका नं.१.१५. घरपरिवारले प्रयोग गर्ने शौचालयको प्रकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण :

क्र.स.	स्थानीय तहको नाम	जम्मा	शौचालय नभएका	शौचालयको प्रकार (जनगणना २०६८)		
				फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क)	साधारण	नखुलेका

स्थानीय तहहरू	जम्मा जनसंख्या	उमेर समूह (जनगणना २०६८)																
		०० - ०४	०५ - ०९	१० - १४	१५ - १९	२० - २४	२५ - २९	३० - ३४	३५ - ३९	४० - ४४	४५ - ४९	५० - ५४	५५ - ५९	६० - ६४	६५ - ६९	७० - ७४	७५ +	
दार्चुला																		
जम्मा	१३३२७४	१६१२४	१८०६५	१८५७३	१३८३२	१०५३५	८६२३	७६७७	७३४०	६३०६	५७८०	४९२८	४२४१	३८७०	३०८२	२०२७	२२७१	
पुरुष	६३६०५	८१८७	९०३३	९३३२	६५३८	४०७३	३५२७	३३७९	३३७१	३०६६	२८७९	२५२७	२१८७	१८३२	१५२०	९९६	११५८	
महिला	६९६६९	७९३७	९०३२	९२४१	७२९४	६४६२	५०९६	४२९८	३९६९	३२४०	२९०१	२४०१	२०५४	२०३८	१५६२	१०३१	१११३	
ब्यास गाउँपालिका																		
जम्मा	१०३४७	११३०	१३३४	१४२६	१०६७	७८५	६३०	५५२	५६३	४९०	५०६	४१९	३६०	३३१	३३७	१८६	२३१	
पुरुष	४८६५	५५५	६५१	७०३	५०९	२९२	२४२	२२५	२५५	२४३	२४६	२१३	१८५	१५६	१६२	९१	१३७	
महिला	५४८२	५७५	६८३	७२३	५५८	४९३	३८८	३२७	३०८	२४७	२६०	२०६	१७५	१७५	१७५	९५	९४	
दुहुँ गाउँपालिका																		
जम्मा	१०८१८	१२४३	१३११	१५४१	११७५	९१६	६५३	६२२	५९८	४९५	४६५	३७८	३४०	३७०	२९५	२०८	२०८	
पुरुष	५१०२	६४७	६२७	७६८	६०४	३५३	२४१	२६०	२५८	२५९	२१८	१८५	१५९	१६६	१५३	९५	१०९	
महिला	५७१६	५९६	६८४	७७३	५७१	५६३	४१२	३६२	३४०	२३६	२४७	१९३	१८१	२०४	१४२	११३	९९	
महाकाली नगरपालिका																		
जम्मा	२१२३१	२१७४	२७५१	२९२९	२४१०	१८३३	१४३१	१२७६	१२३९	१०५५	९६९	८५७	६७९	५८७	४३७	३००	३०४	
पुरुष	१०१६२	११३३	१४०९	१५२१	११८८	६६४	५१९	५६६	५९१	५१२	४९७	४३३	३५७	२६४	२११	१४६	१५१	
महिला	११०६९	१०४१	१३४२	१४०८	१२२२	११६९	९१२	७१०	६४८	५४३	४७२	४२४	३२२	३२३	२२६	१५४	१५३	
मालिकार्जुन गाउँपालिका																		
जम्मा	१५५८१	१७९०	१९३४	२०५८	१६१५	११०४	८८८	८३३	८८५	७९२	७०७	६७५	६४६	५६५	४६३	२९७	३२९	
पुरुष	७२३९	९२७	९८२	१०१८	७६३	३६६	३११	३२८	३५२	३७७	३३९	३५२	३१५	२६४	२४४	१५१	१५०	
महिला	८३४२	८६३	९५२	१०४०	८५२	७३८	५७७	५०५	५३३	४१५	३६८	३२३	३३१	३०१	२१९	१४६	१७९	
लेकम गाउँपालिका																		
जम्मा	१४८३८	१७४४	१९८९	२१०३	१५२२	१००५	८४८	८२४	८०४	७५०	६४०	५५९	५१८	५२१	४०५	२७७	३२९	
पुरुष	६७५४	८९३	१००३	१०७५	६८४	३४६	२८४	२९६	२९५	३२४	३१०	२७९	२५७	२३८	१८८	१२४	१५८	
महिला	८०८४	८५१	९८६	१०२८	८३८	६५९	५६४	५२८	५०९	४२६	३३०	२८०	२६१	२८३	२१७	१५३	१७१	
शैल्यशिखर नगरपालिका																		
जम्मा	२२०६०	२६२७	३०११	३०९७	२२२२	१७४४	१४४७	१३१०	१२४३	१०८७	९२८	८२५	६६६	६२४	५२६	३२२	३८१	
पुरुष	१०४७१	१३०८	१५४८	१५५८	९८४	६६७	५७१	५७५	५६५	५३६	४६३	४२२	३६८	३०४	२४४	१६२	१९६	
महिला	११५८९	१३१९	१४६३	१५३९	१२३८	१०७७	८७६	७३५	६७८	५५१	४६५	४०३	२९८	३२०	२८२	१६०	१८५	
नौगाड गाउँपालिका																		

स्थानीय तहहरू	जम्मा जनसंख्या	उमेर समूह (जनगणना २०६८)															
		००-०४	०५-०९	१०-१४	१५-१९	२०-२४	२५-२९	३०-३४	३५-३९	४०-४४	४५-४९	५०-५४	५५-५९	६०-६४	६५-६९	७०-७४	७५+
जम्मा	१५८७४	२४६७	२६३४	२३३२	१५१३	१२१६	९७१	८३१	७६३	६९६	६८५	४७९	४४६	२९८	२२८	१५०	१६५
पुरुष	७६२४	१२२०	१२३६	११९३	७०४	४७३	३९२	३७८	३८८	३३५	३५८	२५६	२४४	१६४	११८	७०	९५
महिला	८२५०	१२४७	१३९८	११३९	८०९	७४३	५७९	४५३	३७५	३६१	३२७	२२३	२०२	१३४	११०	८०	७०
अपिहिमाल गाउँपालिका																	
जम्मा	६७७९	९०६	८८९	९५४	६९३	६५१	४९८	३७८	३८७	२८५	२६६	२०५	१६५	१८५	१०३	१०४	११०
पुरुष	३३७९	५०८	४९९	४६०	३२९	२९८	२७९	१६१	१९४	१४५	१३७	७६	८९	१०३	५८	५१	७२
महिला	३४००	३९८	४७०	४९४	३६४	३५३	२१९	२१७	१९३	१४०	१२९	१२९	७६	८२	४५	५३	३८
मार्मा गाउँपालिका																	
जम्मा	१४९५६	२२४५	२०१५	२०९०	१४८३	१३१७	१०२९	८८०	७७०	५६९	५७७	५६०	३७३	३९२	२८३	१८०	१९३
पुरुष	७२६८	११३६	९९७	१०२८	६९२	५९८	४७४	४२८	३७५	२७१	२९१	२८४	१८९	१८८	१३९	९५	८३
महिला	७६८८	११०९	१०१८	१०६२	७९१	७१९	५५५	४५२	३९५	२९८	२८६	२७६	१८४	२०४	१४४	८५	११०

तालिका नं.१०.१८. यस जिल्ला तथा स्थानीय तहहरूको प्रक्षेपित जनसंख्या :

क्र.स.	जिल्ला तथा स्थानीय तहहरूको नाम	प्रक्षेपित जनसंख्या											
		२०६८	२०६९	२०७०	२०७१	२०७२	२०७३	२०७४	२०७५	२०७६	२०७७	२०७८	
१	व्यास गाउँपालिका	१०३४७	१०३४७	१०३४७	१०३४७	१०३४७	१०३४८	१०३४८	१०३४८	१०३४८	१०३४८	१०३४८	
२	दुहुँ गाउँपालिका	१०८१८	१०८३९	१०८६१	१०८८२	१०९०४	१०९२५	१०९४७	१०९६८	१०९९०	११०१२	११०३३	
३	महाकाली नगरपालिका	२१२३१	२१५१९	२१८११	२२१०७	२२४०६	२२७१०	२३०१८	२३३३०	२३६४७	२३९६७	२४२९२	
४	मालिकार्जुन गाउँपालिका	१५५८१	१५५५०	१५५२०	१५४९०	१५४५९	१५४२९	१५३९९	१५३६९	१५३३९	१५३०९	१५२७९	
५	लेकम गाउँपालिका	१४८३८	१४८०८	१४७७९	१४७४९	१४७२०	१४६९०	१४६६१	१४६३२	१४६०२	१४५७३	१४५४४	
६	शैल्यशिखर नगरपालिका	२२०६०	२२२९६	२२५३५	२२७७७	२३०२१	२३२६८	२३५१७	२३७६९	२४०२४	२४२८१	२४५४२	
७	नौगाड गाउँपालिका	१५८७४	१६१७७	१६४८५	१६७९९	१७११९	१७४४६	१७७७८	१८११७	१८४६२	१८८१४	१९१७३	
८	अपि हिमाल गाउँपालिका	६७७९	६९१९	७०६२	७२०८	७३५७	७५०९	७६६४	७८२२	७९८४	८१४९	८३१७	
९	मार्मा गाउँपालिका	१४९५६	१५१९१	१५४३०	१५६७३	१५९१९	१६१६९	१६४२३	१६६८२	१६९४४	१७२१०	१७४८१	
दार्चुला जिल्ला		१३२४८४	१३२४८४	१३४८४७	१३६०४४	१३७२५२	१३८४७१	१३९७०१	१४०९४१	१४२१९३	१४३४५५	१४४७२९	

अनुसूची-३

अवधारणा र परिभाषा

परिवार : सामान्यतया एउटै आम्दानी खर्चले घर व्यवहार चलाई एकै भान्सामा खानपीन गरी बसेका व्यक्ति वा व्यक्तिहरूको समूहलाई परिवार भनिन्छ । परिवारमा एक व्यक्ति मात्र वा धेरै व्यक्तिहरू, नाता पर्ने वा नाता नपर्ने व्यक्तिहरू हुन सक्दछन् ।

औषत परिवार संख्या : प्रति परिवार एकाईमा रहेको कल संख्या देखाउने सूचक नै औषत परिवार संख्या हो। कुनै स्थान विशेषको कुल जनसंख्यालाई सोही स्थानको कुल परिवार संख्याले भाग गर्दा आउने मानलाई औषत परिवार संख्या भनिन्छ ।

परिवार मुली : घर परिवारको मुली भन्नाले घर परिवारको त्यो सदस्यलाई जनाउँछ, जसले परिवारको आम्दानी तथा खर्चको चांजोपाजो मिलाउनको साथसाथै आवश्यक निर्णय समेत गर्ने गर्दछ ।

लैङ्गिक अनुपात : प्रति सय जना महिलामा पुरुषको संख्या व्यक्त गर्ने ईकाई नै लैङ्गिक अनुपात हो । कुनै स्थान विशेषको कुल पुरुषको जनसंख्यालाई महिलाको संख्याले भाग गरेर १०० ले गुणन गर्दा लैङ्गिक अनुपात प्राप्त हुन्छ ।

जनघनत्व : प्रति एकाई क्षेत्रफलमा रहेको कुल जनसंख्या व्यक्त गर्न जनघनत्वको गणना गरिन्छ । यसले कुनै स्थानको क्षेत्रफल र त्यस स्थानको जनसंख्या बिचको सम्बन्ध देखाउँछ ।

परिवार नियोजन साधन प्रयोग कर्ता दर : १० वर्ष भन्दा बढी उमेरका विवाहित जनसंख्यामा परिवार नियोजनका स्थायी वा अस्थायी उपाय अवलम्बन गर्ने जनसंख्याको प्रतिशत मूल्य नै परिवारनियोजन साधन प्रयोग कर्ता दर हो ।

कृषि-चलन : एउटै व्यक्ति वा परिवारले वा निकायले रेखदेख (व्यवस्थापन) गरेको कृषि उत्पादनको एक आर्थिक एकाइलाई कृषि-चलन भनिन्छ । यस्तो कृषि-चलनभित्र आफ्नो हकको वा अर्काको हकको भए पनि जुनसुकै शर्तमा लिई आंशिक वा पूर्ण रूपमा कृषि उत्पादनको उद्देश्यले पालिएका पशुपक्षीहरू वा जुनसुकै आकारको भए पनि कृषिका लागि उपयोग गरिएको सम्पूर्ण जग्गा पर्दछ ।

कृषिगणना २०६८ मा जग्गाको क्षेत्रफल वा पशुपक्षीको सङ्ख्या तल लेखिएबमोजिम भएमा मात्र कृषि-चलन मानिएको थियो :

(क) हिमाल र पहाडका जिल्लामा कम्तीमा ४ आना (०.०१२७२ हेक्टर) र तराइका जिल्लामा कम्तीमा ८ धुर (०.०१३५५ हेक्टर) क्षेत्रफल बाली लागेको जग्गा भएमा, वा

(ख) जुनसुकै उमेरका कम्तीमा १ वटा गाई-भैंसी पालेको भएमा, वा

(ग) कम्तीमा ५ वटा भेडा-बाख्रा, सुँगुर-बङ्गुरजस्ता चौपाया पालेको भएमा, वा

(घ) चल्ला र माउ गरी कम्तीमा २० वटासम्म चराचुरुङ्गी (कुखुरा, हाँस) पालेको भएमा ।

कित्ता : वरिपरि अरूको साँध भएर बीचमा रहेको जमिनको भागलाई कित्ता भनिन्छ । कहिलेकहीं कित्ताको साँधमा खोला, जंगल, भीर, नदीजस्ता प्राकृतिक साँध पनि पर्न सक्दछन् । जग्गाको कित्ता र गह्ना फरकफरक कुरा हुन् । एकै चलनअन्तर्गत दुई वा दुईभन्दा बढी कित्ता हुनका लागि एक कित्ता भित्रका गह्ना अर्को कित्ता भित्रका गह्नासँग कतैतिरबाट जोडिएको हुनुहुँदैन । कृषिगणनामा प्रयोग गरिएको कित्ता र साधारण बोलीचालीको भाषामा (वा नापीमा) प्रयोग गरिएको कित्ता एकै होइनन् ।

मुख्य कृषक : मुख्य कृषक भन्नाले कृषि-चलनको आर्थिक तथा प्राविधिक विषयमा निर्णय लिने, खेतीपातीको रेखदेख गर्ने र निर्देशन दिने व्यक्ति ।

बालबालिका महिला अनुपात :- बालबालिका महिला अनुपात भन्नाले ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूको जनसंख्या र प्रजनन उमेर समूह अर्थात् १५ देखि ४९ वर्षका महिलाहरूको जनसंख्याको अनुपातलाई जनाउँछ । यो प्रजननको स्तर इंगित गर्ने सरल सूचक हो । यस सूचकलाई प्रायः प्रतिहजार महिलाहरूमा बालबालिकाहरूको संख्याको रूपमा व्यक्त गरिन्छ ।

बालिका आश्रित अनुपात :- बालिका आश्रित अनुपात भन्नाले ० देखि १४ वर्ष उमेर समूहका कुल बालिकाहरूको जनसंख्या र १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहका कुल जनसंख्याको अनुपातलाई जनाउँछ । यसलाई प्रतिशतमा व्यक्त गरिन्छ ।

बालक आश्रित अनुपात :- बालक आश्रित अनुपात भन्नाले ० देखि १४ वर्ष उमेर समूहका कूल बालकहरुको जनसंख्या र १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहका कूल जनसंख्याको अनुपातलाई जनाउँछ । यसलाई प्रायः प्रतिशतमा व्यक्त गरिन्छ ।

कुल आर्थिक क्रियाकलाप दर :- कुल आर्थिक क्रियाकलाप दर भन्नाले १० वर्ष वा सो भन्दा माथिका उमेर समूहका आर्थिक दृष्टिले अक्सर क्रियाशील जनसंख्या र उही उमेर समूहका कूल जनसंख्याको अनुपातलाई जनाउँछ । यसलाई प्रायः प्रतिशतमा व्यक्त गरिन्छ ।

पुरुषहरुको आर्थिक क्रियाकलाप दर :- पुरुषहरुको आर्थिक क्रियाकलाप दर भन्नाले १० वर्ष वा सो भन्दा माथिका उमेर समूहका आर्थिक दृष्टिले अक्सर क्रियाशील पुरुषहरुको जनसंख्या र उही उमेर समूहका कूल पुरुषहरुको जनसंख्याको अनुपातलाई जनाउँछ । यसलाई प्रायः प्रतिशतमा व्यक्त गरिन्छ ।

महिलाहरुको आर्थिक क्रियाकलाप दर :- महिलाहरुको आर्थिक क्रियाकलाप दर भन्नाले १० वर्ष वा सो भन्दा माथिका उमेर समूहका आर्थिक दृष्टिले अक्सर क्रियाशील महिलाहरुको जनसंख्या र उही उमेर समूहका कूल महिलाहरुको जनसंख्याको अनुपातलाई जनाउँछ । यसलाई प्रायः प्रतिशतमा व्यक्त गरिन्छ ।

आर्थिक दृष्टिले क्रियाशील महिला पुरुषको अनुपात :- १० वर्ष वा सो भन्दा माथिका उमेर समूहका आर्थिक दृष्टिले क्रियाशील महिला र पुरुषको जनसंख्याको अनुपात ।

आर्थिक दृष्टिले क्रियाशील युवा - युवतीको अनुपात :- १५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका आर्थिक दृष्टिले अक्सर क्रियाशील युवा महिला र युवा पुरुषको अनुपात ।

बालबालिकाहरुको आर्थिक क्रियाकलाप दर :- बालबालिकाहरुको आर्थिक क्रियाकलाप दर भन्नाले १० देखि १४ वर्ष उमेर समूहका आर्थिक दृष्टिले अक्सर क्रियाशील बालबालिकाको जनसंख्या र सोही उमेर समूहको कूल बालबालिकाको जनसंख्याको अनुपातलाई जनाउँछ । यो सूचकलाई प्रतिशतमा व्यक्त गरिन्छ ।

बालकहरुको आर्थिक क्रियाकलाप दर :- बालकहरुको आर्थिक क्रियाकलाप दर भन्नाले १० देखि १४ वर्ष उमेर समूहका आर्थिक दृष्टिले अक्सर क्रियाशील बालकको जनसंख्या र सोही उमेर समूहको कूल बालकहरुको जनसंख्याको अनुपातलाई जनाउँछ । यो सूचकलाई प्रतिशतमा व्यक्त गरिन्छ ।

बालिकाहरुको आर्थिक क्रियाकलाप दर :- बालिकाहरुको आर्थिक क्रियाकलाप दर भन्नाले १० देखि १४ वर्ष उमेर समूहका आर्थिक दृष्टिले अक्सर क्रियाशील बालिकाको जनसंख्या र सोही उमेर समूहको कूल बालिकाहरुको जनसंख्याको अनुपातलाई जनाउँछ । यो सूचकलाई प्रतिशतमा व्यक्त गरिन्छ ।

बालबालिका निरक्षरता दर - १० देखि १४ वर्ष उमेर समूहका निरक्षर बालबालिकाहरुको संख्या र उही उमेर समूहका कूल बालबालिकाहरुको संख्याको अनुपात । यो सूचकलाई प्रतिशतमा व्यक्त गरिन्छ ।

बाल विवाह भएका जनसंख्याको समानुपात :- १० देखि १४ वर्ष उमेर समूहका विवाहित बालबालिकाहरुको संख्या र उही उमेर समूहका कूल बालबालिकाहरुको संख्याको अनुपात । यो सूचकलाई प्रतिशतमा व्यक्त गरिन्छ ।

साक्षरता दर :- ५ वर्ष वा सो भन्दा बढी उमेर समूहका जुनसुकै भाषामा लेख्न र पढ्न जान्ने कूल जनसंख्या र उही उमेर समूहका कूल जनसंख्याको अनुपात । यस सूचकलाई प्रतिशतमा व्यक्त गरिन्छ ।

प्रौढ साक्षरता दर :- १५ वर्ष वा सो भन्दा बढी उमेर समूहका जुनसुकै भाषामा लेख्न र पढ्न जान्ने कूल जनसंख्या र उही उमेर समूहका कूल जनसंख्याको अनुपात । यस सूचकलाई प्रतिशतमा व्यक्त गरिन्छ ।

कुल आश्रित अनुपात :- ० देखि १४ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाहरुको जनसंख्या र ६० वर्ष वा सो बढी उमेर समूहका बृद्धबृद्धाहरुको जनसंख्याको योग र १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको अनुपात । यस सूचकलाई प्रतिशतमा व्यक्त गरिन्छ ।

बालबालिकाहरुको आश्रित अनुपात :- ० देखि १४ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाहरुको जनसंख्या र १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको अनुपात । यस सूचकलाई प्रतिशतमा व्यक्त गरिन्छ ।

बृद्धबृद्धाहरुको आश्रित अनुपात :- ६० वर्ष वा सो बढी उमेर समूहका बृद्धबृद्धाहरुको जनसंख्या र १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको अनुपात । यस सूचकलाई प्रतिशतमा व्यक्त गरिन्छ ।

कुल प्रजनन दर :- प्रजनन गर्न योग्य उमेर समूहका (१५ वर्ष देखि ४९ वर्ष) महिलाहरुले आफ्नो प्रजनन अवधिभर औषत प्रति महिला जीवितजन्मिएका शिशुहरुको संख्यालाई कूल प्रजनन दर भनिन्छ ।

कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (Gross domestic production) :- कुनै आर्थिक क्षेत्र (देश वा ठाउँ) भित्र निश्चित समयवधिमा उत्पादित वस्तु तथा सेवाको मौद्रिक मूल्यको कूल मानलाई कूल गार्हस्थ्य उत्पादन भनिन्छ ।

२६. राष्ट्रिय आय : कूल गार्हस्थ्य उत्पादन र खुद वैदेशिक आय (स्वदेशी नागरिकहरुले विदेशबाट कमाएको रकम र विदेशी नागरिकहरुले स्वदेशबाट कमाएर लगेको रकम को फरक) को योगलाई राष्ट्रिय आय भनिन्छ ।

प्रतिव्यक्ति आय (per capita income) :- राष्ट्रिय आय र मध्य वर्षको जनसंख्याको अनुपात ।

श्रमिक उत्पादकत्व : कुनै पनि देश वा ठाउँको कुनै निश्चित अवधिको कुल गार्हस्थ उत्पादन (**Gross domestic production**) र उही अवधिको सो देश वा ठाउँको आर्थिक रूपले अक्सर क्रियाशिल जनसंख्याको अनुपात ।

सन्दर्भ सामग्री :

१. राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ संक्षिप्त नतिजा, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग थापाथली काठमाण्डौ ।
२. चौमासिक तथ्याङ्क गतिविधि, २०६९/७० प्रथम चौमासिक (श्रावण-कार्तिक) केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग थापाथली काठमाण्डौ ।
३. **National Population and Housing Census 2011**
(National Report)
Central Bureau of Statistics (Kathmandu, Nepal)
४. **National Population and Housing Census 2011**
(Village Deveolpment Committee/Municipality), Central Bureau of Statistics (Kathmandu, Nepal)
५. Women in Nepal some statistical facts, Central Bureau of Statistics (Kathmandu, Nepal)
६. Statistical year book, 2011, Central Bureau of Statistics (Kathmandu, Nepal)
७. Environment statistics of Nepal, 2011, Central Bureau of Statistics (Kathmandu, Nepal)
८. नेपालमा जिल्लागत विकास सूचकहरु, २०६० , CBS and ICIMOD
(Kathmandu, Nepal)
९. नेपालको जनगणना, २०५८ का सूचकहरु तथा प्रवाह नक्साडकन, CBS and ICIMOD
(Kathmandu, Nepal)
१३. जिल्लास्थित विभिन्न सरकारी तथा गैर-सरकारी निकायहरुका अभिलेखहरु ।
१४. websites :
www.cbs.gov.np
www.undp.org.np
www.npc.gov.np
www.election.gov.np
१५. Raw data : PUMS users file, provided by CBS .

Local Bodies of Darchula

Wards of Local Bodies

- Apihimal Gaupalika
- Marma Gaupalika
- Byas Gaupalika
- Dunhun Gaupalika
- Lekam Gaupalika
- Mahakali N.P.
- Malikarjun Gaupalika
- Naugad Gaupalika
- Shailyashikhar N.P.

